

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SURİYELİ ÇOCUKLARIN İŞÇİLİK HAYATINA İLİŞKİN
AİLE TUTUMLARI: KİLİS ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Elif KARAKAYA

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR

OCAK - 2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 87 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 31.12.2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %13'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Elif Karakaya
Öğrenci Numarası : 187203002
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Sosyal Hizmet
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
31.12.2021

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen, araştırmanın her aşamasında sabır ve anlayışını ile beni cesaretlendiren saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Fethi Güngör'e şükranlarımı sunarım. Değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Yeliz Okay ve Doç. Dr. A. Muhsin Yılmazçoban'a teşekkür ederim. Desteğini her daim cömertlikle sunan A. Hakan Tutlu'ya teşekkür ederim. Çalışma süreci boyunca her türlü desteği ve gücü mutlulukla veren Sevda Yazğan'a teşekkür ederim. Ayrıca saha araştırması sırasında Arapça tercümanlığımı yapıp çalışmama katkı sunan değerli arkadaşım Hanna Omar'a ve stresimi paylaşıp beni motive eden Rüveyda Issı'ya teşekkür ederim. Araştırmaya katılıp bana evlerini açan, sorularıma samimiyetle cevap veren Suriyeli sığınmacı ailelere de teşekkür ederim.

Elif KARAKAYA

30.12.2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Araştırma ile İlişkili Genel Tanımlar.....	7
1.1.1. Göç.....	7
1.1.2. Uluslararası Göç.....	8
1.1.3. Düzensiz Göç/ Düzenli Göç/ Transit Göç	10
1.1.4. Kitleli Göç/ Zorunlu Göç.....	11
1.1.5. Göçün Getirdiği Statüler	11
1.1.5.1. Göçmen/ Göçmen İşçi.....	11
1.1.5.2. Sığınmacı/ Mülteci	12
1.2. Göç Teorileri Bağlamında Çocuk Emegi	17
1.2.1. İkili Emek Piyasası Teorisi	18
1.2.2. İş Gücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi	20
1.2.3. Dünya Sistemleri Teorisi	21
1.2.4. Marksist Teori	23
1.3. Kuramların Yorumlanması	24
BÖLÜM 2: EMEK GÖÇÜ PİYASASINDA ÇOCUKLAR.....	27
2.1. Çocuk Emegine Yönelik Değişen Paradigma	27
2.2. Tarihsel Bağlamda Emek Göçünün Göstergeleri	31
2.3. Türkiye’de Emek Göçünün Göstergeleri.....	35
2.4. Suriyelilerin Türkiye’de Çalışma Durumları.....	39
2.5. Türkiye’de Emek Piyasasında Suriyeli Çocuklar	42
BÖLÜM 3: SURİYELİ ÇOCUKLARIN İŞÇİLİĞİNE İLİŞKİN AİLE TUTUMLARI	
KİİLİS NİTEL ARAŞTIRMASI	47
3.1. Araştırmanın Yöntemi	47
3.2. Araştırmanın Bulguları	49
3.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımı.....	49
3.2.2. Ebeveynlerin Yaş Dağılımı.....	49
3.2.3. Ebeveynlerin Doğum Yerleri ve Eğitim Durumları.....	50

3.2.4. Katılımcıların Mesleki Durumları.....	51
3.2.5. Katılımcıların Ekonomik Durumları.....	53
3.2.6. Suriyeli Sığınmacı Ailelerin Sosyal Yaşamları	56
3.2.7. Suriyeli Çocukların Çalışmasına İlişkin Ebeveyn Tutumu.....	57
3.2.8. Katılımcı Ebeveynlerin Çocuklarının Çalıştığı Sektörel Dağılım	58
3.2.9. Ebeveynlere Göre Çocukların Çalışma Nedenleri ve Süreç	60
3.2.10. Ebeveynlerin Çocukların Çalışma Hayatına İlişkin Tutumları.....	61
3.2.11. Ebeveynlerin Çocuklarının Çalışmasına Yönelik Memnuniyet Durumu	61
3.2.12. Ebeveynlerin Çocuklarının Para Kazanmasına İlişkin Bakış Açısı	63
3.2.13. Suriyeli Çocukların Çalışma Hayatında Yaşadıkları Sorunlar	63
3.2.14. Çalışan Suriyeli Sığınmacı Çocukların Boş Zaman Değerlendirmesine İlişkin Bulgular.....	64
3.2.15. Ebeveynlere Göre Eğitimin Anlamı ve Çocuklarına Yönelik Gelecek Beklentileri	65
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
KAYNAKÇA	71
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	87

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
IOM	: International Migration Organization (Uluslararası Göç Örgütü)
ILO	: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İNGEV	: İnsani Gelişim Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UİK	: Uluslararası İşgücü Kanunu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu)
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Göç Olgusunun Boyutları.....	7
Tablo 2. Uluslararası Bağlamda Çocukların Çalışmasına Yönelik Hukuksal Düzenlemeler .	27
Tablo 3. Ulusal Bağlamda Çocukların Çalışmasına Yönelik Hukuksal Düzenlemeler	28
Tablo 4. Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	37
Tablo 5. Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımı	46
Tablo 6. Ebeveynlerin Yaş Dağılımı	47
Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumları.....	47
Tablo 8. Katılımcıların Mesleki Dağılımı	48
Tablo 9. Katılımcıların Barınma ve Ekonomik Durumu	51
Tablo 10. Sığınmacı Çocukların Emek Piyasasındaki Konumları ile Elde Edilen Gelirler	56

ÖZET

Tezin Başlığı: Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği	
Tezin Yazarı: Elif KARAKAYA	Danışman: Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Kabul Tarihi: 20.01.2022	Sayfa Sayısı: vii(ön kısım)+78(tez)+9(ekler)=94
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
Ortadoğu’da rejim karşıtı isyanlar sonucunda ortaya çıkan iç savaşlar 2011 yılında da Suriye’de de patlak vermiştir. Bu oluşan kriz durumu insanların zorunlu olarak göç etmelerine neden olmuştur. 1980’li yıllardan beri göç alan ülke konumuna gelen Türkiye, Suriye’den gelen kitlesel zorunlu göç dalgasının hedef ülkesi olmuştur. Zorunlu göç hareketliliği ile birlikte sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerde değişimler başlamıştır. Böylelikle hayatta kalma mücadelesi veren Suriyeli sığınmacılar kayıt dışı sektörlerde görünür olmuştur. Bu sığınmacılar içinde Suriyeli çocuk işçiler en savunmasız grubu oluşturmaktadırlar. Türkiye’de sosyal bir sorun olan çocuk işçiliği Suriye Krizi ile beraber daha da gündem olmuştur. Zorunlu göç, yoksulluk, eğitime erişememe, ucuz işgücü kaynağı olarak kötü koşullarda çalışma durumu Suriyeli çalışan çocukların birçok alanda kesişimsel dezavantajları yaşamasına sebebiyet vermektedir. Bu çalışma, çocukları eğitim hayatına katılmayıp çalışma hayatına atılan Suriyeli ailelerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durumlarının çocukların çalışma hayatına atılmasında nasıl bir belirleyicilik oluşturduğunu, ailelerin çocuklarının çalışmasına yönelik bakış açısının ne olduğunu, çocukların çalışma yüklerini, ailelerin çalışan çocuklarına yönelik gelecek beklentilerinin neler olduğuna dair düşüncelerini aile perspektifinden değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmada Suriyelilere ev sahipliği yapan en önemli illerden biri olan Kilis’te Suriyeli çocuk işçiler sorunsalı aile perspektifinden değerlendirilip görünür kılınmış, görüşmeler neticesinde soruna yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Araştırma nitel yöntemle dayalı bir alan araştırmasıdır. Araştırma çerçevesinde 15 Suriyeli ebeveynle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular neticesinde, Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması ve hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması çocukların çalışmasında belirleyici etken olduğu, ekonomik durumu kötü Suriyeli ailelerde çocukların haneye gelir getirici bir kaynak olarak görüldüğü ve çocuklarının çalışmasının kısa vadede daha yararlı olduğunu görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak Sosyal hizmet uygulayıcıları tüm dünya çocuklarını kapsayan çocuk hakları sözleşmesinin çalışan Suriyeli çocuklar için de etkin kılınması yönünde hak temelli anlayışla hareket etmeli ve bu doğrultuda uygulamalar geliştirilmelidir. Suriyeli sığınmacı çocukların eğitime erişilebilmeleri önündeki bariyerleri kaldırıcı politikalar geliştirilmeli ve çok kültürlü eğitim programları yapılmalıdır. Aynı zamanda eğitimde eşit fırsat ve koşullar Suriyeli çocuklar için görünür kılınmalı ve bu noktada yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.	
Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Çocuk İşçiliği, Çalışan Suriyeli Sığınmacı Çocuklar.	

SUMMARY

Thesis Title: Family Attitudes Regarding Labor Life of Syrian Children: Kilis Sample	
Thesis Author: Elif KARAKAYA	Advisor: Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
Date of Acceptance: 20.01.2022	Total Number of Pages: vii (pre text)+78(main body)+9(appendices)=94
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
Civil wars that emerged as a result of anti-regime rebellions in the Middle East broke out in 2011 and also in Syria. This crisis situation caused people to migrate forcibly. Turkey, which has become a country of immigration since the 1980s, has been the target country of the massive wave of forced migration from Syria. With the forced migration mobility, changes in socio-economic and cultural dynamics have begun. Thus, Syrian refugees struggling to survive became visible in the informal sector. Among these refugees, Syrian child workers constitute the most vulnerable group. Child labor, which is a social problem in Turkey, has become even more on the agenda with the Syrian Crisis. Forced migration, poverty, inability to access education, and working in poor conditions as a source of cheap labor cause Syrian working children to experience intersectional disadvantages in many areas. This study examines how the socio-demographic and socio-economic status of Syrian families whose children do not participate in the education life and enter the working life determines the employment of their children, what is the perspective of the families towards their children's employment, the working stories of the children, and the future expectations of the families for their working children. This study was conducted to evaluate their thoughts from the family perspective. In this context, the problem of Syrian child workers in Kilis, one of the most important provinces hosting Syrians, was evaluated from the family perspective and made visible, and solutions were developed as a result of the interviews. The research is a field study based on qualitative method. Within the framework of the research, in-depth interviews were conducted with 15 Syrian parents. As a result of the findings obtained as a result of the research, it is concluded that the low socio-economic level of the Syrian families and the high number of people living in the household are the determining factors in the work of children, in the Syrian families with poor economic situation, children are seen as a source of income for the household and it is more beneficial for their children to work in the short term.	
Keywords: Forced Migration, Child Labor, Working Syrian Refugee Children.	

GİRİŞ

Göç hareketlilikleri insanlık tarihinin her döneminde gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde göç etme nedenleri değişim gösterse de belirli nedenlerden kaynaklı göçler sürekli teşekkül etmiştir. Bunlar içinde en sorun yaratan göç türünün zorunlu olarak yapılan göçler olduğu bilinmektedir. Zorunlu göç etme durumu genellikle savaşlardan kaynaklı olmaktadır. Savaşların veya despotizmlerin canavarlığından ya da temel ihtiyaçların yoksunluğu ve beklentisiz, belirsizlik sarmalı içindeki bir varoluş yüzünden kaçan mülteciler modern zamanların başlarından bu yana diğer ülkelerin kapılarını çalmaktadır (Bauman, 2019). Savaşlardan ve çatışmalardan kaçmak zorunda kalan insanlar çareyi yaşadıkları toprakları terk etmekte bulmuşlardır.

Gerek dünya genelinde gerek Türkiye özelinde savaş, baskı ve zulüm kurbanı olan çok sayıda insan vardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından açıklanan verilere göre, 30 Eylül 2021 tarihi itibarı ile 3.7 milyondan fazla geçici koruma statüsü kapsamında yaşayan Suriyeli başta olmak üzere, 330 binden fazla uluslararası koruma statüsüne sahip farklı milletlerden gelen sığınmacı Türkiye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin yaklaşık %98'inin Türkiye'nin hemen her bölgesine yerleştikleri bilinmektedir.¹

Türkiye'nin tarihsel süreçlerinde zorunlu göç örnekleri oldukça büyük bir yer kaplamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle yükseliş dönemine tekabül eden süreçlerde Yahudiler, Macarlar, Lehler kendi ülkelerinde gördükleri zulümlerden kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Yine aynı şekilde Osmanlı'nın dağılma döneminde 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya kitlesel göçler başlamış, Kırım Tatarları, Nogaylar, Çerkesler, Çeçenler, Abazalar, Lazlar bu topraklara göç etmiştir (Songur ve Sırtkaya, 2018). Türkiye'nin göç tarihinde yine 1912-1913 Balkan Savaşı sonucunda oluşan göçler, 1989 Bulgaristan göçü, 1988-1991 yılları arasında İran ile Irak arasında yapılan savaş ve Körfez Savaşı'ndan sonra kitlesel göçler olmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019). 1980 yılından beri Türkiye transit ülke konumuna gelmiş; sosyal, iktisadi ve kültürel nedenlerden dolayı göç alan bir ülke konumunda yer almıştır. 2011 yılında ise Suriye'de başlayan iç savaştan kaynaklı kitlesel göç hareketliliği Türkiye'nin tarihi boyunca uğradığı en büyük göç hareketliliği olmuştur.

Bu krizde Suriyeli sığınmacılara karşı açık kapı politikası izlenmiş, sığınmacılara yönelik temel insani yardım ulaştırma ve elzem ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik müdahalelerde bulunulmuş ve zamanla sosyal uyumlarını geliştirmek çeşitli politikalar oluşturulup hayata geçirilmiştir (Yıldırım, 2018). Fakat hiçbir politika ya da yaklaşım sığınmacıların içinde bulundukları bu zorlu durumu gidermek için yeterli olmamıştır. Gelişen mutlak yoksulluk sonucu sistemin çarkları arasında ezilmeye mahkûm olmuşlardır. Her biri

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-operational-update-september-2021-entr>.

yaşam mücadelesi veren bu sığınmacılar, sisteme dâhil olurken emeklerini de ucuz ücretler karşılığında satmayı peşinen kabul etmiş sayılmışlardır.

Suriyeli çocuklar özelinde düşünüldüğünde, riskle karşı karşıya kaldıkları ve sorunları peşi sıra beraberinde getirdiği gerçeği de ortaya çıkar. Başta psikolojik sorunlar olmak üzere eğitime erişim, erken yaşta evlilik ve çocuk işçiliği ile karşılaşmaktadırlar. Suriyeli sığınmacı çocukların zorunlu göçün yaşatmış olduğu travmatik süreçlerin yanında ayrıca erken yaşta çalışma hayatına katılımları bu çocukları kesişimsel dezavantajlı konuma getirmekte ve karşımıza her anlamda riskli bir müracaatçı grubu olarak çıkarmaktadır.

Eğitim hayatında aktif olması gerekirken erken yaşta hayatın zorlu mücadelesi içine atılan Suriyeli sığınmacı çocukların hayatı kaygan zeminler üzerine inşa edilmiştir. Sanayi devriminden günümüze kadar bir sosyal sorun olarak görülen çocukların çalışması sorununa karşı evrensel ve yerel düzeyde birçok yasak getirilmiştir. Ancak aynı tutumun söz konusu mülteci çocuklar için de sergilenmesi gerekliliği bugün daha aşikârdır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. Maddesine göre 18 yaşına kadar herkes çocuk sayılmaktadır. Çocukluk evrelerini sağlıklı bir şekilde yaşayamayan, gerekli katılım haklarından yoksun bırakılmış, gelecekleri nitelsiz ve sorunlu bir zemine indirgenen bu çocuklar tamamen kırılgan ve savunmasız bırakılmaktadır. Karanlığa mahkûm edilmiş, kayıpların özneleri olarak atanmış, ailelerini kaybetmiş, göç yollarında savrulmuş, soğuktan donmuş, umut dolu hayallerle yola çıkıp denizlerde boğulmuş ve cansız bedeni kıyılarına vurmuş her yaştan binlerce çocuk bu işleyiş uğruna feda edilmiş kurbanlar olmuşlardır. Hayatta kalanlarınsa düşük ücretlerle ağır koşullar altında çalışan bu çocuklar kapitalist sistemin çarkına karşı savunmasız ve sessiz bir direniş içindedirler.

Suriyeli çalışan çocuklarla ilgili çalışmalara bakıldığında, 2016 yılında Muazzez Harunoğulları tarafından yapılan "*Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği*" başlıklı araştırmanın olduğu görülmektedir. Bu makalesinde Kilis'te yaşayan Suriyeli sığınmacı çocuk işçilerin sosyo-mekânsal ve sosyo-ekonomik durumlarının belirleyici değişkenleri ortaya konmuş, çocukların temel hakları tartışılmaya açılmıştır. Çalışan çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik bağlamlarda sorunlar yaşadığını saptamıştır. Suriyeli çocuklar ile ilgili yapılan bir çalışma ise çalışan Suriyeli çocukların koşulları ele alınmış ve eğitim durumlarına yönelik görünüşleri irdelenmiştir. Suriyeli çocukların emek piyasasında olmalarının hem kendileri için hem aileleri için çeşitli kırılganlıklar oluşturduğu, enformel koşullarda ucuz işgücü kaynağı olarak bulundukları sonucuna varılmıştır.

Suriyeli çalışan çocuklar sorunu hem uluslararası alanda hem de ulusal alanda sıklıkla gündeme gelmektedir. Sorun haline gelmesi beraberinde konuyla ilgili bilgi üreten sosyal hizmet akademisinin ve siyasi karar alıcıların çözümsel perspektifler geliştirip ilgili mercilerin harekete geçmesi yönünde teşviklerde bulunmalarını sağlayabilmektedir. Nitekim sosyal sorunlara mikro, mezzo ve makro düzeyde çözüm getiren ve bunun uygulamalarını bizzat yapan sosyal hizmet alanının, Suriyeli çalışan çocuk sorunu üzerine hem müdahale planları hem de akademik çalışmalar yapılması gerektiği bilinmektedir.

Eğitime devam edemeyen ve çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocukların ailelerinin tutumlarının nasıl olduğu incelenmiştir. Bilindiği üzere aile toplumun temel kurumudur.

Aile sisteminin bir parçasında herhangi bir sorun olduğunda tüm parçalar etkilenmekte ve ortaya farklı şekillerde tezahür eden sorunlar silsilesini çıkarmaktadır. Aile tutumları çocukların çalışmasında etkin rol oynamakta olup büyük oranda belirleyici etkindir. Bu düşünceden hareketle araştırmanın hedef kitlesi ebeveynler olarak belirlenmiştir. Hedef kitle ile yapılan detaylı görüşmeler neticesinde çocuklarının çalışmalarından memnun oldukları, çocuklarının geleceklerini belirsiz gördükleri, eğitime devam etmelerini mümkün görmedikleri, toplumsal uyumda zorlandıkları, çeşitli sorunlar yaşadıkları, maddi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları, düzenli gelirden mahrum oldukları ve bu durumların ebeveynleri aynı zamanda memnuniyetsiz kıldığı sonuçlarına varılmıştır.

19. yüzyılda hakikate ilişkin objektif bilgilerin yaratılmasında deneyelliği temel alan bulgular üretilmek amacıyla sosyal bilimlerde farklı disiplin alanları yaratılmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2016: 20). Sosyal bilimler ortaya çıktığı 16. yüzyılın başlarında felsefi temelini fizik teorilerine dayandıran pozitivist paradigmanın temel ilkeleri üzerine dayandırmışken, sonraları tarihsel süreçlerin ve çeşitli eleştirel teorilerin etkisiyle post pozitivist paradigmaya doğru bir yönelim geliştirmiştir (Karataş, 2017). Bu bağlamda sosyal bilimler kapsamında geliştirilen araştırmalarda nicel yöntemler kullanımının yanı sıra uygun koşullarda nitel yöntemler de kullanılmaya başlanmıştır (Karakaya ve Yazgan, 2020).

Nitel araştırmalar, yoğunlukla araştırma yapan kişinin elde etmiş olduğu verileri yorumlamasıyla gerçekleştirdiği, asıl amacın araştırmayı okuyuculara ayrıntılı ve gerçekçi bir tablo göstermek olduğu, söz konusu katılımcıların görüş ve deneyimlerinin olabildiğince doğrudan aktarıldığı araştırmalar olarak tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 48). Araştırmada bahsedilen problem ve alt problemlerin anlaşılması maksadıyla araştırmanın teorik yapıyla şekillendirilmesinin yanında hâlihazırda araştırmanın bir öznesi durumunda olan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin çocuklarının çalışmasına ilişkin söylemlerinin analizi önemli bir alan kaplamıştır. Öncelikle araştırma konusuna ilişkin mevcut literatür taranmıştır. Ardından araştırmanın sorunsalı belirlenmiş, araştırmanın kavramsal çerçevesi göç literatürü ve çocuk işçiliği üzerine olan sosyolojik bulgular temelinde oluşturulmuş, evren ve örneklem grubu tespit edilip, kartopu örnekleme yoluyla kişilere ulaşılmıştır. Görüşmeler çocukları çalışan Suriyeli ebeveynlerle yapılmış olup 12 anne ve 3 babayla görüşme sağlanmıştır. Görüşme esnasında tercüman desteği alınmıştır. Veri toplama yöntemi olarak nitel araştırmalardan genellikle kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma soruları yarı yapılandırılmış sorulardır. Bu sorular ailenin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri, göç deneyimleri, sosyal yaşamlarındaki sorunlar, çocuklarının çalışma hayatına yönelik tutumlarını belirleyen sorular, ailelerin eğitime yönelik ve çocuklarına dair gelecek beklentilerine yönelik sorular şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Araştırmanın son bölümünde elde edilen veriler nitel araştırmalarda veri çözümleme tekniği olan betimsel içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın evreni Kilis'te yaşayan ve çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerdir. Kilis Türkiye'nin güney sınırında bulunan Gaziantep ile sınırları olan bir ildir ve Suriye'nin önemli şehirlerinden olan Halep ile arasında 60 km mesafesi

bulunmaktadır. Suriye ile Kilis arasında Öncüpınar Gümrük kapısı bulunmaktadır. Suriye'den Türkiye'ye göç sonucunda çok sayıda sığınmacının yerleştiği illerden biridir. Paksoy ve vd (2015)'nin yaptığı araştırmaya göre, Suriyelilerin Kilis üzerinde ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel bağlamda etkisi büyüktür. Kilis'in Elbeyli İlçesi'nde 1 tane Geçici Barınma Merkezi bulunmaktadır. Bu barınma merkezinde toplam 8.218 kişi yaşamakta olup Kilis'te yaşayan 106.924 Suriyeli bulunmakta ve bu oranın ilin 141.545 sayıda olan nüfusunun %75,99'unu oluşturduğu görülmektedir (goc.gov.tr). Kilis'te Suriyeli sığınmacıların Ekrem, Zeytinli, Muallim, Çetin, Barış, Rıfat, Mercidabık ve Yeni Mahalle gibi yerleşim merkezlerinde ve ayrıca il merkezine yakın semt pazarı civarında yoğun sayıda olduğu, genel olarak her mahallede oldukları bilinmektedir (Harunoğulları, 2016: 41).

Çalışmanın ana sorunsalı eğitime devam edemeyip çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin çocuklarının çalışmasına ilişkin tutumlarıdır. Ayrıca bu ailelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik durumlarının çocuklarının çalışmalarında nasıl bir etkiye sahip olduğudur. Çalışmaya dair alt problemler ise şu şekildedir:

- Çocukları eğitim hayatına katılmayıp çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin sosyo-demografik durumları nasıldır?
- Çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik durumları nasıldır? Söz konusu bu durumun çocukların çalışmasında oluşturduğu belirleyicilik nasıldır?
- Ailelerin bakış açısıyla çalışan çocukların çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar nelerdir?
- Çocukların çalışması Suriyeli aileler için ne anlam ifade etmektedir?
- Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- Çocukları çalışıp eğitime devam edemeyen Suriyeli ailelerin eğitime yönelik düşünceleri nelerdir? Ve bu ailelerin çocuklarına dair gelecek beklentileri nelerdir?

Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin tutumları üzerine yapılan bu çalışma ile çocukları çalışan Suriyeli ailelerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durumlarına, bahse konu olan ailelerin göç deneyimlerine, aile sosyal yaşantılarına, çocuklarının çalışmasına yönelik bakış açılarına, gelecek beklentilerine ve hak istençlerinin neler olduğuna dair bulgular elde etmek amaçlanmıştır. Bu çalışma ile çocukları çalışan Suriyeli ailelerin çocuklarının işçilik hayatına yükledikleri anlamı görünür kılmak ve çalışan çocuklarının yaşadıkları çeşitli sorunları ve çözümleri için gerekli sosyal politikaların planlanmasına, insani kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlamak da amaçlar arasındadır.

Günümüzde çocuk işçiliğine yönelik çözümsel yaklaşımlar, koruyucu önleyici faaliyetler ve ülkelerin mevcut yasaklayıcı politikaları olmasına karşın bir sorun olarak gündemde yerini almaktadır. Mülteci çocuk emeği üzerine sosyal bilimler bağlamında yapılmış çeşitli çalışmaların yoğunluğu 2011 Suriye krizi ile gelişmiştir. Ülkemizde yapılan araştırmalar Suriyeli çocukların sosyo-mekânsal durumları, sosyo-ekonomik durumları, çalışma koşulları, emek piyasasına dâhil olma süreçleri ve deneyimleri, psikososyal sorunları şeklinde farklı düzlemlerde ele alınmıştır (Harunoğulları, 2016; Lordoğlu ve

Aslan, 2018; Türkmen, 2018; Ceylan, 2019; Gencer, 2019; Özer, 2020). Yapılan araştırmalar Suriyeli çocuklar sorununu açıklamak ve görünür kılmak minvalinde dikkate değerdir. Lakin bunun yanında zorunlu göç mağduru çocukların eğitime katılamayıp, kayıt dışı sektörlerde çalışıyor olduğu gerçeğinin de önüne geçilemediğı bilinmektedir. Bu araştırma "Suriyeli Çalışan Çocuk Sorunu"nın güncel tutulması bakımından önem arz etmektedir. Bu sorunu aile perspektifinden değerlendirmek ve geçici koruma altında bulunan Suriyeli ailelerle yapılacak çalışmalar için öneriler oluşturmak çalışmanın en önemli hedefidir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm araştırmanın kavramsal ve kuramsal boyutunu içermektedir. Göç olgusuyla ilişkili araştırma kapsamına giren kavramlar ele alınıp; çalışma hayatında aktif varlık gösteren göçmen çocuk emeğinin tezahürleri, göç yazınında var olan mevcut teoriler minvalinde muhakemeye tabi tutulacaktır.

1.1. Araştırma ile İlişkili Genel Tanımlar

Göç terminolojisinde yapılan kavramsal tanımların bir netliğe sahip olduğu ve kavramlar hakkında aynı tanımın genel kabul gördüğü durumu tartışmaya açıktır. Ancak göç olgusuna dair tanımların ulusal ve uluslararası sözleşmelerde ortak kullanım şekillerinin nispeten genel geçer olduğu ve kabul gördüğü de bilinmektedir. Bu durumun temel nedeni göçmenlerin ve mültecilerin göç hareketliliğinin aynı güzergâhta gerçekleşmesi ve aynı zamanda ulusların bu tür süreçleri kendi çıkarlarına göre yorumlama istekleriyle açıklanmaktadır (Bodur, 2019). Göç literatüründe kavramların birbirinin yerine kullanılması ya da diğer bir deyişle kavramların net tanımlarının olmaması, göçe dair sorunsallıkları daha da çözümsüz noktalara götürmektedir. Göçe dair kavramsal tanımların ortak dil ve standardizasyonda olmamasının, göç sonucunda oluşan sorunları karmaşıktırıştırıp içinden çıkılamayacak bir noktaya varmasına sebebiyet verebileceğini belirtilmektedir (Çağlar, 2018). Buradan hareketle, çalışmamız kapsamında göç alanına ait kavramları ayırt edici bir şekilde ifade etmek büyük öneme sahiptir.

1.1.1. Göç

Halkların dünya tarihine bakıldığında insan hareketliliğini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu insan hareketliliği geçmişten günümüze devam eden ve bundan sonra da edecek olan bir süreçtir. Kaba tabirle, insanların çeşitli nedenlerle yer değiştirmesi göç olarak bilinmektedir. Göç eyleminin içinde barındırdığı amaca ve gerçekleşme niteliğine bakılarak yapılan kavramsal tanımlar da değişmektedir. Göç kavramı, insanların sosyal, ekonomik, siyasi ya da doğal nedenlerden kaynaklı yer değişimi olarak ifade edilmektedir (Adıgüzel, 2020: 1). Başka bir tanımlamada göç bir kişi, grup veya kitlenin bir mekândan başka bir mekâna ya da bir ülkeden başka bir ülkeye süreli veya kalıcı yerleşim eylemi olarak açıklanmıştır (Songur ve Sırtkaya, 2018:6).

Göç eyleminin çoğu zaman geri dönüşün mümkün olmadığı, fiziksel ve ruhsal çevreden ayrılma süreci olarak da tanımlandığı görülmektedir (Buz, 2004: 7). Göç terminolojisine ait kavramlardan en genel geçer olan ve literatürde de üzerinde mutabık olunan tanımının Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'ne ait olduğu görülür. IOM (2013: 35) göçü, "Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri" olarak tanımlamaktadır. Göç, farklı alanlarla etkileşiminden ve çeşitli toplumsal gelişmelerden beslendiğinde çok boyutlu bir kimlik kazanmakta olduğundan, tanımlamalar ve kurumsallaşmalar süreçle beraber çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Şimşek, 2018: 15).

Göç hareketliliğinin nedenleri ve türleri birbirinden farklı kategoriler halinde ele alınmıştır. Genel olarak göçler amaçları, süreleri ve mekânsal boyutları gibi farklı ölçütler bağlamında

birbirlerinden farklı noktalara oturtulmuştur. Bu ölçütler sonucu ortaya çıkan belirgin nitelikleri; kısa süreli, uzun süreli, iç göç, dış göç, ekonomik göç, beyin göçü, zorunlu göç, uluslararası göç, düzensiz göç, kitlesel göç şeklinde ifade etmek mümkündür. Ancak Buz'un da belirttiği gibi, sınıflandırmalar belirlenen değişkenler çerçevesinde çeşitlilik barındırmakla birlikte genel olarak gönüllü ve zorunlu göç olarak ayrıştırılır (2004: 23). Göçün niteliğine dair bir sınıflandırma özelliğini içinde barındıran aşağıdaki tablo kavramsal sınıflandırmaları görünür kılmıştır.

Tablo 1. Göç Olgusunun Boyutları

Göç Kriteri		
Amaç	Ekonomik	Ekonomik değil
Alanı	İç göç	Dış göç
Göçü tetikleyen unsur	Zorunlu	Gönüllü
Süre	Geçici	Sürekli
Son yerleşim yeri	Transit	Yerleşik
Yasal statü	Yasal	Yasa dışı
Göçmen özelliği	Vasıflı	Vasıfsız
Boyutu	Bireysel	Kitlesel

Kaynak: Adıgüzel (2020: 22)

Araştırma kapsamında özellikle uluslararası göç, uluslararası emek göçü, düzensiz göç ve zorunlu göç türlerine değinilecek ve ardından göç süreçleri sonucunda kişilerin kazandığı toplumsal statüler gerek ulusal gerekse de uluslararası sözleşmelerden hareketle tartışılacaktır.

1.1.2. Uluslararası Göç

Göçmenlere yönelik uluslararası platformlardaki çalışmalarıyla bilinen Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nın tanımlamasına göre göç, “Kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları ile gelişen süreçtir” (2013: 88). Tanımdan da anlaşılacağı üzere uluslararası göç olgusunda temel ayırt edici nokta, yaşanılan ülkenin sınırlarını aşıp başka bir ülkenin sınırları içerisine dâhil olmaktır.

Göç hareketliliğinde göç yönünün bir başka ülkeye doğru olması uluslararası göçü ifade etmektedir. Bu hareketlilik geçici ve kalıcı olma durumuna göre farklı süreçlere zemin hazırlar. Uluslararası göçün farklı bağlam ve şekillerde olması ona dinamik, karmaşık, çok yönlü ve devingen bir özellik vermenin yanı sıra toplumsal yapılarda da değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır (Öner, 2018: 13). Uluslararası göç hareketliliğinin on dokuzuncu yüzyıl içinde olgunlaştığı düşünülmektedir (İçduygu vd., 2014: 13). Nitekim bu tür kapsamlı bir kavramın böyle bir sürece tekabül etmesi tesadüf değildir. 19. yüzyılın toplumsal değişimlerin ve güçlü dönüşümlerin yaşandığı bir yüzyıl olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, 19. yüzyılda sosyal bilimlerin ortaya çıktığı dönemlerle beraber uluslararası göç etimolojisinin de oluştuğu görülür (Öner, 2018: 13). 20. yüzyılda ise savaşların ve ihtilallerin, bağımsızlık hareketleri ve ulus-devlet anlayışı ile gelen yapısal

değişiklikler için hazırladığı zemin göç hareketlerine ciddi bir yoğunluk kazandırmıştır (Buz, 2004: 48). Ancak göçün yoğunluk kazanmasında ciddi bir etkiye sahip olan ulus-devlet² anlayışının yerleşmesiyle birlikte, söz konusu ulus-devlet anlayışında göçmenlerin varlığı bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Çünkü ulus-devlet anlayışı paradigması ülkelerin sınırlarını belirlemiş, sınırı geçenler kayıt altına alınmış, yurttaş ve yabancı kimliklerinin kullanılması uygulamaya geçirilmiş, pasaport belgesi bu dönemde yaygınlaşmış, hatta devletlerin kendi sınırları içerisindeki yabancılara ikamet ve çalışma izinleri hâlihazırda bu dönemde kurumsallaşmaya başlamıştır (İçduygu vd., 2014: 13).

Daha sonra küreselleşmeyle beraber göç hareketlilikleri, evrensel bir niteliğe bürünüp 20. yüzyıldan farklı bir sürece evrilmeye başlamıştır. En nihayetinde göçe dair oluşan kavramlar da böylelikle çok boyutlu ve karmaşık bir hale gelmiştir. Küreselleşme uluslararası göç hareketliliğini dünya çapında yoğunlaştırmış ve ülkelerin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının içinde barındırdığı farklılıklardan kaynaklı olarak göç gerçeğine yönelik vermiş olduğu tepkiler de çeşitlilik göstermiştir (Push ve Wilkoszweski, 2010: 22). Bu dönemle beraber siyasi istikrarsızlık, insan hakları ihlali, baskıcı rejimler, iç savaşlar, etnik çatışmalar gibi toplumsal krizlerin sonucu olarak işgücü talebinin azlığı, ekonomik sıkıntılar, yaşam koşullarının yetersizliği, can güvenliği endişeleri gibi problemler ortaya çıkmış ve bunlara çözüm olarak üçüncü dünya ülkelerinden gelişmiş ülkelere doğru göçler başlamıştır (Deniz, 2014: 178). Küreselleşme ile birlikte dünya ekonomisinin merkezlerinde de işgücü piyasaları esnekleşmiş, katı olan sınırların varlığı görünür şekilde gevşemiş bu da halihazırda enformel hizmet sektörlerinde göçmen emeğine olan talebi artırmıştır (Toksöz, 2006: 4). Hülasa, hayallerini gerçekleştirme umuduyla kendilerini bekleyen tehlikeye rağmen yollara düşen insanlar, aslında kendilerini sömüren küresel güçlerin haksız uygulamalarına maruz kalmıştır. Toksöz'ün de belirttiği gibi sermayenin, malların ve hizmetlerin hareketliliğine izin verildiği küreselleşme döneminde, diğer bir yandan insanların geçişine izin verilmeyip sınırların kapatılması durumu ortaya bir çelişki çıkarmaktadır (2006: 1). 21. yüzyıla gelindiğinde göç hareketliliği tüm dünyayı ilgilendiren bir gerçeklik olmasının yanı sıra Türkiye'nin gündeminde toplumsal sorunlardan biri olarak yerini almaya başlamıştır (Eke, 2018: 39). Bu dönemde uluslararası göç hareketlilikleri Türkiye'yi mevcut coğrafi konumu sebebiyle oldukça fazla alakadar etmiştir. Uluslararası göç hareketliliğinin İran devrimi, İran-Irak Savaşı, Sovyetler Birliği (SSCB) ve Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan Savaşı, Arap Baharı ve ardından Suriye'de yaşanan iç savaşlarla daha da gündeme geldiği söylenebilir (Deniz, 2014: 178). Uluslararası göç olgusunun kavramsal kategorisine giren düzensiz, düzenli ve transit göç tanımlamalarına değinmekte fayda görülmektedir.

² Bkz. Benedict Anderson (2015) *Hayali Cemaatler* adlı kitabında, ulus-devlet anlayışının özelliklerini dile getirip ulus kavramının ve beraberindeki anlayışı "Aydınlanma ve Devrim'in, ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştu" (Anderson, 2015: 21) şeklinde açıklamıştır.

1.1.3. Düzensiz Göç/ Düzenli Göç/ Transit Göç

Uluslararası sınırların gizlice aşıldığı göç hareketleri, mevcut göçlerin yaygın türlerinden biridir (Bodur ve Paydak, 2017: 190). Sınır geçişlerinin gizlice, yasadışı ve kayıt dışı olması düzensiz göç olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) düzensiz göçü, gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler olarak tanımlamaktadır (2013: 26). Düzensiz göçe ilişkin bir başka husus da sınır ötesi insan hareketliliğini devletlerin kontrol edememesine veya gözetleyememesine dairdir (Atasü Topçuoğlu, 2012: 50). Altun ve Bildirici, düzensiz göç kavramının genel olarak mültecileri, sığınmacıları ve yasadışı göçmen kaçakçılığını kapsayacak şekilde geniş olduğunu dile getirmiştir (2015: 107). Aynı zamanda düzensiz göç ve yasa dışı göçün aynı anlama geldiği yönünde yapılan açıklamalar da vardır (Erder, 2010: 41). Buna karşın Kara'ya göre düzensiz göç, yasadışı göçle aynı anlamda kullanılmamalı ve yasadışı göç göçmen kaçakçılığı veya insan ticaretiyle ilişkilendirilmelidir (2018: 33). Hareketle düzensiz göç, göç edilen yere uygun prosedürler çerçevesinde gitmeyip kuralları görmezden gelme ve birbirinden farklı nedenlerle bir başka ülkenin sınırları içinde bulunma durumudur.

Düzensiz göçmenler yasal olmayan prosedürlere göre hareket ettikleri için bulundukları yerde de doğal olarak her türlü temel hak ve hürriyetlerinden mahrum kalmaktadırlar. Düzensiz göçün 1980'li yılların sonuna doğru artış göstermesine paralel olarak, kontrol edilmesi ve denetlenmesi zamanla daha da zorlaşmış ve gündemin önemli bir parçası haline gelmiştir (Öner, 2018: 16). İstatiksel olarak ise düzensiz göçe ilişkin sayılar netlik göstermemiştir. Bu durumun, göçün gizliliği neticesinde ortaya çıktığı da ifade edilmelidir. Düzensiz göç eylemi siyasi yönetim mekanizmaları perspektifinden bir tehdit olarak görülmekteyken Türkiye, düzensiz göçlere özellikle son yıllarda ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren uluslararası düzensiz göçler bağlamında Türkiye'nin hem geçiş hem kaynak hem de varış ülkesi olmasının son yıllarda edindiği söz konusu rolle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Kara, 2018: 65).

Düzenli göç ise Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'ne göre; menşe ülkeden çıkışı, kabul edildiği ülkeye girişi, transit geçişi gibi görünümlemlerle tüm yasal prosedürlere uygun bir çerçevede bireylerin bulundukları mekândan başka bir mekâna doğru gerçekleştirdiği geçiş eylemidir (2013: 26). Tanımdan da anlaşıldığı üzere, düzenli göç noktasında göç hareketinin her adımı yasal çerçeveye uygunluk teşkil etmektedir. Mevcut tanımlara bakıldığında, düzenli göç tanımının düzensiz göç tanımına göre daha açık olduğu ve karmaşıklığa yol açacak bir belirsizlik içermediği görülmektedir.

Göç eylemi gerçekleştirilirken kullanılması gereken bir başka tanım transit göç kavramıdır. Asıl hedefe varmadan önce geçici olarak bir başka ülkeyi güzergâh olarak kullanıp geçici bir süreliğine bu ülkede bulunma transit göç süreci olarak açıklanmaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2016: 1; Öner, 2018: 17). Göçmenler hedef ülkeye gitmeden önce bir yerde kısa vadede kalma ve oradan gitme düşüncesinin olmasıdır diyebiliriz. Canpolat ve Arıner, (2012: 15-16), Türkiye'nin göç tarihine bakıldığında kitlesel ve düzensiz göç hareketlerinde hep hedef ülke konumunda olduğu ancak özellikle 20. yüzyılın ikinci

yarısından sonra bu durumun değişimsel sürece girdiği ve sonraki süreçlerde Batı Avrupa ülkelerine yaklaşık 4,5 milyon göçmen verdiğine yönelik açıklamada bulunmuşlardır.

1.1.4. Kitlesele Göç/ Zorunlu Göç

Kişilerin grup şeklinde ya da topluca bir yerden başka bir yere göç etmeleri kitlesele göçtür. Bu göç türünde görünür olan, göç edenlerin sayısal açıdan çokluk belirtmesidir. Yani nicelik önem arz etmektedir. Zorunlu göç, insanların yaşadıkları yerden doğal afet, savaş, şiddet, siyasi, ekonomik, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar gibi süreçler sonucu kitlesele olarak yer değişiminde bulunmaları ile ortaya çıkan eylem olarak tanımlanmaktadır (Öner, 2018: 17; Altun ve Bildirici, 2015: 106; Çağlar, 2018: 33). Zorunlu nedenlerden kaynaklı göçlerin arka planında, kişilerin kendi kararlarından bağımsız bir şekilde göçe maruz kalmaları durumu vardır. Malkoç, zorunlu göçlerin bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla aldıkları irade merkezli bir karar sonucu değil, maruz kalınan bir gerçeklik olduğunu ve siyasi aktörlerin baskıcı gücüyle kişilerin bir yerden başka bir yere doğrudan ya da dolaylı sürgün edilmesiyle oluştuğunu ifade etmektedir (2018: 133). 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü iskân politikası, Cumhuriyet yönetimine geçiş sürecinde Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi ya da Almanya'da Nazi partisinin etkili olduğu dönemde meydana gelen göçlerin aslında zorunlu göçün tarihimizde belirgin örneklerinin olduğu belirtilmektedir (Tezcan, 2011: 23).

Türkiye sahip olduğu coğrafi konumdan kaynaklı olarak geçmişten günümüze sürekli çeşitli medeniyetlere ev sahipliği etmiştir. Coğrafi yapısından dolayı bir geçiş ülkesi olma özelliğine sahip olduğu için zorunlu göçle gelen göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. 1979 İran İslam Devrimi, İran-Irak Savaşı, 1989 Bulgaristan'da asimilasyon içerikli politika değişimi, Körfez'de gerçekleştirilen kimyasal saldırılar gerek Ortadoğu'da gerekse de Batı Ülkelerinde insanların göç etmesine sebebiyet vermiş ve bu durumlardan dolayı Türkiye'ye doğru bir göç hareketliliği söz konusu olmuştur (Özgöker ve Doğan, 2019: 70).

1.1.5. Göçün Getirdiği Statüler

Göç olgusu her geçen gün dünyanın her yerinde belirginleşmektedir. Gelişen, değişen ve dönüşen bu olgudan farklı tanımlar üretmek nihayetinde kaçınılmaz bir durum olmuştur. Bu düşünceden hareketle göç hareketliliğine katılan kişilere verilen statülerin tanımlamasının yapılması araştırmanın konusuna istinaden gerekli görülmektedir.

1.1.5.1. Göçmen/ Göçmen İşçi

İnsanlar göç hareketliliğine katılınca muhtelif statüsel tanımlar alırlar. Bu tanımlar arasında karşımıza en yaygın olarak 'göçmen' tanımı çıkmaktadır. Kendi ülkesinden ekonomik, sosyal, siyasi veya buna benzer nedenlerle ayrılan kişiler göçmen olarak nitelendirilmektedir (İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı, 2015: 12). Kişinin doğduğu yerden farklı sebeplerle ayrılarak herhangi bir ülkeye gidip orada yaşaması ile bu kişi göçmen nitelemesini alır (Özgöker ve Doğan, 2019: 15). Göçmenlerin bir ülkeye yerleşmesi yasal veya yasadışı yollarla gerçekleşmektedir (Koyuncu, 2016: 24-25). Literatürde göçmen

kavramı genel hatları ile ülkesinden çeşitli nedenlerle ayrılmak isteyen kişiler şeklinde belirtilmiştir. Ancak göçmen statüleri göç süreci ve boyutları bağlamında değişiklik göstermektedir. Özellikle mülteci ve göçmen statülerinin birbirinden farklı olduğu bilinmelidir. Göçmenliğin getirmiş olduğu statüyle mülteci olmanın getirdiği statü ve olanaklar farklıdır. Bu bağlamda ortaya çıkan farklılığı Koyuncu, mültecilik ve göçmenliğin birbirinden ayırt edildiği en temel noktanın niyet olduğunu belirtmiştir (2016: 25-26). Ayrıca mültecilerin korku, baskı, zulüm ve göç etmeyi zorlayıcı nedenlerle kendi yaşadıkları ülkeden ayrıldıklarını, buna karşın göçmenlerin ise tamamen gönüllülük esasına dayanarak nitelikli daha kaliteli yaşama isteğine sahip olma arzusundan kaynaklı bir göç eylemi gerçekleştirdiklerini dile getirmiştir (2016: 25-26).

Göçmenlerdeki söz konusu daha nitelikli bir yaşama ulaşma isteği onları çalışma hayatına teşvik etmekte ve gittikleri yerde gerek enformel gerekse de formel sektörde işgücü piyasasına dahil olmaları noktasında motive etmektedir. Bu kişilerin taşıdığı çalışma hayatına katılabilme potansiyeli onların göçmen işçi niteliğine sahip olduklarının da bir göstergesidir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), göçmen işçi kavramını bireyin göç ettiği yerde iş gücü piyasasında herhangi bir işle ücretli olarak uğraşmış olan ya da uğraşacak olan kişiler olarak açıklamıştır (2013: 379).

Aslında tanımdan da anlaşıldığı gibi özellikle ulus aşırı bir göç hareketine dâhil olma ve herhangi bir işle meşgul olup o iş karşılığında belirli bir ücret elde etme durumu göçmen işçinin taşıdığı ayırt edici özelliklerdendir. Ekonomik göçmen kavramının literatürde göçmen işçi kavramıyla aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir (Adıgüzel, 2020: 5). Bununla birlikte Civan ve Gökalep, göçmen işçi tanımlamasını iki kategori halinde incelemiştir (2011): İlk kategorideki göçmenleri, gittikleri ülkede vatandaşlık hakkını kazanıp yasal çerçevelere aykırı bir durum olmadan her türlü fırsata ve tüm kurallara bağlı kalarak ulaşabilen grup olarak belirtirken ikinci kategoridekileri ise gittikleri ülkenin kanunlarının uygun gördüğü şekilde süreli çalışma izni alıp, çalışma izninin dışında başka bir iş yapmadan kendisine belirlenmiş iş kapsamına aykırı davranmayanları içerecek şekilde gruplandırmışlardır.

1.1.5.2. Sığınmacı/ Mülteci

Sığınmacı ve mülteci olma durumları içinde barındırdığı spesifik niteliklerden dolayı çeşitli tanımlara tabi tutulmuştur. Tarihsel olarak bakıldığında sığınmacı ve mültecilerin varlığının savaş, doğal afet gibi olağandışı nedenlerle gerek Türkiye özelinde gerekse de dünya genelinde görünürlüğü söz konusu olmuştur. Sığınmacı ve mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler sahip oldukları insan kaynakları ve sosyoekonomik potansiyellerine göre politikalar üretmiş ve bugün de üretmeye devam etmektedirler. Bu sebeptendir ki göç statülerinin tanımlanması büyük önem arz etmektedir. Sığınmacı kavramı Uluslararası Göç Örgütü tarafından, “Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak tanımlanmıştır (2013: 74).

Sığınmacı ile ilgili bir başka kavramsal tanımlama da Koyuncu tarafından, yaşadığı ülkeyi terk edip üçüncü bir ülkeye sığınma talebinde bulunarak mülteci olma statüsüne sahip olmayı bekleyen kişi şeklinde yapılmıştır (2016: 24). Yine buna benzer bir tanımlamada sığınmacıların, uluslararası koruma arayışında olan ve ayrıca gittiği ülkenin hükümetinden korunma talebinde bulunmuş ancak hakkında henüz kesin bir karara varılmamış kişi olarak açıklanmıştır (Özdemir, 2018).

Dünya çapında ise her yıl yaklaşık bir milyon kişinin sığınma talebinde bulunduğu belirtilmektedir (UNHCR, 2021). Ayrıca bugünün sığınmacılarının siyasi nedenlerden kaynaklı olarak yerlerini terk ettikleri bilinmektedir (Buz, 2004: 21). Sığınmacıların statüleri belirlenmiş olmasa da haklarının korunması zorunluluğu bulunmakla beraber geldikleri ülkeye zorla geri gönderilemezler (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 5-6). Sığınmacılar, geldikleri ülkede mültecilik beyanında bulunup, beyanlarının kabul görmesiyle mülteci statüsüne sahip olmaktadırlar. Mülteci kavramı Uluslararası Göç Örgütü tarafından, “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korunmasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (2013: 65). Mülteciler göç etmek zorunda kalmalarından dolayı başka bir ülkeye sığınır. 20. yüzyılın başlarında mültecilerin uluslararası arenada korunması ve mültecilere yardım edilmesi gündeme gelmiş olmakla beraber özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu sorunun çözülmemiş olmasından dolayı bir uluslararası belgenin varlığı gerekli görülmüştür. 28 Temmuz 1951 yılında mültecilerin statüsüne ilişkin sözleşme, Birleşmiş Milletler Tam Yetkili Temsilciler Konferansında onaylanıp 21 Nisan 1954 yılında yürürlüğe konmuştur (BMYK, 2013: 5). Bu minvalde mültecilik statüsünün tanımlanması 1951 Cenevre Sözleşmesinde³ aşağıdaki verildiği şekliyle açıklanmıştır:

“1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelmiş olayların sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkan, tabiiyetini taşıdığı ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan veya bu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişidir” (Madde 1/2).

Türkiye özelinde mültecilik statüsünün tanımlamasında farklı bir süreç işlemiştir. Söz konusu mültecilerin hukuki durumuna dair sözleşme Avrupa’da meydana gelen olaylar şeklinde coğrafi bir sınırlandırma koşuluna gitmiş ve Cenevre Sözleşmesinin onayını coğrafi sınırlama ilkesine tabi kalarak sürdürmüştür (Koyuncu, 2014: 24). Bu bağlamda 11 Nisan 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılarak, mülteci olma statüsünü hukuki dayanak alan kanunda şu şekilde açıklanmıştır:

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>.

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” (YUKK, 2013, Madde 61).

Mülteci olmanın kendi içinde barındırdığı özgün belli başlı durumlar vardır. Bu özgün durumları Buz, dünyanın kendilerine düşman bölgelerinde, çadırlarda yaşayan, %80’inin kadın ve çocuklar olduğu gruplar olarak betimleyerek ve genellikle erkeklerin savaştan profilde hükümlü ya da askere alınmış olduğunu belirterek mülteciliği açıklamıştır (2004: 9). Mülteciler gittikleri yerlerde genel olarak hukuki statüden yoksundur. Ayrıca temel insani ihtiyaçlara ulaşmaları çetin koşullarda gerçekleşir, kalabilecek evleri ve geçimlerini sağlayabilecekleri gelir getirici kaynakları neredeyse hiç yok denecek kadar azdır, çalışabilecekleri güvenceli işleri yoktur, çocukların eğitim imkânlarından faydalanmaları çok zordur (Balta, 2016: 3-5). Mülteci olmak, belirsizliğin karanlığında yolculuk yapmak olarak açıklanabilir. Nitekim onların hayata dair beklentileri sarsıntılı temeller üzerine kurulmuştur. Mülteci olma hali kendi içerisinde barındırdığı bu özelliklerden dolayı siyasi bağlamda birer sorunsal haline gelmekte ve kendi hayatlarına dair siyasi karar alıcıların hükümleri söz konusu olduğu için her açıdan kontrol mekanizmalarının nesnesi durumuna indirgenmektedirler.

Karadeniz’in de belirttiği gibi herhangi bir ülkenin vatandaşı olmamak, aslında her türlü biyosiyaset⁴ pratiğinin nesnesi olmayı ortaya çıkarmaktadır (2018: 25). Yine bu düşünsel söyleme paralel bir şekilde Agamben, mülteci olma halini şöyle ifade eder:

“Mülteciler; insan ile vatandaş, doğum ile millet arasındaki sürekliliği koparmak suretiyle, modern egemenliğin orijinal kurgusunu krize sokuyor. Mülteciler doğum ile ulus arasındaki farkı ortaya çıkarmakla, siyasal alanın gizli ön varsayımını –yeni çıplak hayatı- gözler önüne seriyor” (Agamben, 2013: 158).

Sonuç olarak, mülteci olmayı siyasal bağlamda tanımlamak oldukça güçtür. Mülteciler aslında her türlü siyasallığın nesnesi olarak Agamben’in de deyimiyle istisnai bir yerleşkedeki homo sacer⁵ konumundadırlar (2013).

Mülteci olmanın getirdiği belirsizlik düzlemi, mültecileri her türlü zorluğa maruz bırakmakta ve hâlihazırda kendileri hakkında verilen siyasi hükümlere tabi kalmanın

⁴ Biyosiyaset kavramı; Michel Foucault’un 18. yy. ortamından yola çıkarak oluşturduğu bir kavramdır. Ona göre bu dönemde insan bedeni, yönetimselliğin birer öznesi haline gelmiştir. İktidarların insanların tüm yaşam alanlarında müdahalesinin tezahürünün kavramsallaştırılmasıdır (Koç; 2018).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulaş Aksoy, M. (2013). "Kutsal İnsan: Giorgio Agamben’in Egemenlik Anlatısında Kurbanısal Durum".

mecburiyetini yaşamaktadırlar. Dünyada göç hareketliliğine bağlı olarak statü tanımlamalarının yapılması ve bu bağlamda göçmenlere belli haklar verilmesi ile coğrafi konumundan ötürü göç alan ve göç veren bir ülke olması nedeniyle Türkiye'nin siyasi tarihi boyunca göçmenlere yönelik ulusal yasalar çıkarması uluslararası minvalde çıkarılan yasalara da taraf olmayı gerektirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi gereği 1926 tarihinde çıkarılan İskân Kanunu, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olması, 1994 İltica Yönetmeliği, 2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Eylem Planı, 2006 yılında çıkarılmış yönetmelik bu tür süreçlere örnek gösterilebilir (Abacı Yıldız, 2019). Sürece bağlı olarak devam eden siyasi ve sosyal sorunlardan kaynaklı olarak Türkiye'nin, özellikle komşu ülkelerde yaşanan iç karışıklıklardan dolayı göç akınlarına maruz kaldığını söylemek mümkündür. Bu göç akınının en güncel örneği 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan iç savaş neticesindeki zorunlu kitlesel göç hareketliğidir. Arap Baharının⁶ patlak vermesinden sonra Orta Doğu Ülkelerinde siyasi bağlamda iç karışıklıklar baş göstermiş ve hegemonyasını süren diktatörel rejimlere karşı geliştirilen başkaldırıları iç savaşı doğurmuştur. Rejim karşıtı isyanların bir görünümü olan Suriye Krizi, Türkiye'nin de gündeminde yerini almış ve hâlihazırda almaya da devam etmektedir. Nitekim Suriye kaynaklı göç dalgasından oldukça etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur.

Türkiye bu süreçte yoğun göç dalgası karşısında Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçan sığınmacılara karşı açık kapı politikasını benimsemiştir. Açık kapı politikasının uygulanması ile beraber Suriyeliler kitlesel olarak Türkiye'ye göç etmeye devam etmiştir. Bu da beraberinde Türkiye'nin gündeminde Suriyeli sığınmacıların varlığını görünür kılıp söz konusu sorunları belirginleştirmiştir. Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesi mevcut sosyal sorunlara sebebiyet verdiği gibi aynı zamanda Suriyelilere yönelik göç hareketinin getirmiş olduğu statüleri üzerine tartışmaları hızlandırmış ve bu doğrultuda çıkarılan yönetmeliklerle belirli tanımlamalar yapılmıştır.

Süreç ilerledikçe, Türkiye'de derli toplu bir göç politikasına ihtiyaç artış göstermiştir. İnsan haklarına saygılı, kapsamlı bir çerçevede mevzuat oluşturulması gerekliliği ve 1994 ile 2006 Yönetmeliklerinin sınırlılıklarının kaldırılması gerekliliği sonucu olarak, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 11.04.2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak kabul edilmiştir (Abacı Yıldız, 2019: 475). Bu doğrultuda Eke'nin de belirttiği gibi, Türkiye'nin göç yönetimi ve göç yönetimine dair oluşturulan mevzuat bakımından 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmesi önemli bir dönüm noktasıdır (2018). 6458 sayılı Kanunda uluslararası koruma statüsü bağlamında ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan yabancı kişilere; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri verilir fakat geçici koruma statüsü kitlesel zorunlu göçle Türkiye'ye sığınanları kapsadığı için diğer statülere nazaran bireysel değildir (Eke, 2018: 45).

⁶ Arap Baharı, 17 Aralık 2010'da Tunus'ta 26 yaşında bir Bilgisayar mühendisi olan Muhammed Bouazizi'nin kendini yakması olayı ile başlayıp, başta Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn olmak üzere birçok Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine yayılmış olayların genel adı olarak tanımlanmaktadır (Öncel ve Malik, 2015).

2013 YUKK yasasının barındırdığı tanımlara bakıldığında; şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici korumanın kavramsal tanımlamalarının araştırma bağlamında vurgulanması gerekliliği önem arz etmektedir. YUKK yasasında yer alan “Şartlı Mülteci” tanımı şu şekildedir:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” (YUKK-Md. 62).

Tanımda da görüldüğü üzere, kapsam Avrupa ülkeleriyle sınırlıdır. Bu ifade ilki şartlı mülteci statüsünün geçici bir statü olmasına dair, diğeri ise şartlı mültecilerin kalıcılığı durumunda geliştirilen çözüm odaklı yaklaşımları zorlaştırıp yerel bütünleşmeyi zorlaştırmasına dair olmak üzere iki temel eleştiriye zemin hazırlamıştır (Güler, 2018).

Tanımlamalar ve kapsamlarla ilgili bir diğer önemli kavram ikincil korumadır:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” (Madde 63(1)).

İkincil koruma statüsündeki yabancı ve vatansız konumunda olan kişiler ne mülteci olarak ne de şartlı mülteci olarak nitelendirilir (Güler, 2018: 79-80). Kanunda yer alan tanımdan da anlaşıldığı üzere aslında mülteci ya da şartlı mülteci olmak, geri gönderilmeme prensibi başta olmak üzere, can güvenliği ve herhangi bir işkence görme durumundan muhafaza edilmelerine yönelik bir düzenlemeyi içermektedir.

Kitlesel zorunlu göçle Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sahip olduğu statü olan “Geçici Koruma” statüsü karşımıza çıkmaktadır. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 91. Maddesi ile birlikte tanımlanmasının görüldüğü “Geçici Koruma”nın genel içeriğinin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan bir yönetmelik ile detaylandırılıp belirleneceği dile getirilmiş, bu doğrultuda 22 Ekim 2014 tarihinde Resmî Gazete’de Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Erdoğan, 2018: 11). Geçici Koruma statüsünün tanımı ise şu şekildedir:

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir” (Madde 91(1)).

Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte zorunlu kitlesel göç ile Türkiye’ye gelen Suriyelilere yönelik geliştirilen geçici koruma statüsü hukuki dayanakla desteklenir kılınmıştır (Erdoğan, 2018: 55). Bir sonraki bölümde göç teorileri ele alınıp göçmen çocuk emeği minvalinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1.2. Göç Teorileri Bağlamında Çocuk Emeği

Uluslararası göç hareketliliğinin özellikle son yarım yüzyılda geniş bir coğrafyaya yayılması, özünde çeşitli çevresel ve toplumsal faktörleri barındırmakta ve ulus kavramının sorgulanmasına, demografik açıdan gerek devletleri gerekse de nüfus bağlamında milyonlarca insanı ilgilendiren süreçlerin yaşanmasına neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 51). Çağdaş yaşamı her açıdan ilgilendiren bu hareketlilik üzerine düşünülmesi, söz konusu süreçlerin neden ve sonuçlarının bilimsel ve rasyonel zeminde analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Göç olgusunun tartışmaya açıldığı çalışmaların farklı disiplinler tabanında şekillendiği görülmektedir. Şimşek (2018)’in de belirttiği gibi, göç olgusunun çok faktörlü süreçlerin merkezinde yer alması, bu alana ait kavramların ve kuramların farklı akademik disiplinler tarafından zengin bakış açılarıyla elde edilen analizler sonucu ortaya konulmasını mümkün kılmıştır. Aynı zamanda, göç olgusunun uzun bir geçmişe sahip olduğunu, göçün zengin kuramsal ve kavramsal boyutunun özellikle kırdan kente göçlerin toplum yapısını değiştirmeye başlamasıyla toplumsal görünürlüğünün arttığı noktalarda şekillendiğini, söz konusu yapısal değişimlerin iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel bağlamda şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu kırılmaların yaşanmasıyla birlikte devletlerin ulusal düzeydeki ekonomik kalkınma arayışları, yine bu minval üzere hayata geçirilmiş ve geçirilmesi planlanan sosyal politikalar, toplum üyelerinin sosyal hayata aktif katılımlarını sağlamak amacıyla sosyo-kültürel uyum alanlarının yaratılması gibi çeşitli hareketlilikler de kuramsal tanım ve yaklaşımları şekillendirmiş, zenginleştirmiştir.

İfade edildiği üzere göç yaklaşımlarındaki çeşitlilik ve disiplinler arasındaki bilgi ve yorumsama akışı akademik alana zenginlik katarken, çok yönlülüğüne bağlı olarak tanım güçlükleri ve kategorilendirme sıkıntıları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızın merkezini oluşturan söz konusu olguyu bütün yönleriyle ve her süreci içerisinde barındıran şekilde ele alan bir teori ortaya koymak mümkün değildir ancak göç hareketliliklerini özellikli ve farklı boyutlarda ele alan, çalışmamız kapsamında sektörel düzlemdeki dinamiklerinin açık ve anlaşılır olmasını sağlayan teorilerden söz edilebilir (Toksöz, 2006: 16). Toplum bilimcilerin çeşitli kodlar ve varsayımlar üzerinden kuramsal modeller ortaya koydukları ve ortaya koydukları bu modelleri geliştirdikleri bilinmektedir. İlgili kuramsal modellerin birey, hane halkı, ulusal ve ulus aşırı pazarlar gibi hem toplumsal hem iktisadi alanla yakından ilişkili olan kavramlar üzerine kurulu

olduğu göz önünde bulundurulursa, göç ve piyasa gibi toplumsal yapının bambaşka yönlerine vurgu yapan ama aynı zamanda birbirini önemli ölçülerde etkileyen kavramlar arasındaki güçlü bağ da görünür olacaktır (Güllüpinar, 2012: 54).

Çalışmamız kapsamında, tartışmaya açılan kuramların bakış açısından uluslararası göç hareketliliğinin emek piyasasındaki görünümü ele alınacaktır. Göçün nedenleri ve sonuçlarını iktisadi, toplumsal, psikolojik ve siyasi gelişmeler bandında ele almak elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktayken, bu süreçlerin arasında kaybolan ve ezilen öznelere en savunmasız, risklere ve olumsuz koşullara en açık kitle olan çocuklar olduğunu dile getirmek son derece önem arz etmektedir. Risklere çok açık olan bu kitle, çoğu zaman yetersiz maddi koşulların ve olumsuz toplumsal akışın kurbanları olmakta, çocuk kimlikleri bir yana bırakılarak eğitimden uzaklaştırılmakta ve çoğunlukla eve para getirmesi beklenen aile üyesi konuma getirilmektedirler. Söz konusu beklentilerin sonucu olarak eğitimden uzak kalan çocukların, küçük yaşlarda evlendirilmeleri ya da enformel piyasaya kayıt dışı işgücü olarak katılım sağlamaları sık karşılaşılan durumlar arasında yerlerini almaktadır. Emek piyasasının birer parçası haline gelen göçmen ailelerin çocuklarının toplumsal görünürlüklerinin ilgili disiplinlerde akademik çalışmalar bağlamında ele alınması spesifik bir alan olduğu için ve kesişimsel dezavantajlılığa vurgu yaptığı için değerli görülmektedir. En nihayetinde işgücü piyasasında göçmen işçilerin emeğinin ve bu uzantıda mevcut olumsuz koşullardan ve potansiyel risklerden ötürü çalışmaya mecbur bırakılan çocukların içinde bulundukları döngünün göç teorileri zemininde muhakemesini yapmak, çalışmamız için bir gereklilik olarak görülmüştür.

Göç sonucu başka bir ülkede göçmen olarak ikamet eden ve çalışma hayatına dış faktörler tarafından dâhil edilen çocukların emek piyasasındaki görünürlüklerinin, kuramsal zemin üzerinde geliştirilecek olan tartışmaları ikili emek piyasası teorisi, emek göçünün yeni ekonomisi teorisi ile tarihsel yapısalcı teoriler kategorisinde yer alan dünya sistemleri teorisi, Marksist teori ve göç sistemleri teorisi bağlamında ilerleyecektir.

1.2.1. İkili Emek Piyasası Teorisi

Teori 1980’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. En etkin savunucusu Michael J. Piore olarak bilinmektedir. Teoriye göre uluslararası emek göçü, göç veren ülkenin işsizlik veya ucuz emek gibi sorunlardan kaynaklanan bir durum olmaktan ziyade, hedef ülke konumundaki ülkenin istihdam piyasasında yer alan açıklardan/boşluklardan ve kronik bir sorun olan düşük ücretli emeğe karşı gelişen talepler sonucu ortaya çıkan zafiyetlerden kaynaklanmaktadır (Şimşek, 2018: 30-31). Kapitalizmin bir sonucu olarak her ülkenin emek piyasasında ortaya çıkan ayırım sonucu ucuz işgücü sonucu yabancı emeğine olan ihtiyaç emek göçüne süreklilik kazandıran önemli hususlar arasında yer almaktadır (Gençler, 2015: 13). Söz konusu teorelin daha iyi anlaşılması için, ekonomik ağları nispeten yüksek düzeyde olan ülkelere bakmak ve göç hareketliliğinin yine ekonomik açıdan oldukça gelişmiş olan bu ülkelere doğru olduğunu görmek mümkündür. Aynı zamanda gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin yine yüksek olan sosyo-ekonomik düzeyleri sonucu istihdam için bazı alanlarda ortaya çıkan işgücü açığı ile sahip oldukları yapısal gereksinimlerin bu göç hareketiyle kapandığını/giderildiğinin ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra toplumların ekonomik tabanlarında yapısal olarak oluşan birincil ve ikincil sektör ayrışmaları çalışanların kaba tabir ile vasıflı ve vasıfsız olarak nitelendirilmelerine yol açmıştır (Bulak, 2014: 20). Ekonomik işleyiş yapısında göç hareketliliği, kol ve kas gücüne bitmek tükenmek bilmeyen ihtiyacın bir görünüm biçimi olan ikincil sektörde yer alacak vasıfsız işçilerin hareket biçimi olarak var olagelmıştır. Göçmenlerin özellikle herhangi bir alanda çalışmak üzere kazandıkları bir yetkinlikleri bulunmuyorsa ikincil sektörde yer almaları normal bir durum halini almıştır. Gelişmiş ekonomik yapıya sahip ülkelerde hem iş piyasasının tamamında hem de işletmelerde, sermaye isteyen işler ile emek isteyen işler arasında bir ayrışma olduğunu belirten Toksöz, ileri teknolojiye sahip birincil sektör çalışanlarının kalifiye olduğunu ancak ikincil sektör çalışanlarının genellikle kol ve kas güçlerini kullanan işçilerden oluştuğunu ifade etmektedir (2006, 17). Gelişmiş ülkelerin ikincil sektörleri incelendiği zaman, bu alanda yer alan işçilerin çoğunluğunun göçmenler tarafından oluştuğu göz çarpmaktadır.

Göçmen emeğinin ikincil sektörde yer alması bazı yapısal nedenlere dayanmaktadır. Teorinin temel varsayımlarından hareket ederek bu yapısal nedenleri ücret işleyişi üzerinden okuyan İnce, enflasyonu da göz ardı etmemek gerektiğini ifade eder (2019). Mesleki statü gerektiren birincil sektör işlerinin hem ücret doygunluğu hem de kariyer açısından motive edici ve çekici faktörleri bulunmakta iken, statüsü düşük ücretler bu çekici faktörleri içinde barındırmadığı için itici bulunmakta ve yerel halkın tercihi kapsamının dışında kalmaktadır. Böylece göçmenlerin bu alanda yer edinmeleri de daha mümkün hale gelmektedir. Abandan-Unat ve Massey vd. söz konusu teorinin bu uzantıda ortaya çıkardığı temel varsayımları aşağıda verilen şekilde özetlemektedir (Abadan-Unat, 2017: 60-61; Massey vd., 2014: 24):

- Refah seviyesinin iyi olduğu toplumlarda, uluslararası çerçevede gerçekleşen emek göçü, talebe istinaden gerek işverenler gerekse de hükümetin onay verdiği ölçüde oluşum sağlar.
- Uluslararası emek göçü, hedef ülkenin ekonomisinin yapısal niteliğinden kaynaklanır. Hedef ülkedeki işverenler ücretleri dengede tutarlar ve işçi alımları teşvik edilir. Göç hareketliliği ücretlerin fazla olmasıyla ilişkili değildir.
- Göç alan ülkelerde toplumsal ve kurumsal mekanizmalar göçmen ücretlerini (ikincil sektörde alınan ücreti) düşük düzeyde tutarlar. Göçmen işçilerin artması ücretlerin artması için bir neden değildir.
- Göçmen işçi sayısı arttıkça kendilerine emekleri karşılığında verilen ücretlerin miktarında düşüş olabilir. Toplumsal ve kurumsal mekanizmalar göçmenlerin aldığı ücretin düşük seviyeye inmesine yönelik herhangi bir karar almazlar.
- Modern ve post modern özelliğe sahip toplumların ekonomileri yapısal olarak göçmen emeğine ihtiyaç duymakta olduğundan siyasi karar alıcıların yaptığı küçük çaplı değişimler emeğin göçüne herhangi bir olumlu ya da olumsuz etki yaratmaz. Emek göçüne olan talebe kökten ve etkili bir değişimde bulunmak ancak büyük çaplı kararlar almayı gerekli kılmaktadır.

İkili emek piyasası teorisi görüldüğü üzere genel olarak yetişkin göçmen emeğini açıklamaya yönelik bir teoridir.

1.2.2. İş Gücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi

Söz konusu teori de 1980’li yıllarda ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. En önde gelen savunucusunun Oded Stark olduğu bilinmektedir. Genel hatları ile göçün yeni ekonomisi teorisi, göç etmeye karar vermenin etkenlerini aile perspektifine dayandırarak analiz etmektedir. Bu durumda göç eylemi kararı, hanede yaşayan bireylerin tek tek almış olduğu bir karar olmaktan öte düzenli bir gelire gereksinim duyan hane halkının topluca aldığı bir karardır (Şenol-Sert, 2018: 34; Güllüpnar, 2012: 63; Şimşek, 2018: 28).

Gençler, bu kuramın göçü aile kaynaklı alınan bir karar mekanizmasına dayandığını ve kuramın neoklasik göç teorisinin temel varsayımlarıyla sentezlenmesi sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir (2014: 25). Refah seviyesinin düşük olduğu ülkelerde ailede üyelerinin aile ekonomisine katkıları söz konusu olmakta ve eğer ailede ekonomik kriz meydana gelirse aile bireyleri gelir getirici çözümsel stratejileri birlikte geliştirebilmektedir. Bu stratejiler ise genellikle hanedeki kişilerden bazılarının yerelde, bazılarının ülke sınırları içinde fakat başka bir şehirde, bazılarının ise yurt dışında iş gücü piyasasına aktif katılım sağlaması üzerine olduğu bilinmektedir (Güllüpnar, 2012: 62). Teoriye göre, göç kararını almada ailenin almış olduğu kolektif karar temel bir önem taşımakta ve ailenin çıkarları ön planda tutulmaktadır. Kendine özgü çeşitli varsayım ve önermeleri içinde barındırmanın yanı sıra bunlar üzerinden siyasi bağlamda öneriler sunulduğu da belirtilmelidir:

- Göç araştırmaları analiz yapmak için bireyleri değil, hane halkını ya da kültürel kodlarla ifade edilen üretim ve tüketim birimlerini kapsar.
- Ücret farklarının olması uluslararası göçün gerçekleşmesi için ön planda olan bir neden değildir. Aileler yine de göçe teşvik ederler.
- Ulus ötesi göç, yerel ekonomiyi dışlamaz. Hane halkları için hem göçe katılım ve hem de yerel piyasaya dâhil olma noktasında teşvikler vardır. Aslında böylelikle yerel ekonomik faaliyetlerden kazanılan gelir; yatırım, sermaye ve risklerden korunmak açısından göçe olan eğilimi artırabilir. Bu da göç veren ülkelerde ekonomik kalkınma uluslararası göç yönündeki baskıların biteceği anlamına gelmeyebilir.
- Göç alan ülke ve göç veren ülke arasında ücret farklılıklarının ortadan kalkması göç eylemini sona erdirmez.
- Gelir durumlarının farklılık arz ettiği ailelerde göç edince yine gelirlerinin aynı ya da orantılı olması bir ihtimal dâhilinde değildir.
- Sigorta piyasaları, sermaye piyasaları ve vadeli piyasalar, işsizlik sigortası gibi politikaları hükümet politikaları uluslararası göçü önemli oranda etkiler.
- Hükümetlerin gelir dağılımına yönelik yaptığı politik düzlemdeki iyileştirici eylemler göç etmeye karar verme üzerinde etkileyiciliği vardır.
- Gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve ekonomik değişiklikler ortalama gelire olan etkiden bağımsız bir şekilde uluslararası göçü etkileyecektir. Göç veren alanlarda daha yüksek bir ortalama gelir oluşmasına yol açan politikalar, gelir artışından görece yoksul hane halkları faydalanmıyorsa göç etme eğilimi artabilir. Buna karşılık eğer görece zengin hane halkları faydalanmıyorsa göç eğilimi azalabilir (Massey vd., 2014: 16-17).

Teoriye yönelik bazı önemli eleştirilere de bu aşamada değinmek gerekir. Bunlardan biri ilgili teorinin hâlihazırda neoklasik teoriler ile bağlantılı birçok sorunu çözdüğünü dile getiren ancak ona göre iş gücü, sigorta, sermaye, vadeli işlemler gibi piyasaları etkileyen politikaları düzenleyen fakat ulus ötesi göçleri kontrol edemeyen hükümetlere yöneliktir (Şenol-Sert, 2018: 34). Hükümetlere yüksek bir sorumluluk yükleyen ya da yalnızca bu sorumluluğu dile getiren bu eleştiri perspektifinde, uluslararası göçün kontrol edilebilirliğinin yasa dışı sorunlarla ya da krizlerle bağlantısı ortaya konduğundan, meselenin yeni bir zorluk aşaması tartışmaya açılmaktadır.

1.2.3. Dünya Sistemleri Teorisi

Pozitivist bilim anlayışının diğer bir deyişle modern bilim anlayışının dayandığı hususların eleştirel bir zeminde yetersizlikleri ve yanlışlarıyla gündeme getirilmesi, eleştirel teorilerin özellikle 1960'lı yıllarda ortaya atılması ve geliştirilmesi ile mümkün olmuştur. Bu süreçle beraber alışlageldik bilimsel bakış açısına yönelik çeşitli boyutlarda ve farklı disiplinler tarafından önemli eleştiriler geliştirilmiş, sosyal bilimlerin doğasında yer alan zenginliğin göz ardı edilmemesinin ya da arka plana itilmesinin önüne geçmek amacıyla önemli adımlar atılmıştır.

Sosyal bilimlerin doğasına doğru yapılan bu yolculukta, sosyal bilimler üzerine arkeolojik tarama yapan ve genel geçer bilimsel anlayışa ciddi eleştiriler getirirken günümüz sosyal bilim anlayışının temel parçalarını ortaya koyan düşünürlerden olan Immanuel Wallerstein'ı anmadan geçmek doğru olmaz. 1960'lı yıllardan önce, diğer bir ifadeyle sosyal bilimlerin özgürleştirilmesine yönelik herhangi bir fikir ya da eleştiri rasyonel düzlemde ortaya atılmamışken, Comte'un geliştirdiği, pozitif olarak adlandırırken aracılığıyla geri kalan her şeyi negativize ederek olumsuzlaştırdığı paradigmasının nüfuzunu ve hegemonyasını sosyal bilimler alanındaki bütün çalışmalarda görmek mümkündür. Pozitif bilim anlayışı ile bu uzantıda geliştirilen Avrupa merkezci bakış açısına ve Avrupai yaşam biçiminin genel geçerliliğine karşı yeni kavramlar geliştirerek eleştirel yaklaşımı benimseyen Immanuel Wallerstein dünya sistemleri teorisini ortaya koymuştur. İlgili teorinin düşünsel yapı taşları Marksist politik ekonomiye dayanmakta ve dünya üzerinde eşit olmayan güç dağılımının görünürlüğüne vurgu yaptığını ifade etmek gerekir (Toksöz, 2006: 18-19). Bu durumda göç olgusu kapitalizmin olağan bir sonucu olarak görülmekte ve göç hareketliliğini sonsuz sermaye için ucuz emeğe olan talepten kaynaklandığını belirtmektedir (Toksöz, 2006: 19).

Dünya sistemleri teorisi 1970'li yıllarda başlayan eleştirel rasyonel zemin uzantısında 1970'li yıllarda başta Wallerstein olmak üzere Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından ortaya atılmış ve ardından 1980'li yıllarda Castle, Sassen ve Portes gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir (Güllüpınar, 2012: 67). Teori, özellikle uluslararası göç açıklamalarında dünyayı kabaca gelişmişlik ve gelişmemişlik kategorileri üzerinden değerlendirmekte; uluslararası göçün merkez ülkeler olan ekonomisi gelişmiş ülkelerin, çevre ülke olan ekonomisi gelişmemiş ülkelere göç almasına yönelik ortaya çıktığını savunur (Şimşek, 2018: 33). Bu sistem kapsamında, kapitalist sermayenin gelişimi ve kapital ekonomik pazarın gelişimi için iş gücünün sürekli yedeklenmeye

ihtiyacı olmakta ve bu yedeklenme en nihayetinde işçilerin ücrete olan talebini düşürüp işçi sınıfında çatışma alanları yaratmaktadır (Kara, 2018: 29).

Merkez ve çevre ülkeler arasında oluşan ekonomik tabanlı bu ayrışmanın hem mal aktarımı hem de ucuz emek aktarımı minvalinde göçün devam etmesine katkı sunduğu da göz önünde bulundurulması gereken detaylardandır (Güllüpnar, 2012: 68). En nihayetinde göç hareketlerinin kapital sistemin kaçınılmaz bir sonucu olduğu ve sistem gereği merkez ülkelerin çevre ülkelerin emeğine duyduğu ihtiyaç çıktısı olarak göçün gerektiği, göç hareketlerinin ise geniş zaman dilimlerine yayılarak sürekli hale geldiği de bilinmektedir. Buna ek olarak ilgili teori ve işleyişine bugünün penceresinden bakmak gerekirse, merkez ülkelerin sanayileşmenin ortaya çıktığı ve geliştiği erken dönemlerinde göçmen emeğine duyduğu ihtiyacın sonucu olarak bu merkez ülkelerde bulunan fabrikalarda çalışan göçmen işçilere karşılık bugün, merkez ülkelerin çevre ülkelere insan gücünü daha az maliyetli ve daha çok karlı şekilde kullanabilmek amacıyla iktisadi yatırımlarından söz edilmelidir (Cizreli, 2015: 34). Bu yolla merkez ülkelerin daha karlı işlere imza atmak yanından dolayı olarak da göç akışını yavaşlatmak istediklerine de şahit olmaktadır. Zira ucuz iş gücü yanında toplumsal ve siyasal açıdan yük olan göç ve göçmenlik potansiyel sorunlar da barındırmaktadır. Fakat göç akışının uluslararası alanda azalmadan devam ediyor olmasının altında yatan birçok unsurla beraber bu kronikleşmiş sömürü sisteminin oldukça büyük etkilerini yine görmekteyiz.

Söz konusu olan kapitalist sistemin, merkez ülkeler kabul edilebilecek Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'dan yayıldığını; bu ülkelerin çevre ülkelerin topraklarını, hammaddelerini ve insan emeğini denetim altına aldıklarını ve ayrıca çevre ülkelerin yurttaşlarını birçok olumsuz toplumsal koşulun yaratılmasında doğrudan ya da dolaylı şekilde rol alarak kendilerine doğru göç etmek zorunda bıraktıklarını ifade etmek gerekir (Toksöz, 2006: 19). Hareketle, kişilerin göç kararı almaları sürecinde kendileri dışında birçok bağımsız koşul yaratılmakta ve son ya da tek çare olarak göç etmeleri sağlanmaktadır. Nitekim çevre ülkeler olarak kavramlaştırılan ekonomisi gelişmemiş ülke vatandaşlarının birçok açıdan risk altında bulunmaları gibi gerekçelerle bu son çareye başvurdıkları görülmektedir. Özellikle 20. yüzyılda rejimini sömürgeciye dönüşen ülkeler, bu ülkelerin öncülük ettiği ve desteklediği çok uluslu şirketler ile yatırımlar sonucu göç hareketlerinin hız kazandığı ve küreselleşmeyle bir sirkülasyon ilişkisine girdiği de dikkate değer başka bir detaydır (Toksöz, 2006: 19). Söz konusu teorisinin ilgili açıklamaları üzerine inşa ettiği varsayımları ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Kapitalizm sistemi çevre ülkelerin piyasasına etki edip bireyleri ulus ötesi göç hareketliliğine teşvik etmesi gayet tabii bir sonuçtur.
- Uluslararası işgücüyle, uluslararası mallar ve sermaye akışı birbirini zıt yönde takip etmektedir. Mal ve sermaye yatırımı geri kalmış çevre ülkede göç etmeye eğilimli bireylerin alanını yaratmakta ve bu durumda göç hareketliliğine sebebiyet vermektedir.
- Sömürgeci devletler ile sömürülen devletler arasında gerçekleşen göç, sömürülen ülkenin tüm toplumsal yapısını idrak edip kullanmada kolaylaştırıcı bir etken olmuş ve sömürgeci ülkenin Avrupa merkezci hegemonyası yayılım göstermiştir.

- Siyasi otoriteler uluslararası göçün engellenmesi için denizaşırı yatırım alanlarıyla çok uluslu şirketlerin ekonomik çalışmalarını denetler. Ancak ülkeler arasındaki ticari anlaşmazlık ve çok uluslu şirketlerin gücü siyasi otoritelerin denetim gücünü düşürmektedir.
- Kapital sermayedarlar sırf kendi menfi çıkarlarını korunma altına almak amacıyla gerek askeri gerekse de siyasi saldırılar yaparlar. Eğer bu saldırılar başarısız olursa bu durumda merkez ülkeleri sığınmacı akınıyla karşı karşıya bırakır.
- Küresel ekonominin yapısı ve dinamiği uluslararası göç üzerinde etkindir. Ülkelerin ücret ve istihdam koşulu uluslararası göç olgusunu büyük bir çapta etkilemez (Abadan-Unat, 2017: 63-64).

Teorinin ana probleminin küreselleşme sürecinin uluslararası göç üzerinde oluşturduğu etkiyi fazlaca ön planda tutması olduğunu belirten Şenol-Sert, göç üzerinde her ne kadar yapısal koşullar etkin olsa da göç etmeye karar vermede bireylerin ve/veya ailenin kararının önem arz etmekte olduğunu ve teorinin, göçün bireylerin hayatındaki etkisini incelemekten makro düzeyde bir değerlendirme yaptığını ifade etmektedir (2018: 36-37). Öte yandan Wallerstein, teorinin ekonomizmle çok ilgilenmesinin eleştirilmesi gerektiğini ve Avrupa Merkezçiliğe karşı olan eleştirilere rağmen farklı kültürel kimliklerin indirgenemez biricikliğini hesaba katmadığı için de yerel kültürel dokuları ihmal ettiğini düşünmektedir (2011: 48).

1.2.4. Marksist Teori

Söz konusu teori, Karl Marx'ın genel düşünsel yapısıyla şekillenmiştir. Teorinin etkileri sosyal bilimlerin birçok alanında kendini belli etmektedir. Fakat Marksist teori, uluslararası göçü açıklamak amacıyla pek tercih edilen bir teori değildir. Buna karşın Marksist teori, 1960'lı yıllarda Castles ve Kosack (1985), Cohen (1987) ve Sassen (1988) tarafından ulus ötesi göç kapitalizm gücünün ve yayılımının bir tezahürü olarak açıklanmıştır (Kahya, 2014: 37; Türkmen, 2018: 34). Uluslararası göç hareketleri bu teoriye göre ekonomik nedenlerle sınıf temelli mücadelelerden kaynaklanmakta ve kapitalistler sermayelerini arttırmak amacıyla yerli emeğin değerinin düşürerek yabancı emeği yaratıp bunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar (Türkmen, 2018: 34). Marksist söylemin kullandığı “yedek işçi ordusu” tabiri sosyal ve iktisadi teorilere kaynaklık etmektedir. Yedek işçi ordusu ücretlerinin kolayca kontrol edildiği grupların varlığı sayesinde kapital üretim sisteminde söz sahibi olan sermayedarlar, ellerinde fazladan işgücü bulundurup ücretleri kontrol altında tutarken aynı zamanda işçilerin çalışma koşullarını da belirlemektedirler (Kara, 2018: 22).

İnsanlık tarihini her anlamda etkileyen sanayi devrimi insanlığın bütün yaşam biçimini dönüştürmüştür. Sanayi kapitalizmi ile beraber göç hareketliliği kentlere doğru şekillenmiştir. Bu uzantıda işgücü arzına hazır karşılık veren işçi sınıfları oluşturulmuş, böylece kadınların, çocukların ve göçmenlerin emeğinin ucuz işgücü olarak kullanılmasına zemin hazırlanmıştır. Bu kapsamda göçmenlerin iş gücü piyasasındaki varlığı her türlü kötü koşulda kullanılıp sömürülmeye açık bir işçi kitlesini karşımıza çıkarmaktadır.

1.3. Kuramların Yorumlanması

Yukarıda kısaca açıklanan ve göç akışlarının yorumlanmasında temel alınan ilgili göç kuramlarını incelemekte fayda görülmektedir. Göçmen çocuk emeğini açıklamaya yönelik özellikli bir kuram ise yapılan tüm literatür çalışmaları boyunca bulunamamıştır. Bu nedenle çalışma boyunca çocukların emek piyasasındaki görünüşleri, yetişkin göçmen emeğini açıklamaya ilişkin ortaya atılan kuramlardan yola çıkılarak yorumlanmıştır.

Çocukların emek piyasasındaki varlıkları tarihsel akışta sürekli tartışılmalı bir konu olmuştur. Göç etmenin bir sonucu ya da bazen de bir nedeni olarak çocuklar sürekli çalışma hayatına atılmıştır. Günümüzde gelinen nokta ise tarihsel süreçten farklı bir yönde gelişim gösterememiştir. Bu bağlamda ikili emek piyasası kuramı bağlamında, emek sektöründe özellikle kapitalist üretim tarzı ile birlikte sektörel hizmetler alanında bir ayrımın belirginleştiğini ifade etmek gerekir. Bu ayrım sonucunda ortaya çıkan vasıfsız çalışan ve vasıflı çalışan grupları birbirinden farklı iş ve görevler üstlenmektedirler. En vasıfsız olarak nitelendirilen ikincil sektör çalışanları için ise işverenler genellikle göçmen kesime göz dikerek ihtiyaç durdukları emek arzını buradan karşılarlar. Batı ülkelerinin göçmenlere karşı uyguladığı politikanın paradoks içerdiği belirtilmiş olup Suriyeli göçmenlerin gelişini engellemeye çalışan Batı ülkelerinin, ikincil sektörde kayıt dışı çalışan göçmenleri göz ardı ettiği bilinmesi gereken bir durum olarak açıklanmış ayrıca ikincil sektörde ağır koşullarda düşük ücretle çalışmaya mecbur kalan göçmenlerin çalışma koşulları ve yaş aralıklarının da göz ardı edildiği belirtilmiştir (İnce, 2019: 2597-2598).

Türkiye’de de ikincil sektörde kötü çalışma koşulları altında çalışma fırsatı bulan Suriyeli göçmenlerin içerisinde yetişkinler kadar çocuk işçilerin olduğu da görülmektedir (Harunoğulları,2016:38). Çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalan ailelerin çocukları ya da kimsesiz olan bu göçmen çocuklar, eğitim hayatına aktif katılım hakkından mahrum kalmaktadırlar. Eğitim hayatına katılım ya da aktif katılım gösteremeyen göçmen çocuklar, çocuk oldukları unutulmuş zorlu çalışma koşullarına adapte edilmekte, enformel çalışmanın birer parçası olmaktadır. Göçmen çocuk emeğine Marksist Kuram bağlamında bir yaklaşım geliştirmek gerekirse, özellikle sanayi devriminden sonra çocuk emeğinin enformel çalışmada görünürlük kazandığının altını çizmek gerekecektir (Duyar ve Özener, 2003: 49).

1750 ve 1850 yılları arasında çocuk emeğinin ve çocuk iş gücünün belirgin bir şekilde yoğun ve zorlu biçimde kullanılması çocuk emeğini gündeme getirmiş, ön plana çıkarmıştır (Duyar ve Özener, 2003: 49-52). Tarımsal faaliyetlerin geçinmek için büyük önem arz ettiği dönemlerde bu faaliyetlerde yer alan çocuk emeği sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan çocuk emeğinin bir olmadığına belirtilmesi elzemdir.

Aile yanında gerçekleşen tarımsal faaliyetlerde herhangi bir zorlayıcılık ve ağır çalışma koşulları olmadığı gibi sanayileşme sürecindeki enformel sistemde çocukların çalışma hayatına aktif bir şekilde dahil olması gibi zorunluluk ortaya çıkmıştır. Çocuk emeği kapital sistemde hâlihazırda ihtiyaç duyulan bir alan olarak tezahür etmesi çocuk

emeğinin artık işgücü olarak görülmesine yol açmaktadır. İşverenler ise artık olarak görülen bu işgücünü haksız şekilde kullanma hakkını kendilerinde bulmakta, çocuk çalışanları düşük ücretlerle ağır koşullarda uzun saatler boyunca çalıştırmaktadırlar. Böylece çocuk emeğinin de metalaştığı bir sistem işleyişinden söz edilebilir (Marx, 1993: 435-454). Marksist düşünce perspektifinden, çocukların vücutlarının kıvrak olması kapitalist işveren için karlı bir şey olarak yorumlanır ve çocuk işçilerin çalıştırılması ilanıyla zenci kölelerin çalıştırılması ilanının birbirine benzer biçimde olduğu ileri sürülür (Marx, 1993: 430-435). Çalışan çocuk gerçeğine sosyal hizmet perspektifinden bakmak gerekirse, çocukluk dönemini çalışma hayatının olumsuz koşulları içinde geçiren çocuklar ilerleyen süreçlerde toplumsal risklerle daha fazla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmek gerekir. Nitekim Tezcan (2012)'ın da belirttiği gibi, çocukluk dönemi her türlü tezahürüyle bir yapısal süreçtir. Bu süreçte başlarına gelen sorunlar onların daha sonraki dönemlerini etkiler. Savaş, yoksulluk, göç gibi sosyal sorunlar çocuklar üzerinde onarılması güç hasarlar bırakır. Çocukların bu sorunlarla karşı karşıya kalması onların hayattaki insani temelli haklarını kaygan ve riskli bir zemine indirger.

BÖLÜM 2: EMEK GÖÇÜ PİYASASINDA ÇOCUKLAR

2.1. Çocuk Emeğine Yönelik Değişen Paradigma

Çocukluk yaşam döngümüzün doğal, değişmez bir halkasıdır. Yüzyıllar boyunca çocukluk olgusuna bakış açıları sürekli bir değişim akışında olmuştur. Çocukların çalışma hayatındaki konumlarına dair tarihsel arka planı incelemek ve olgusal bir değerlendirme yapmak çocukların yaşamsal mücadelesini anlamlandırmak açısından önemli görülmektedir. Çocukların emek piyasasındaki mevcut görünümüleri günümüzde sosyal sorunların başat gündemini oluşturmuş olsa da geçmişe dönüp bakıldığında bu sorunun güncel olmadığı görülür. Duyar ve Özener (2013: 11-12) çocuk emeğinin sanıldığı kadar aksine uzun ve karmaşık bir tarihsel arka plana sahip olduğunu belirtmektedir. Sanayi devriminden önceki süreçlere bakıldığında çocukların tarımsal toplumlarda çalıştıkları görülmektedir. Fakat bu noktada çocukların çalışmasının eski toplumlarda doğal karşılandığını ve bunun kültürel duyarlılık kazanma sürecinin bir sonucu olarak algılandığını göz ardı etmemek gerekir (Duyar ve Özener, 2003: 11-12).

Eski Mezopotamya toplumlarında çocukların sosyal hayattaki görünümünün düalist bir yapıda olduğunu belirtmek gerekir. Arkeolojik kazılardan da anlaşıldığı üzere, eski Mezopotamya döneminde maddi olanağı yüksek olan çocuklar eğitim sürecine aktif katılım göstermiş, maddi imkânı olmayan çocuklar ise kendi becerilerinin gerektirdiği işlerde çalışmış ya da babalarının mesleğini öğrenip çalışma yaşamında aktif olmuştur (İnal, 2014: 27). Ortaçağ toplumlarını bu açıdan incelediğimizde ise çocuklara altı yaşından sonra gelişen yaklaşım şeklinin yetişkinlere olan yaklaşımdan farklı olmadığını fark etmekteyiz. Ortaçağ dönemlerinde çocuklar okula gitmeyen, ailelerinin işlerini paylaşan, anne ve babası yaşlandığında onlara bakan, bazen bazı kişilerce köle olarak görülen, kendilerine özgü bireysel bir kimlikleri olmayan, çırak veya hizmetçi olarak kendi aileleri dışında başka kişilerin yanlarında çalıştırılan gruplar olarak görülmüştür (Çelen, 1997: Postman, 1995: 47). Ortaçağ döneminin pedagogları, çocukların çalışma hayatındaki görünümünü, kentsel yaşamda ailelere bir destek mekanizması oluşturdukları dolayısıyla çocukların güvence altında olduklarını savunmuşlardır (İnal, 2010: 12-13).

Bununla birlikte gelişen bu süreçte çocukların varoluşsal doğasına ait olan paradigma, 16. yüzyıl, 17. ve 18. yüzyıllarda devrinde uğramıştır. Aynı dönemde toplum yapısının değişmesine yol açan bazı gelişmelerden de söz etmek yerinde olacaktır. Postman (1995), çocukluk paradigmasının oluştuğu dönemin matbaanın ortaya çıktığı süreçte bilginin önem kazanmasıyla, kapital üretim tarzı ile üretim ve tüketim ilişkisinin artmasıyla, teknolojik imkânların gelişmesiyle paralel olduğunu savunmuş ve bu toplumsal gelişmelerden etkilendiğini ifade etmiştir. Kapitalist sistem beraberinde üretim koşullarının değişime uğramasını, çocukların emek piyasasındaki niteliğinin değişmesini ve pratik işlerde kullanılmasını getirmiştir. Bu dönemde çocuk emeği ucuz işgücü olarak görülmüş, fabrika köşelerinde çocuklar zorlu koşullar altında çalışmış ve kötü muamelelere maruz kalmıştır. Pelz (2017: 84)'in de belirttiği gibi, kapital üretim

sürecinin ilk dönemlerinde yetişkinler mevcut sosyal sorunlar hakkında nitelikli ve çok yönlü bir bilgi temeline sahip olmadıkları için çocukların çalışması karşısında sessiz kalmış, çocuk çalışanların gördüğü acımasız muamele ve sömürüye karşı duyarsız bir tutum sergilemişlerdir. Bu tutumun öte yandan çocukların geleneksel çalışma koşullarına bağlı bir değerlendirme yapılması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Fakat çalışan çocuklar her iki durumda da belirli sosyal haklardan mahrum bir şekilde çalışma faaliyetlerini sürdürürken geleneksel toplumlarda çocuk emeği çıraklık veya baba mesleğini öğrenme ve uygulama olarak tezahür etmiştir. Fakat kent yaşamında işgücüne katılım gösteren çalışan çocuklar iş yerlerinde, fabrikalarda, sokaklarda çalışarak hem bir baba mesleği öğrenme sürecinden uzak kalmış hem de daha ağır koşullarda çalışmıştır (Güngör ve Erdurak, 2017: 12).

19. yüzyılda ise iki farklı durum karşımıza çıkmaktadır. Çocukların bir yandan emek piyasasında aranan grupta yer aldıklarını görürken öte yandan okul sistemine dâhil edilmeye çalıştıklarına şahit olmaktadır.

Ertürk (1997: 329)'ün belirttiğine göre, Avrupa'da 19. yüzyılın sonlarına doğru bazı çevreler fabrika unsurunu çocukları sokaktan çıkaran ve çocukların yetişkinlik dönemine geçişlerinde kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirirken, bazı çevreler ise çocukların fabrikalarda çalıştıkları süre boyunca zihinsel, ruhsal ve bedensel gelişimlerinin olumsuz etkilediğini belirterek eğitim sürecine katılmaları gerekliliği savunmuştur. Aynı dönem içerisindeki fikrîsel akış için de Çelen (1997), çocukların 19.yüzyılda yetişkinlerden farklı bir gelişimsel kategoride değerlendirilmesinin Rousseau'nun düşünsel temelleriyle şekillendiğini belirtir. Rousseau, çocukların iyi olduğunu söyler. Bu düşüncüyü başka bir söylemle John Locke zenginleştirip çocukların deneyimler aracılığıyla kendi potansiyellerini oluşturacaklarını ifade eder.

Düşünsel söylemlerin zamanla hakkı gasp edilen kitlelerden yana olmaya başlamasıyla ve Avrupa modernleşmesi sürecinde başlayan reformist tabanlı hareketliliklerle hümanist yaklaşım körüklenmiş ve böylece çocuk odaklı bakış açısı gelişmiştir (İnal, 2014, Kapar, 2019, Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009: 97-96). Avrupa modernleşmesiyle birlikte gündeme gelen çocuk ve çocukluk, yetişkinlerin alanından çıkarılmış ve kendine özgü gelişimsel özellikleri olan özneler olarak görülmeye başlamıştır. Gündelik hayattaki yaşamsal alanları farklılaştırılmış ve modern değerler dizisi ile beraber çocukların özel bir şekilde korunmasını ve bakılmasını savunan yaklaşım ön plana çıkmıştır (Erbay, 2019: 18; Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009: 97-96). Bunu takiben 1800'lü yılların başından itibaren çocukların yaşamı ve çalışma koşulları sosyal politikaların gündeminde yer almaya başlamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise 1960 ve 1970'lerde gelişen toplumsal hareketlerle oluşan feminist bakış açısıyla ailelerin çocuklarına yönelik baskıcı tutumları da eleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde gelişim gösteren postmodern çocukluk paradigmasına göre çocuklar ailelerinin baskıcı tutumundan korunmalı, çocukların özgürlük alanlarına saygı duyulmalı ve yetişkinler tarafından çocuklara özgür bir yaşam alanı inşa edilmelidir (Erbay, 2019: 18-23). Bu dönemde çocuklara yönelik akademik çalışmalar sosyal bilimler içerisinde yer almaya başlamış, çocuk hakları ön plana çıkmış, uluslararası bağlamda çocuk haklarına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Devam

eden süreçte çocukların çalışma hayatındaki görünümüne yönelik Uluslararası Çalışma Örgütü'nün öncü çalışmaları büyük bir emsal olmuştur.

Günümüzde ise çocukların işçiliği ile az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, Latin Amerika, Ortadoğu, Asya ve Afrika'da geniş bir biçimde karşı karşıya kalınmaktadır (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017). Görülmektedir ki çocukların çalışması sorunsalı sanayi devrimi ile birlikte oluşan ve daha sonra da biten bir olgu değildir. Günümüz koşullarında çocuklara yönelik birçok korumacı ve haklarını savunucu çalışmalar yapılsa da mevcut sosyal sorunlar çocukları çalışma hayatına itmektedir. Çocukların çalışma hayatına itilmeleri nedenleri arasında; yoksulluk, eğitim hizmetlerine erişememe, kırdan kente göç, yetişkin aile bireylerinin işsizliği, tutucu geleneksel bakış açıları, mevzuat eksiklikleri veya mevcut mevzuatların etkin şekilde uygulanamaması, işverenlerin çocuk işgücü talepleri ile düzensiz ve kitlesel göçler gibi nedenler sayılabilir (ÇSGB: 2017). Çocukların çalışma koşulları birçok yasal güvence ile sınırlı tutulmaya çalışılmakta, çocukların çalışma hayatındaki olumsuz durumlarının küresel bağlamda bir sorun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen tablolarda gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda çocukların çalışmasına yönelik yasal düzenlemeler ve sözleşmeler açıklanmıştır.

Tablo 2. Uluslararası Bağlamda Çocukların Çalışmasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Yasal Düzenleme	Açıklaması
Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	26 Eylül 1924'te Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Çocukların çocukluğunu sağlıklı koşullarda yaşaması, fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerini olumsuz etkileyen etmenlerden korunması temel olarak ele alınmıştır.
Evrensel Çocuk Hakları Bildirgesi	20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletler Cemiyeti Genel Kurulunda onaylanmıştır. Çocuk ihmal ve istismarı çocukların çalıştırılması yaşının kısıtlanması, çocukların temel haklarını kapsamaktadır.
138 Sayılı ILO Sözleşmesi	6 Haziran 1973 yılında ILO tarafından kabul edildi. Çocuk işçiliğini kaldırmak, çocukların çalışmasında 15 yaş sınırı getirmek gibi konular ele alınmıştır.
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme	Çocukların sömürülmemesi, aile yapısının tehlikelerden korunması, çocukların kötü koşullarda istihdam edilmesinin yasak kabul edilmesi üzerinde durulmuştur.
Avrupa Sosyal Şartı	18 Ekim 1961 yılında imzalandı. Sosyal risklerden çocukların korunması ve çalışma hayatındaki izin haklarına yönelik kararlar alındı
Gençlerin İş yerinde Korunması Hakkında Konsey Direktifi	Çocukların çalışmasını önleyici tedbirler içerir. 22 Haziran 1994 yılında kabul edildi.
AB Temel Haklar Bildirgesi	7 Aralık 2000 tarihinde kabul edildi. Bu bildirgenin 32.maddesinde çocuk işçi çalıştırılmasının yasaklanması kararı alındı.
ILO Anayasası	Çocukların, gençlerin ve kadınların çalışmasında iyi koşulların gerekliliği üzerinde durmuştur.
182 Sayılı ILO Acil Eylem Planı	17 Haziran 1999 tarihinde onaylandı. 18 yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklandı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2017) bilgileri yazar tarafından tablo haline getirilmiştir.

Tablo 3. Ulusal Bağlamda Çocukların Çalışmasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Anayasa	Anayasanın 50. Maddesinde çocukların zorla çalıştırılmaması açıkça belirtilmiştir.
4857 Sayılı İş Kanunu	71. Madde de 15 yaşında küçük çocukların çalışma hayatında bulunmaları yasaklanmıştır.
6098 Sayılı Borçlar Kanunu	18 yaşında küçük çocukların izin haklarına yönelik düzenlemeleri içerir.
1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	173. Madde, 174. Madde ve 176. Maddelerinde çocukların çalışmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. İzin süreleri belirlenmiştir.
2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu	Çocukların tehlikelerden korunması amaçlandı. Ahlak dışı mekânlarda çocukların çalıştırılması yasaklandı.
3308 Sayılı Meslek Eğitimi Kanunu	Çocukların 14.yaşından önce bir yerde çırak olmaları yasaklanmıştır. Staj yapan çocuklar bu noktada istisna tutulmuştur.
222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	İlköğretim çağındaki olan çocukların çalışması yasaklandı.
5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu	Her türlü risk altında bulunan çocukların korunması amaç edinilmiştir. Çocuklara yönelik tedbirler açıklanmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2017) bilgileri yazar tarafından tablo haline getirilmiştir.

Türkiye’deki çocuk işçiliğine yönelik tarihsel arka plana bakıldığında her dönemde karşımıza çıktığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ahilik Teşkilatı’nda mesleki beceri kazanmak için yer alan çocuk işçiler, Cumhuriyet döneminde ise meslek kazanmak için bir teknik eğitim süreci olarak görülen çalışmalarda yer almıştır (Avşar ve Ögütoğulları, 2012: 26). Bu dönemlere bakıldığında çocukların yalnızca çocuk olarak görülmediklerini anlamakta ve çalışma hayatına entegre edildiklerini fark etmekteyiz.

Türkiye’de sosyolojik, etnolojik, halk bilimi gibi akademik alanlardaki ilgi ve merakın eksikliğinden dolayı sosyal bilimlerde de ihmal edildiğini belirten Onur (2007), çocukların da Türkiye tarihinde hem sosyal bilimlerde hem de gündelik yaşam pratikleri içinde ihmal edildiğini söyler.

Nitekim bu ihmal edilmişliğin nedensel tarihine bakılınca mevcut sosyal sorunların merkezde yer aldığını görmek mümkün olmaktadır. Bu yüzden savaş, yoksulluk ve göç sorunlarının çocuklar üzerine odaklanma gereksinimini arka plana ittiğini belirtmek gerekir. Aynı zamanda bu sorunlar çocukların çalışması için de toplumsal bir zemin hazırlamıştır.

Çocukların emek piyasasında bulunmalarının küresel bir sorun olarak görüldüğü süreçte Türkiye’nin de gündem konusu çalışan çocuk emeği olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda siyasi karar alıcılar çocuk istihdamına yönelik Ulusal ve Uluslararası sözleşmeleri onaylayıp çocuk haklarına yönelik politikaları etkin ve görünür kılmaya başlamıştır. ILO’nun 10 Haziran 2021 tarihinde yayınladığı rapora göre dünyada genel olarak çocuk

işçi sayısının özellikle son dört yıl içinde 8,4 milyon artarak toplamda 160 milyon olduğu belirtilmiştir (<https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/>, 2021).

TÜİK' in yapmış olduğu 2019 yılı Çocuk işgücü araştırmasında 5-17 yaş aralığında ülkemiz de 720 bin çalışan çocuk bulunmaktadır. Çalışan çocukların %79,7'sini 15-17 yaş grubundakiler, %15,9'unu 12-14 yaş grubundakiler, %4,4'ünü ise 5-11 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Cinsiyet açısından incelendiğinde, çalışan çocukların %70,6'sını erkek çocuklarının, %29,4'ünü ise kız çocuklarının oluşturdukları görülmektedir. Çalışan çocukların %65,7'si ise hâlihazırda bir eğitime devam edenlerden oluşmaktadır. Bu oran erkeklerde %65,6, kızlarda %66,1 olarak saptanmıştır. Çalışan çocukların çalışma nedenlerinde ilk sırayı %35,9 ile "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" almıştır. %34,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak" %23,2 ile "hane halkı gelirin katkıda bulunmak" sebepleri ilk sırayı takip etmiş, çocukların %6,4'ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" amacıyla çalıştıklarını dile getirmiştir. Çalışan çocukların %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi, %45,5'i ise hizmet sektöründe yer almıştır. Yaş grubuna göre incelendiğinde; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64'ü tarım sektöründe 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise %51'i hizmet sektöründe çalışmaktadır. Çalışan çocukların %66,0'ı düzenli işyerinde, %30,4'ü tarla-bahçede, %3,0'ı seyyar sabit olmayan işyeri veya pazar yerinde, %0,5'i ise evde çalışmaya devam etmektedir. Verilerde de görülmektedir ki çocukların çalışması çeşitli sektörlerde yoğun olmak üzere devam etmektedir. Temel nedenleri arsında en görünür olan çocukların hane ekonomisine destek sunmak amacıyla çalışmasıdır.

2.2. Tarihsel Bağlamda Emek Göçünün Göstergeleri

İnsanlar yaşamsal fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmek, kendilerini sosyal ve ekonomik bağlamda güvence altına almak amacıyla çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Çalışma hayatına aktif katılım sağlama insanların temel haklarından biridir. Bireylerin çalışması ve emekleri karşılığında da belirli bir ücret elde etmesi devletlerin de anayasalarında bir insani hak olarak görülmüş olup korunmaya alınmıştır. Nitekim çalışmak bir temel hak olsa da bazen bazı durumlardan kaynaklı olarak insanlar çalışacak iş bulamamakta ve işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin; doğal afetler, savaşlar, zorunlu göçler, yaşanan ülkenin refah seviyesinin düşük olması, yoksulluk gibi sosyal sorunlar insanların ekonomik amaçla göçmesine sebep olur (Özgöker ve Doğan, 2019: 1-5). Bu göç hareketlilikleri genelde ulus ötesi bir hareketliliği içerir. Göçmen emeğine duyulan ihtiyaç göçmenlerin kendi ülkeleri sınırları içinde olmayıp uluslararası bağlamda gerçekleşen bir göç motivasyonunu oluşturur (Aygül, 2018). Nihayetinde göçmenler daha iyi bir yaşam sürdürmek umuduyla yollara düşerler. Böylelikle emek göçü bu bağlamda gerçekleşir diyebiliriz. Uluslararası göçün niteliği analiz edildiğinde göç eyleminin nedenselliği farklı farklı boyutlara dayansa da her uluslararası göç temelinde bir emek hareketliliği olarak tanımlanabilir.

Emek göçü, hangi nedenle olursa olsun göç hareketliliğine katılıp özellikle istihdam edilmeyi amaçlayan göçmenlerin gittikleri ülkedeki ekonomik yapısına dair oluşturdukları etkililiği inceleyen ve analiz eden bir alandır (Akalin, 2018: 89). Göç eden kişilerin gittikleri ülkede yerli nüfusa göre daha kötü koşullarda çalışmak zorunda

kaldıkları gerçeği bilinmektedir. Bu doğrultuda Ciğerci (2018: 111), göçmenlerin gelir seviyesi açısından yerli nüfusla karşılaştırıldığında daha dezavantajlı bir konumda olduğunu söylemektedir. İşverenler göçmen emeğini suiistimal edip sömürür. Göçmenler emek piyasasında her zaman ‘öteki’ olarak görülüp yerli halka göre daha kötü konumlarda çalıştırılmaya maruz kalır. Emek göçü hareketliliği içinde yer alan bir göçmenin emeğinin aslında bir metaa dönüştüğünü söyleyebiliriz. Polanyi (1994: 119-120)’ye göre bu durumun temelinde ekonomik faaliyetlerin tamamının piyasa mekanizmalarının hâkimiyetinde olması yatmaktadır. Ona göre piyasalar zorunlu olarak kendi varlıklarını yeniden üretip devam ettirmek için emeği, toprağı ve parayı değişim metaı haline getirir.

Ekonomik düzeyi gelişmiş, refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde göçmen emeğine olan talep iki nedene dayanmaktadır. Birincisi işverenler nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştırmak için işçi aradıklarında bu işleri yüksek ücretlerle yaptırmak istemezler. Nitekim yerli işçi çalıştırınca yüksek ücret talebi doğrultusunda bir baskı göreceklerini bilirler. Bu da göçmen emeğinin ihtiyaç alanını yaratır. Diğer bir nokta ise yerli işçiler çalışınca görevlerinde yükselmek isterler. Ancak yabancı işçiler için sadece bir gelirlerinin olması onlara motivasyon sağlar. Bu da işverenler için cazip bir noktadır (Yıldırımoglu, 2005).

Çetin-Aydın (2021: 4) ise uluslararası emek göçünün göçmenlerin niteliğine göre sınıflandırıldığını ifade etmektedir. Göçmenlerin emek göçü, nitelsiz işgücü göçü ve beyin göçü olmak üzere iki kategori halinde ele alınmıştır. Nitelsiz işgücü olarak göç eden bireyler genelde göç ettikleri ülkenin ikincil iş olarak nitelendirilen işlerinde istihdam edilmektedir. Beyin göçü ise, eğitilmiş, yetenekli ve nitelikli bireylerin istihdam talebi, yüksek ücret talebi, teknolojik gelişmeleri takip etme, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gerçekleştirme amacıyla bir ülkeden diğerine geçme hareketi olarak ifade edilmektedir.

Uluslararası emek göçünün tarihsel arka plandaki görünümüne bakıldığında ilk kez sömürgecilik anlayışının ortaya çıktığı döneme tekabül ettiği anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2005). Sömürgecilik döneminde insanların emek gücü emperyalist anlayışı benimseyen ülkeler için bir ihtiyaç haline gelmiştir. 16. yüzyıldan sonra coğrafi keşifler sonucunda yeni yerlerde çalışmak ve üretim yapmak için insan emeğine olan ihtiyaç böyle bir alanı oluşturmuştur (Gençler, 2015: 31). Böylelikle emperyalist anlayışla hareket eden ülkeler sömürgelerinden elde ettikleri işgücünü kullanarak emek göçünü daha da işlevselleştirmişlerdir. 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi devriminin de bir sonucu olarak Batı Avrupa’dan keşfedilen kıtalara; Amerika ve Avustralya, Yeni Zelanda ve kolonyal bölgelerden Güney Afrika’ya yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır (Nas, 2018: 88). Altını keşif döneminin ardından özellikle 1849’lu yıllarda maden ocaklarında çalıştırılmak amacıyla Çin’den yüksek sayılarda göçmen işçi getirildiği görülmektedir (Gençler, 2015: 135). I. Dünya Savaşı dönemine bakıldığında emeğin göçüne olan talebin daha görünür olduğu söylenebilir. Yılmaz (2005: 5), I. Dünya Savaşı sürecinde Fransızların ordularında verdikleri kayıpların yerini doldurmak için Afrika’daki insanları sömürge olarak kullanıp onları kendi ordularına kattıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda Fransa’ya getirilen

Afrikalı insanların, maden ocaklarında, inşaat sektöründe, tarımsal işlerde çalıştırıldıkları bilinmektedir. Bu dönemde İngiltere'nin izlediği politikanın da Fransa'da uygulananndan farklı olmadığı da eklenmelidir. İngiltere, Karayipler'den getirttiği insanları savaş uğruna çalıştırmış, savaş bittikten sonra da kara ve demir yollarının inşa edilmesinde çalıştırılmış ve emekleri sömürülmüştür.

İkinci Dünya savaşı dönemine bakıldığında emek göçünün niteliğinde de bir devrimin yaşandığı görülmektedir. 20. yüzyıl başlarında gerek kolonyal bölgelerden gerekse de az gelişmiş ülkelerden Avrupa ülkelerine doğru bir emek göçü hareketliliği başlar. Böylelikle bu dönemde gerçekleşen siyasi, sosyal ve ekonomik olaylardan dolayı Avrupa'dan diğer ülkelere, diğer ülkelerden de Avrupa'ya doğru bir göç hareketliliği yaşanır (Nas, 2018: 88).

İkinci dünya savaşından sonra ise emek göçü fark edilir düzeyde bir hız kazanır. Sanayi kapitalizmi sürecine giren Batılı ülkeler iş gücü açığını kapatmak, ağır işlerde çalıştırılacak kişiler bulmak gibi temel amaçlardan dolayı göçmen emeğine ihtiyaç duyarak özellikle 1945-1970 yılları arasında Yunanistan, Portekiz, İspanya, Türkiye, Fas, Tunus, Eski Yugoslavya gibi az gelişmiş ve yüksek işsizlik sorununun olduğu ülkelere emek göçü alır. Bu süreçte İngiltere ve Fransa sömürgeci bir tutum izleyerek; Fransa Kuzey Afrika ülkelerine yönelirken, İngiltere Hint Alt kıtasına yönelir ve bu coğrafyalardan göçmen işçiler çeker. Almanya ise 1960'lı yıllarda Türkiye, Orta Avrupa ve Kuzey Avrupa'dan işçiler kabul eder (Lordoğlu, 2010: 90; Malkoç, 2018: 136). Sonuç olarak küresel güçlerin ulus aşırı yerlerden getirdiği işçiler çok ağır şartlar altında çalıştırılırken her türlü özgürlük alanları yok edilir.

Uluslararası göç olgusu, küresel ikinci dalga sonrası dönemde gelişmiş ülkelere, özellikle Avrupa'da 1970'lerden bu yana önemli ölçüde değişim göstermiştir. 1945-1973 arasında Batı Avrupa'daki sanayileşmiş ülkeler, 1973-74'deki Petrol Krizi'yle biten süreçte geçici işçi almayı yeğlemiştir. Bu süreç, göç eden insanların sayısının artmasına koşut olarak daha karmaşık göç yollarını teşvik eden bir süreçle devam etmiştir. Böylece uluslararası göç, transit ya da menşei ülke olarak küreselleşme sürecine dâhil olmuştur (Bakırtaş, 2012). Sömürgeci devletlerin işgücüne olan bu denli talepleri doğrultusunda göçmen işçilerin kabulüne ilişkin uyguladığı açık kapı politikası hiç kuşku yok ki Toksöz (2006: 5)'un de belirttiği gibi göçün işlevselliğini en yüksek düzeyde ucuz işgücüne dönüştürmek olmuştur. Bu işgücüne olan taleplerin bütününde kapitalist dünya sisteminin içinde barındırdığı yayılmacılık anlayışı yatmaktadır. Kapitalizm ile beraber teknolojinin kullanımı, üretim mekanizmalarında esnek uzmanlaşma, taşeronlaşma, güvencesi olmayan işçi çalıştırma, esnek ve itaatkâr emeği sistemin içinde görünür kılma gibi unsurlar göçmen emeğinin yüksek oranda kar elde etmek amacıyla araçsallaştırıldığının göstergesidir (Toksöz, 2006: 15; Erbaş, 2019: 151-156).

Göçmen emeği küresel piyasada rekabeti sağlamak amacıyla her zaman bir koşul olarak kabul edilmiştir. Özellikle göçmen emeğinin inşaat sektöründe, tarımsal üretimde, hizmet sektöründe vasıf gerektirmeyen işlerde aranır olan güvencesiz çalışma koşullarının vazgeçilmezidir (Aygül, 2018: 180). Geçmiş dönemlerde birbirinden farklı oluşumlar ile şekil değiştiren uluslararası iş gücü hareketlilikleri, küreselleşme dönemiyle beraber farklı

bir boyuta indirgenmiştir. Bu dönemde zenginlik, dünyanın gelişmiş ülkelerinde yoğunlaşırken fakirlik az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere artmıştır. Yaprak (2013: 863), iş gücü hareketliliğinin küreselleşme döneminde daha etkin ve hızlı gerçekleştiğini vurgular. Nitekim küresel dünyada az gelişmiş bir ülkede yaşamın zorluğunu çeken refah seviyesi düşük insanlar her zaman daha nitelikli bir hayat yaşama umuduyla zengin ülkelere doğru bir hareket etme eğilimine sahiptir.

Küresel dünya ekonomisinde emek göçü de yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir. Dünya ekonomisinde büyük bir hegemonyası olan küresel güçler Abadan-Unat (2017: 300)'ın da belirttiği gibi son yirmi beş yıl içinde ekonomik tabanın içinde barındırdığı değişen oluşumları farklı bir zeminde değerlendirme altına almışlardır. Bu döneme tekabül eden değişimler şu şekilde belirtilmiştir:

- ABD, az gelişmiş ülkelere çeşitli alanlarda üretim yapan imalat haneleri açmıştır. Bu süreçte küresel ekonomik gücün başını çektiği ülke haline gelmiştir.
- Bilgi ve teknolojinin önem kazanması sonucunda küresel güçler donanımlı insanlara verdiği desteği artırmıştır. Bilgi toplumuna evrildikçe beyin göçü de bu yönde desteklenmiştir.
- Refah seviyesi yüksek ülkelerde el emeğine dayalı beceri isteyen mesleki işlerin varlığı azalmaya doğru gitmiştir.
- Kayıt dışı sektörlerin varlığı ekonomisi gelişmekte olan ülkelere artmıştır. Bu sektörlerde çalışan işçilerin de güvencesizliğine çözüm bulacak mekanizmalar olmadığı için sosyal ve ekonomik riskler karşısında savunmasız kalmışlardır.
- İş gücü piyasasında istikrarsızlık ve güvensizlik artmıştır. Bireylerin çalışma hayatındaki durumları güvence sağlamayan koşullara dönüşmüştür.
- İş gücü piyasasında bir ötekileştirme sorunu ortaya çıkmıştır. Bireylerin, cinsiyeti, yaşı sahip oldukları etnik köken gibi değişkenler onların işgücü piyasasında farklı muamele görme sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu farklı muamelenin bir tezahürü özellikle göçmenlerin enformel sektörde çalıştırılmasıdır (Abadan-Unat, 2017: 300-301).

Küreselleşme çağı ile birlikte mekânsal ve sınıfsal eşitsizlikler önceki dönemlere göre derinleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, geri kalmış ülkelere merkez ülkelere doğru bir emek göçünü de artırmıştır. Esasında sıkça vurgulanan gelir farklılıkları da aslında bir neden olmayıp mevcut üretim ilişkilerindeki bir dönüşümün sonucudur. Bunun dışında da özellikle 2007'den beri dünyada genel anlamda ekonomik büyüme yavaşlamaktadır. Bu nedenle irili ufaklı firmalar maliyeti düşürmek için daha fazla ucuz işgücüne ihtiyaç duymaktadır (Kara, 2018: 65).

Küresel emek arzı, son yirmi beş yıl içinde dört kattan daha fazla artmıştır. Küresel emek havuzunun büyümesine koşut olarak da işsiz ve çalışan yoksul durumda olan yaklaşık 1 milyar 115 milyon insan daha iyi yaşam koşulları sağlamak ve yaşam kalitelerini artırmak odaklı göç edebilecek potansiyele sahip insan kümesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda göç olgusu uluslararası bir sorun oluşturmaktadır. Göç edip bir başka ülkeye iş amaçlı giden insanların gittikleri ülkelere ne tür sorunlar yaşayacağı ve yaşatacağı sorununa, göçün emek piyasalarına etkileri odaklı yanıtlar aranmıştır. Bu bağlamda uluslararası

emek göçü birçok azgelişmiş ülkede ekonomik gelişme eksenli olarak göçmen havalelerinde önemli rol oynamaktadır (Bakırtaş, 2012).

2.3. Türkiye’de Emek Göçünün Göstergeleri

Türkiye’nin göç tarihine bakıldığında göç hareketliliğinin her zaman önemli bir noktada olduğu anlaşılmaktadır. Kimi dönemlerde göç alan bir ülke kimi dönemlerde göç veren bir konumda olan Türkiye tarih boyunca siyasal nedenlerden dolayı göçlerin yaşandığı bir ülke olmuştur (Ciğerci, 2018: 107-114). Özellikle Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Ulus-Devlet anlayışı çerçevesinde kurulan Türkiye bu süreçte hem Türk hem Müslüman olan kişi ya da kitleleri göç ettiği odak bir ülke olmuştur. 1922 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan nüfus mübadelesi neticesinde yoğun göçler yaşanmıştır. Ayrıca 1989 yılına kadar Türkiye Bulgaristan’dan göçler almış, Bulgaristan’da yaşayan Türk kökenli kişiler Türkiye’ye yerleşmişlerdir (Songur ve Sırtkaya, 2018: 15-25).

Küreselleşen dünya ile beraber Türkiye göç veren ülke konumundan göç alan ülke konumuna gelmiştir. Türkiye’nin coğrafi konumu göç hareketliliği üzerinde etkin bir unsur olmaya devam etmiş, Asya Kıtası ve Avrupa Kıtası arasındaki mevcut konumu her iki kıtada oluşan insan hareketliliğinin merkez noktası olma sonucunu doğurmuştur. Toksöz, Erdoğan ve Kaçka (2012), Türkiye’nin 1980’lerin sonu ve 1990’ların başlarından itibaren özellikle çevresindeki sosyalist ülkelerde yaşanan altüst oluşlar sonucu Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği’ne bağlı ülkelerden gelen ve yabancı olarak nitelenen yeni göçmen gruplarının hedef ülkesi olduğunu belirtmektedirler. Söz konusu göçler yabancıların işgücü piyasasına katılmalarının nedensel arka planını oluşturmaktadır. Nitekim zorluklar içinde yaşayıp göç etmek zorunda kalan insanlar, hayata tutunmak için çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Gittikleri ülkede piyasa kötü olsa bile çalışmayı kabul ederler.

Göçmen emeğinin Türk işgücü piyasalarındaki görünümü ise 1990’lı yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde başta komşu ülkelerden olmak üzere Türkiye, ciddi bir oranda göçmen işçi almaya başlamıştır. Bu göçmenler enformel sektörde işlevsel olmuş, kayıt dışı sektörde varlık gösteren göçmen emeği bu dönemde talep edilir hale gelmeye başlamıştır. Bunun temel nedeni Aygül (2018: 186)’ün belirttiği gibi ülkemizde kayıt dışı ekonominin; küçük ve orta ölçekli şirketlerin ekonomik krizlerden korunmak, rekabet ortamının altında ezilmemek ve vergi yükümlülüklerinden kaçınmak gibi gerekçeleri ile sağlanması olmuştur. Son yıllarda ise Türkiye, artan ve artmaya devam eden çok sayıda yabancıların yaşamını enformel çalışma sistemi içinde yer alarak idame ettirdikleri bir ülke haline gelmiştir (Pusch, 2008).

Türkiye’den başka bir ülkeye gidemeyen yabancılar Türkiye’deki iş gücü piyasasında aktiflik kazanmıştır. Enformel ekonominin güçlü ve enformel istihdamın yaygın olduğu Türkiye’de göçmenler sınırlardan kolayca geçerek işgücü piyasalarına dahil olmuşlardır. İnsanların işgüçlerini arz etmek üzere geçici olarak göç etme nedenleri arasında ülkelerindeki yüksek işsizlik ve gelir düşüklüğü, kişisel borçlar, ailelerin ekonomik ihtiyaçları ve daha iyi bir hayat arayışı etkili olmaktadır (Toksöz, Erdoğan, Kaçka, 2012:

21). Bu arayışlarla Türkiye'ye gelen kaçak mülteciler çoğunlukla çocuk ya da yaşlı bakımında, ev işlerinde ve inşaat sektöründe ucuz işgücü ihtiyacının karşılanması amacıyla işçi olarak çalıştırılmaktadırlar. (Kaygısız, 2017: 3). Göçmenler emeğin yoğun olduğu ve aynı zamanda düşük ücretle çalıştırıldıkları sektörlerde, imalat sanayiinde, gıda işkollarında, inşaat, tarımda, turizmde, ev ve bakım hizmetlerinde çoğunlukla istihdam edilmektedirler. Ancak yerli işgücünün kabul etmeyeceği çalışma koşullarında, sigortasız olarak, fazla mesai ücreti olmaksızın uzun çalışma saatleriyle, yıllık ücretli izin ve benzeri sosyal haklardan yoksun çalıştırılabildiği için işgücü maliyetleri yerli işgücüne göre düşük olmakta ve tercih edilmektedir. Göçmenler tarafından en büyük haksızlık olarak algılanan ve çaresizlik yaratan durum ise, hak ettikleri ücretlerin kimi durumlarda işverenler tarafından ödenmemesi ve buna karşı hiçbir yere başvurma imkânlarının olmamasıdır (Toksöz, Erdoğan, Kaşka, 2012: 22; Akdeniz, 2014; Canbey-Özgüler, 2018: 87).

Türkiye'de yabancıların iş hayatına katılım ile ilgili yasal bağlamda kanun ve yönetmelikler çıkarılarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Yabancılar için çalışma izinleri Türkiye'de "4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" ile düzenlenmiştir. Aynı kanunun 11. Maddesi, Türkiye'de yabancılara verilen çalışma izinleri hakkında oldukça önemli bir noktaya değinmektedir. Buna göre, Türkiye'nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı sözleşmelerle sağlanan haklar gizli tutulmak şartıyla ve karşılıklılık prensibi bağlamında yabancıların çalışma izinleri, iş ekonomisindeki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama yönelik ve ekonomik değişim koşullarının gerekli görüldüğü durumlarda, çeşitli sektörler ve coğrafi koşullar bakımından özel durumlarda sınırlamalara gidilmektedir. Kanundan da anlaşıldığı üzere, Türkiye'de yabancıların çalışma izinleri birçok şarta (ikamet süresi, çalışma süresi vb.) ve ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre şekillenmektedir.

4817 Sayılı Kanun çeşitli nedenlerle eleştirilen ve düzenlenmesi önerilen bir kanundur. Eleştirilerin odağı kanunun Türkiye'de yabancı çalışanların izinlerini belirlemede sınırlı ve yetersiz kaldığı yönündedir. Güzel ve Bayram (2007: 158)'a göre bu kanun mevzuattaki dağınıklığı giderememiş ve amacına uygun hukuki bir yapı kuramamıştır. Kanun yabancıların hangi alanlarda çalışabileceklerine ilişkin hükümler de içermemektedir ve çalışma izinlerini dahi tek merkezde toplayamamıştır. Genel olarak göçmenlerin çalışmaları her ülkede farklı şekillerde hukuki düzenlemelere konu olmuştur. Türkiye'de yabancılara çalışma izni verme ile ilgili mevzuat oldukça dağınıktır. 1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi" bu konudaki temel düzenlemeyi oluşturmaktadır. Ekim 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği" hükümlerine göre, Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'ye ilk giriş yaptıkları Nisan 2011 döneminden Ocak 2016'ya kadar yasal olarak çalışması mümkün olmamıştır ve bu döneme kadar çalışan göçmenlerin tümü kayıt dışı çalıştırılmıştır. Geçici koruma kapsamı dışında, Türkiye'ye pasaportlu ve resmî yollarla giriş yapan Suriyelilerin ikamet izni ve ardından çalışma izni alması konusunda kolaylıklar tanınmış ve bu kişilerin "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun" kapsamında çalışmalarına olanak sağlanmıştır (Canbey Özgüler, 2018: 85).

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin, "İş Piyasasına Erişim Hizmetleri" başlıklı 29. Maddesine göre, "Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir". Bakanlar Kurulunca, Suriyeli mültecilerin çalışmalarına dair usul ve esasları belirleyen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 15 Ocak 2016 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır. Türkiye'de mevzuat uyarınca hangi statüde olursa olsun yabancıların bazı meslek ve görevleri yapmaları mümkün değildir. Türkiye'deki yabancılar dış hekimliği, hastabakıcılık, ebelik, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel ya da kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde dalgıçlık, kaptanlık, kılavuzluk ve sair meslekler ve gümrük müşavirliği gibi iş ve meslekleri yapamamaktadır.

Resmî olarak çalışma izni olmadan çalışan bir göçmen "düzensiz/belgesiz" duruma düşmektedir. "Kaçak işçi" tabiri çalışma izni olmaksızın çalışan göçmen işçiler için kullanılmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre, (Madde 54) "çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler" hakkında sınır dışı etme kararı alınır. İzinsiz işçi çalıştıranlara da idari para cezası uygulanır. Türkiye'de yabancıların çalışma yaşamları 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK) ile düzenlenmiştir. UİK'le birlikte Türkiye, diğer pek çok devletin yaptığı gibi, uzman ve nitelikli işgücünü Türkiye'ye çekmeye çalışmakta, hâlihazırda nitelikli olup Türkiye'de kayıt dışı olarak çalışan kişilerin çalışmalarını yasal hale getirme uğraşısını ön plana çıkarmıştır.

UİK'e göre yabancıların çalışması 'bağımlı' ve 'bağımsız' olarak iki temel gruba ayrılabilir. Bir işveren yanında çalışanlar, mesleki eğitim alanlar bağımlı çalışan grubu iken, bir işverenle ilişkisi olmadan çalışanlar ise bağımsız grubu oluşturur. UİK'e göre Türkiye'de çalışmak isteyen her yabancı ve daha önceden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarılan herkes çalışma izni almak zorundadır. Ancak kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştırılacak kişiler için izin alma gereği olmayıp bildirimde bulunmak yeterli olmaktadır. Bu kanuna göre bilimsel araştırma, kültürel faaliyet ve sportif amaçlarla Türkiye'ye kısa süreli gelen yabancılar çalışma izni verilmemektedir. Öte yandan özel bir durum olarak, turizm sektöründe faaliyet gösteren yabancı tur operatörleri, bir yıllık süre içerisinde sekiz ayı geçmemek üzere çalışma izni olmaksızın çalışabilirler. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 42. maddesi uyarınca aldığı uzun dönemli ikametgâh izni sayesinde yabancılar, en az sekiz yıl süreli çalışma izni verilebilir ve eğer yabancılar aynı işte ve meslekte çalışmaya devam edeceklerse bu izinlerini "süresiz çalışma izni" ile değiştirmek için başvurabilirler. Böylece çalışma izinlerinden ikincisi olan süresiz çalışma izni gerçekleşmiş olur ki bu hak, bir yabancının tüm vatandaşlar gibi çalışabilir olması anlamına gelmektedir. Süresiz çalışma izninde yabancılar seçme seçilme, kamu görevlerine girme haklarından ve askerlik yükümlülüğünden muaf tutulur.

Türkiye'de yabancıların çalışma izinlerini düzenleyen kurum, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak faaliyet yürüten Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü'dür. Bu Genel Müdürlük, Uluslararası İşgücü Politikaları Anlaşmalar ve Mevzuat Daire Başkanlığı, Özellik Arz Eden Yabancı Yatırımlar Daire Başkanlığı, İstatistik

Değerlendirme ve Bilgi Sistemleri Daire Başkanlığı, Sektörel İzinler Daire Başkanlığı, Uluslararası Koruma, Geçici Koruma ve Muafiyetler Daire Başkanlığı gibi alana ilişkin politika ve bilgi üreten daire başkanlıkları ile organize edilmiştir. İlgili Genel Müdürlüğün İstatistikleri incelendiğinde, yabancıların çalışma izinlerine dair yayınlanan bilgilerin en son 2019 yılında güncellendiği görülmektedir⁷. Dolayısıyla Türkiye'nin düzenli/legal anlamda aldığı işgücü göçünün geçtiğimiz 10 yıllık dönemde büyük bir artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Aynı raporda, tüm çalışma izin süreleri içinde, kendilerine çalışma izni verilen kişilerin diğer istatistikleri de verilmektedir. Yine 2019 yılına bakıldığında çalışma izni verilen kadınların yüzde 34,9'luk bir oranla sayılarının 50.690 olduğu, erkeklerin ise yüzde 65,1'lik bir oranla sayılarının 94.542 olduğu anlaşılmaktadır. 2011 yılından bugüne kadar yapılan taramada 2012 ile 2015 yılları arasında kadın yabancı çalışanlara daha yoğun izin verildiği görülmektedir.

Eğitim durumları açısından bakıldığında 2019 yılında kendilerine izin verilen yabancıların 24.625'inin okuryazar; 9.286'sının ilkökul; 15.478'inin ortaokul; 49.095'inin lise; 4.857'sinin ön lisans; 29.530 'unun üniversite; 3.670'in ise yüksek lisans ve doktoralı oldukları görülmektedir. Bununla birlikte eğitim durumu bilinmeden kendilerine çalışma izni verilenlerin sayısı ise 8.691'dir. Türkiye'den çalışma izni alan kadınların sayısının lise mezuniyet düzeyleri bakımından erkeklerden nicel olarak fazla olduğu göze çarparken, diğer tüm mezuniyet alanlarında erkeklerin sayısının kadınlardan daha yüksek olduğu da bilinmektedir. Aynı rapor yaş grupları açısından incelendiğinde, 20- 39 yaş gurubunda çalışma izni verilen kişi sayısının 30.784 olduğu anlaşılmaktadır. 15- 19 yaşları arasında olan 5.597 kişiye de çalışma izni verilmiş fakat yaşı yükselmesi ile verilen çalışma izni sayısı düşmüştür. Diğer taraftan Türkiye, 2019 yılında 65 yaşın üzerinde 775 kişiye çalışma izni vermiştir. Yabancıların geldikleri ülkeler incelendiğinde ise göç kuramlarının sadece biriyle açıklanması mümkün olmayan bir manzara ortaya çıkmakta, Türkiye'ye gelen yabancı emeğin sadece gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelerden gelmediği dikkat çekmektedir.

Çalışmamızın merkez noktasını oluşturan husus olarak, izin verilen en yoğun işgücü nüfusunun Türkiye'nin 2011 yılından bugüne kadar izlediği dış politikaya bağlı olarak 63.789 kişiyle Suriye uyruklular olduğunu ifade etmek gerekir. Suriye uyruklu çalışanları takiben 11.003 kişiyle Kırgızistan uyruklular ikinci sıradadır. 6.197 kişiyle Ukrayna üçüncü sırada yer alırken, 6.128 kişiyle Türkmenistan uyruklular dördüncü sıraya yerleşmişlerdir. 4.480 kişiyle Özbekistanlılar, 3.935 kişiyle İranlılar, 2.977 kişiyle Azerbaycanlılar, 2.704 kişiyle Endonezyalılar, 3.922 kişiyle de Rus uyruklular sıralamada bulunmaktadır. Bu ülkeleri Hindistan, Filipinler, Irak, Moldova gibi ülkeler takip etmektedir. Öte yandan Hollanda, Fransa, Belçika, Avusturya, Avustralya, Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerden de Türkiye'ye emek göçünün yaşandığı görülmektedir. Ekonomik faaliyetler ve izinler açısından, yabancıların en fazla faaliyet gösterdiği ekonomik alan 'ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hane halkının faaliyetleri'dir. Bunun dışında raporda yabancılara konaklama, inşaat,

⁷ <https://www.csgb.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf>, 13.10.2021.

toptan ticaret, eğitim, danışmanlık, büro yönetimi gibi alanlar başta olmak üzere diğer pek çok alanda izin verildiği görülmektedir.

2.4. Suriyelilerin Türkiye’de Çalışma Durumları

Suriye’de on yılı aşkın süredir devam eden iç savaş kaynaklı olumsuz gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletler tarafından “günümüzün en büyük insani krizi” olarak nitelendirilen Suriyeli mülteciler sorunu, uzun süre Türkiye gündemindeki yerini korumuştur. 7 Ekim 2021 tarihi itibarıyla Türkiye’de kayıtlı Geçici Koruma Altındaki Suriyeli sayısı toplam 3.718.332 kişi olmuştur. Türkiye bu sayıdaki Suriyeli sığınmacılara yeni yaşam durağı olma durumu ile dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke konumunda yer almaktadır. Büyük bir bölümü kamplar dışında yaşayan Suriyelilerin varlığı, sosyal ve ekonomik yaşamda her geçen gün daha görünür olmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki varlığı ile emek piyasasına girişlerinin paralel olduğu ifade edilmelidir. Yaş ve cinsiyet dağılımına bakıldığında önemli bir kısmının genç olduğunu gördüğümüz Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin çalışma hayatına aktif katılım sağlamasının olağan bir durum olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu halde Suriyeli göçmenleri işgücü piyasasındaki konumları da bu demografik özellikler ekseninde okunabilir.

Tablo 4. Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (07.10.2021)

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	263.000	245.513	508.513
5-9	293.083	275.263	568.346
10-14	220.281	206.934	427.215
15-18	139.113	119.142	258.255
19-24	285.706	215.248	500.954
25-29	222.757	161.665	384.422
30-34	167.980	121.913	289.893
35-39	126.042	98.707	224.749
40-44	86.129	75.092	161.221
45-49	58.381	57.074	115.455
50-54	46.313	45.173	91.486
55-59	35.239	35.291	70.530
60-64	23.230	23.987	47.217
65-69	15.131	15.974	31.105
70-74	8.942	9.849	18.791
75-79	4.397	5.450	9.847
80-84	2.409	3.215	5.624
85-89	1.146	1.693	2.839
90 ve üstü	784	1.086	1.870
TOPLAM	2.000.063	1.718.269	3.718.332.

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (16.10.2021).

Tabloya göre, Suriyeli mülteciler arasında çalışma çağındaki olan genç sayısı yaklaşık bir milyondur. 15-29 yaş aralığında olan gençlerin 647 bini erkeklerden 496 bini ise kadınlardan oluşmaktadır. Göç İdaresinin 2021 yılı istatistiklerine göre geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı 51.977 iken 3.666.255 Suriyeli göçmen ise hayatlarını bu merkezlerin dışında idame ettirmektedir.

Geçici koruma merkezleri en temel ihtiyaçlar olan beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılaması bakımından önemlidir. Hatta bu merkezlerin bazılarında ilköğretim ve lise düzeyinde eğitim olanaklarına da ulaşmak mümkündür. Fakat Suriyeli nüfusun büyük bir kısmının kendi imkânları ile farklı illerde yaşamsal faaliyetlerini sürdürdükleri de ortadadır. Barınma merkezleri dışında yaşayan nüfusun büyüklüğü ve temel ihtiyaçlarını daha çok kendi imkânları ile karşılıyor olmaları, Suriyelilerin işgücü piyasasına katılmalarını zorunlu hale getirmiştir. Kayıt dışı sektör ise haliyle Suriyeli mültecilerin en çok istihdam edildiğı alan olagelmıştır. İNGEV tarafından gerçekleştirilen “Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü” başlıklı araştırmaya göre, yaklaşık 650.000 Suriyeli göçmen kayıtsız olarak çalışmaktadır (2017). Araştırmada büyük çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere Türkiye’deki mültecilerin %31’inin řu an kayıtlı ya da kayıt dışı bir biçimde işgücü piyasasına dâhil olduğı, %17’sinin işsiz olduğı; aralarında engelli, yaşlı, hasta, öğrenci ve emeklilerin de bulunduğı %52’sinin ise çalışmadığı ya da iş aramadığı belirtilmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça işsizliğin yükselmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir diğer husustur. Sayıları görece az olan yükseköğrenim mezunlarının neredeyse %34’ü işsizken formel eğitimi olmayanlar arasındaki işsizlik %14’ün altına düşmektedir.

Suriyelilerin, yapılan yardımlara bağımlılıktan kurtulabilmeleri, çocuk işçiliğinin ve kayıt dışı işçiliğin azaltılması için büyük bir öneme sahip olan çalışma izni ancak 15 Ocak 2016 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile tanınmıştır. Bu tarihe kadar, yardımların haricinde geçinmek için çalışmak zorunda olan fakat resmî olarak çalışamayacak ve üstelik niteliksiz çalışan/niteliksiz olduğı düşünülerek çalıştırılan Suriyeliler kayıtdışı ekonomide ucuz işgücü kaynağı oluşturmuşlardır. Nitelikli işgücünü oluşturabilecek niteliklere sahip pek çok Suriyeli ise mülteci olarak tanındıkları ve çalışma iznine sahip olabilecekleri gelişmiş ülkelere iltica etmişlerdir. Türkiye’de kalanlar ise hem çalışma iznine sahip olmadıkları için hem de çalışma izinleri olsa dahi uzmanlık gerektiren alanlarda denklik diploması alamadıkları için kayıt dışı ekonomide ucuz işgücü olmaya devam etmişlerdir. Dolayısıyla çalışma iznini oldukça gecikmeli vermiş olan Türkiye, nitelikli Suriyeli işgücünü çekme konusunda geç kalmıştır (Aslantürk ve Tunç, 2018). Suriyeli göçmenlerin sosyal desteğini zayıflatan bu durumlar, süreç ile ilgili can sıkıcı belirsizlikler yaratmakta ve yaşamsal zorlukların derecesini arttırmaktadır (Aslan ve Güngör, 2019).

Suriyeliler emek piyasasında çoğunlukla bir işverene bağılı çalışarak yer almaktadır. Bu durum yerli işçi ile göçmen işçiyi rekabete açık sektörlerde karşı karşıya getirmiştir (Dedeoğlu, 2018: 37). Suriyeliler Türkiye’de ağırlıklı olarak tekstil, inşaat, tarım ve ağır sanayi sektörlerinde çalışmaktadır (şahankaya Adar, 2018: 14). Göçmenlerin yerli toplumla sosyal uyumlarını güçlendirmede önemli rol oynayan geçim kaynaklarını (Güngör, 2015) yaratmak üzere hayata geçirdikleri işgücü emeğı, genel olarak işverenler tarafından ucuz işgücü olarak görülmüştür. Suriyeliler Türk emek piyasasında genel olarak yerli halkın yapmak istemediğı kötü, pis, rutin, ağır işleri düşük ücrete yapmayı kabul etmek zorunda kalmışlardır. Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenmemesi gerektiğı halde Suriyeli göçmen çalışanların büyük kısmı,

güvencesiz ve merdiven altı olarak nitelendirilen işlerde asgari ücretin altında ücret alarak çalışmaya devam etmektedirler (Korkmaz, 2017: 64). Suriyelilerin kötü koşullarda çalıştırılması ve işgücünün ucuz işgücü olarak görülmesi Suriyelerin emekleri üzerinden sömürülmesine davetiye çıkarmıştır.

Emek üzerindeki sömürü arttıkça çalışmanın koşulları, başta ücret ve iş güvencesini yok eden noktalarına varır, güvenceli istihdam biçimlerini yok ederek bütün işgücünü eğreti ve güvencesiz hale getirir. Çalışmalarında Suriyeli işçilere ve emek sömürüsüne dikkat çeken Şahankaya Adar (2018)'a göre, Türkiye'de Suriyelilerin emek piyasasındaki mevcut durumu bir prekarya sınıfı görünümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda Adar (2018:1-5), Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli göçmenlerin çalışma koşulları düşünüldüğünde, Türkiye'nin yeni prekaryasının Suriyeli göçmen emeğinden oluştuğunu ifade eder.

Türkiye vatandaşlarının çoğu zaman çalışmayı tercih etmedikleri, çalışma koşullarını beğenmedikleri ya da ücretten dolayı çalışmayı istemedikleri alanlarda çalışan Suriyeli işçilerin, yerli işçileri işlerinden ettikleri fikri ise oldukça yaygın olmakla beraber çeşitli çevrelerce de sık vurgu yapılan bir konu haline gelmiştir (Hayata Destek Derneği, 2014). Bu minvalde, Hayata Destek Derneği'nin 2014 yılındaki araştırmasında Suriyeli göçmenlerin mevsimlik tarım işinde emek arzını arttırdığını ve bunun yerli işçiler ile Suriyeli göçmenler arasında bir sınıf içi çatışma yarattığını belirtmek gerekir. Bu nedenle, Suriyelilerin mevsimlik tarım işinde çalışmaya başlamaları ücretlerin düşmesine neden olurken aynı zaman da işgücü arzının artması ile mevsimlik tarım işçisi aile başına düşen çalışılan gün sayılarında geçmiş yıllara göre azalmalara neden olmuştur. Dolayısıyla ailelerin işçilikten kazandığı gelir azalırken, emek sömürüsü derinleşmiş ve farklı işçi grupları arasındaki gerilim artmıştır (Hayata Destek Derneği, 2014).

Yapılan çalışmaların Suriyeli kayıt dışı çalışanlar hakkında önemli veriler elde edilmesinde katkı tartışılmazdır. Fakat öte yandan kayıt dışı işlerde çalışan Suriyelilerin çalışma koşulları hakkında güvenilir veri son derece sınırlıdır. Suriyeli işçilerin çalışma koşullarına dair bilgiler ancak konuyla ilgili yapılan alan çalışmalarının bulgularından izlenebilmektedir. Bu konuda yapılan farklı alan araştırmalarına katılan mültecilerin büyük bir bölümü zorlu çalışma şartları altında enformel sektörde ya çalışmış ya da çalışmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Uzun mesai saatleri, sıklıkla Türkiyeli çalışanlardan daha düşük ücret almak ve ödenmeyen ay da ödemesi geciktirilen ücretler Suriyeli işçilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları en temel sorunları oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun şekilde uzun çalışma saatlerini içeren, iş güvenliği ve sağlığı tedbirlerinden mahrum koşullarda, kimi zaman günlük yevmiyenin 15 TL'ye kadar düştüğü asgari ücretin çok altındaki ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmaları konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da görülmüştür (Çoban, 2018).

Türkiye'deki emek piyasasında Suriyelilerin aktif olduğu alanlar arasında inşaat, tekstil, tarım sektörünün ön planda olduğu bilinmektedir. Çınar (2018)'a göre inşaat sektörünün en alt katmanında Suriyelilerin yer alması, çalışanlar için gerekli olan yasal güvenceyi buharlaştırmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli işçiler, inşaat sektöründe olduğu gibi diğer

alanlarda da en savunmasız kesim konumuna indirgenmektedir. Yine aynı şekilde Suriyeli işçilerin tekstil sektöründe de ifade edilen sorunları sıklıkla yaşadıkları yapılan araştırmalar bağlamında ortaya konmuştur (Mutlu ve Arkadaşları, 2018). Tarımsal üretimin yapıldığı bölgelerde ise Suriyeli işçi çalıştırmaya yönelik eğilimler emek sömürüsüne açık bir alan olması sebebiyle yükselişe geçmiştir. Suriyeli göçmen sayısının fazla olması sebebiyle de oluşan ve kızışan rekabet durumu, Türkiye’deki mevsimlik tarımsal işçiliği egemenliğinin ilerleyen süreçte Suriyeli göçmenlere doğru kayacağına ciddi sinyallerini vermektedir. Bunun en iyi gözlemlendiği yerin Çukurova Bölgesi’nde yaşandığını belirten Dedeoğlu (2018), Suriyeli işçilerin tarımsal üretim becerilerini geliştirdikçe yerli işçilerin yerini aldıkları ve yukarı doğru gitme eğilimi taşıyan ücretleri aşağı doğru itmeyi başardığı noktasını vurgulamaktadır.

2.5. Türkiye’de Emek Piyasasında Suriyeli Çocuklar

Göç türleri doğurduğu sonuçlar bakımından analiz edildiğinde en olumsuz durumlara ve sorunlara sebebiyet veren türün zorunlu göçler olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere zorunlu göç söz konusu olduğunda kişilerin zaruri nedenlerden dolayı göçe itilmesi kaçınılmaz olur. Zorunlu göç esnasında bireyler büyük bir belirsizliğin içinde belki de hiç bilmedikleri yerlere giderler. Gittikleri yerde kendilerini bekleyen büyük bir yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmaktadırlar. Bunun en güncel örneğinin, 2011 yılında Suriye’den Türkiye’ye doğru olan zorunlu kitlesel göç akını olduğu görülmektedir. Bunun en temel nedenlerinden biri Türkiye’nin coğrafi konumunun yüzyıllar boyunca göç almaya müsait bir konumda olmasıdır. Bu minvalde ülkelerinde yaşanan iç savaş krizinden dolayı zorunlu göç etmek zorunda kalan Suriyeliler, Türkiye’de hayata tutunmak için yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden iş gücü piyasasında yer edinmeleri kaçınılmaz olmuştur. Ancak, Türkiye’de göç ettikleri şehirlerde ucuz emek kaynağı olarak görüldüklerinden dolayı özellikle nitelik gerektirmeyen işlerde çalışıp kayıt dışı ekonominin içinde yer almışlardır (Çoban,2018).

Akbaş ve Ünlütürk-Ulutaş (2018), Denizli’de çalışan veya iş arayan Suriyelilerin istihdam hayatına nasıl katıldıklarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmada; Suriyelilerin ikincil sektörde aktif olup daha çok kayıt dışı olarak çalıştıklarını bununla birlikte bir çoğunun hizmet sektörünün garsonluk, komilik, tezgahçılık, kasiyerlik gibi müşterilerle doğrudan iletişim kurmayı gerektiren işlerde değil de daha çok bulaşıkçılık, taşımacılık gibi geri planda kalan işlerde çalıştıklarını ortaya çıkarmışlardır. Yine Çınar (2018)’ın yapmış olduğu araştırmaya göre Suriyelilerin Türkiye’de savunmasız bir şekilde güvence sağlayan haklardan yoksun olarak kötü koşullar içinde İnşaat sektöründe aktif olduklarını belirtmiştir. Geçimini sağlamak zorunda olan Suriyeli göçmenler, Türkiye’nin neredeyse tüm şehirlerine yerleşmiş durumda olduğunu belirten Çetin (2016: 1012); özellikle yoksul sığınmacıların tarımsal sektörde, kâğıt ve plastik toplayıcılığı gibi işlere eğilim gösterdiklerini ve aynı zamanda aileleriyle beraber çalışan çocukların da bulunduğunu belirtmiştir.

Yoksulluk ve göç arasında birbiriyle doğrudan iç içe geçmiş bir ilişki söz konusudur. Bazen biri diğerinin nedeni olurken bazen de biri diğerinin sonucu olabilmektedir. Ekonomik durumu düşük olan yani nihayetinde yoksul olan aileler çocuklarını kimi

zaman çalışmaya yönlendirmekte, kimi zaman da kendi işlerinde (tarımsal sektör başta olmak üzere) çalıştırmaktadırlar (Erbay, 2010: 210).

Çocukların çalışmalarına neden olan ve çocuk işçiliğini artıran etkenlere; göç olgusu, yoksulluk, eğitim hayatına atılmanın engellenmesi, ebeveyn işsizliği, yasal düzenlemelerin eksik oluşu örnek verilebilir (Bahadır ve Demiral, 2019: 392). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere çocuk işçiliğinin nedenleri arasında zorunlu göç olduğu da eklenebilir. Türkiye özelinde düşünülecek olunduğunda göçmen çocukların çeşitli alanlarda çalıştığı bilinmektedir. Göç etmiş çocuklar kırsal kesimde aileleriyle beraber mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmakta olduğu belirtilirken, kentsel alanlar da ise sanayi ve hizmet sektöründe görünür olduğu dile getirilmiştir (Düzel ve Alış, 2018: 265). Türkiye’de mevsimsel tarım işleri, küçük ve orta boy işletmelerde son olarak da sokaklarda çeşitli işlerde tehlikeler içinde üç çeşit çocuk işçiliği türü mevcuttur (Akpınar, 2017: 23).

Göç hareketliliğinin mağduru olan çocukların sosyal riskler içinde savunmasız bir şekilde Türkiye’de mevcut çalışan çocuklar üzerine eklemlendiğinde büyük bir sosyal sorun olarak ortaya çıkacağı tartışılmazdır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, Türkiye’de Kasım 2021 itibariyle 5 ilde 7 geçici barınma Merkezinde 51 bin 729 Suriyeli sığınmacı barındırılmakta ve geçici barınma merkezleri dışında geçici koruma altında olan 3.684.078 Suriyeli sığınmacı ise şehirlerde yaşamaktadır. Ayrıca bu sayısal veriler içinde 18 yaşından küçük olan çocukların sayısı 1,770.611 olarak görülmektedir (goc.gov.tr, 2021). Sayısal verilerden hareketle Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sığınmacı nüfusunun yarısının 18 yaşından küçük olan çocukların oluşturduğu söylenebilir. Mülteci çocuklar kesimi sosyal sorunlar içinde en savunmasız ve her alanda istismar edilmeye açık olan en dezavantajlı gruplardır. Suriye krizinden sonra Türkiye’ye zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan çocuklar gerek göç yolunda gerekse Türkiye’de birçok sıkıntılarla karşılaşmış bulunmaktadır (Düzel ve Alış, 2018: 262).

Suriyeli sığınmacı çocuklar yaşadıkları psikolojik travma yetmezmiş gibi ayrıca; sosyal dışlanma, haksız ayrımcılığa maruz kalma, eğitim olanaklarına erişememe, erken yaşta evlilik, erken yaşta çalışma hayatına atılma, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında diğer yerli çocukların haklarından mahrum kalma noktasından dolayı ciddi sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir (Harunoğulları, 2016; Ardiç-Çobaner, 2015: 32; Özer,2021). Suriyeli sığınmacı çocuklar için ele alınması gereken önemli bir sorun alanı olan ve gün geçtikçe de artacağı belirtilen mülteci çocuk emeği üzerine odaklanıldığında günümüzde sayıları azımsanamayacak derece fazla olan mülteci çocukların her birinin potansiyel çocuk işçi olduğu açıklanmıştır (Lordoğlu ve Aslan, 2018). Suriyeli sığınmacı çocukların emeği kayıt dışı sektörlerde görünürdür. Türkiye’de emek piyasasında Suriyeli çocuklar, trikotaj atölyelerinde, kuru meyve fabrikalarında, araba tamirhanelerinde, tekstil fabrikalarında, tarımsal sektörde, ayakkabı imalat atölyelerinde, oto yıkamalarda, pastanelerde, fırınlarda, bakkallarda ve bunun yanında sokaklarda satıcılık yapmaktadırlar (Akpınar, 2017; Harunoğulları, 2016; Tarlan, 2016). Bu tür alanlarda emekleri görünür olan Suriyeli çocuklar kayıt dışı olarak çalışmakta ve emekleri karşılığında da düşük ücret almakta ve genellikle de eğitim hayatından mahrum kalmaktadırlar (Lordoğlu ve Aslan,2018).

Konuyla ilgili mevcut literatür incelendiğinde mülteci çocukları çalışmaya iten temel neden yoksulluktur. Nitekim göçmen ailelerin ekonomik düzeylerinin düşük olması onların hayat kalitelerini iyi bir şekilde idame etmeleri yönünde büyük bir belirleyicilik oluşturmaktadır. Hâlihazırda maddi imkânsızlıklar yüzünden göçmen çocukların erken yaşta çalışma hayatına atılmaları kaçınılmaz olmaktadır. Suriyeli çocukların çalışmasına sebebiyet veren bir diğer durumun çocukların eğitim hayatına katılamamalarıdır (Tarlan, 2016; Harunoğulları, 2016). Yine bununla ilgili Gencer'in yaptığı çalışmada Suriyeli sığınmacı çocukların genel olarak kendi ülkelerinde çalışma hayatında olmadıkları ancak kitlesel zorunlu göç ile birlikte çocuk işçiliğine mecbur kaldıkları ve böylelikle çalışma hayatına atıldıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda Suriyeli sığınmacı çocukların ailelerinin ekonomik durumlarına destek olmak, göç esnasında oluşan borçlarını kapatmaya yardımcı olmak, beslenme ve barınma başta olmak üzere temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle çalışma hayatında görünür oldukları belirtilmiştir (Gencer, 2019: 131-132). Neoliberal politikaların açtığı sorunlar, kapitalist iş gücü piyasalarının düşük ücretle çalıştıracakları uysal ve denetlenebilir olan çocuk emeğine olan talepleri (Çelik, 2010) üzerine düşünüldüğünde göçmen çocuk işçiliğinin nedenleri ve tetikleyici unsurları olarak görülebilir.

Tarlan (2016) Suriyeli sığınmacıların işsizlik, düşük ücret, uzun çalışma saatleri, yaşam pahalılığı, statü ve yaşadıkları diğer sorunlar içerisinde kendilerini etkileyen en olumsuz durumun eğitim sorunu olduğunu belirtmiştir. Eğitim hayatına aktif katılım sağlamayan Suriyeli çocukları genel olarak iki çeşit risk beklemektedir. Bu çocuklar ya çalışma yaşamına katılmakta ya da erken yaşta evlenmektedirler.

Her ne kadar da çocukların bu iki risklere maruz kalmaları cinsiyetleri bağlamında farklılıklar oluştursa da (Emin, 2019: 182) hâlihazırda onların geleceklerini her iki yönden de tehlikeye gireceği kaçınılmaz olmaktadır. Eğitim çağında olan Suriyeli çocukların neredeyse %55'inin eğitim hayatına katıldığı belirtilirken bununla beraber %45'inin eğitim sistemine dâhil olamadığı açıklanmaktadır (Emin,2019:182). Eğitim çağında olan Suriyeli çocukların eğitime devam edememelerinin nedenleri; yoksulluk, dil bariyeri, erken yaşta evlilik, kültürel sebepler, güvenlik endişesi, okulun erişilebilir yakınlıkta olmaması gibi sorunların yanında erken yaşta çalışma hayatına katılmak da bulunmaktadır (Emin,2019:182-183;Tarlan,2016). Yukarıda da belirtildiği üzere Suriyeli sığınmacı çocuklar birçok nedenden dolayı Türkiye'de iş gücünün çeşitli kollarında çalışmak zorunda kalmışlardır. Çocuklar hâlihazırda iş gücü piyasasına dâhil olduklarında bağımlı ve dezavantajlı konuma gelirler (Altuntaş,2010). Bununla beraber göç etmiş olmanın da yol açtığı travmatik sorunlar da eklemlenince sömürülmeye açık bir konuma gelmeleri büyük bir sosyal sorun olarak teşekkül etmektedir. Türkiye'de Suriyeli sığınmacı çocukların emeğinin giderek görünür olması, Türkiye'de emeğin prekaryalaşması eğilimlerini artırdığını belirten Dedeoğlu ve arkadaşlarının yaptığı araştırmaya göre (2019), çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin yaygınlaşmasına sebep olacağı belirtilmiştir.

Suriyeli sığınmacı çocukların çalışma yaşamında bulunmasını tasvip etmemek, söz konusu konuyla ilgili uluslararası ve ulusal düzeyde yasal önlemler almak soruna kökten

bir çözüm getirmemektedir. Suriyeli mülteci çocukların gazetelerde nasıl temsil edildiğini ortaya koymak amacıyla Ardiç-Çobaner (2015) yapmış olduğu araştırmada, Ulusal ve Uluslararası bağlamda belirlenen Çocuk Haklarına dair vurguların ve yaklaşımların mülteci çocuklar söz konusu olduğunda eksik kaldığı bulgusuna ulaşmıştır.

Mevcut Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin içinde barındırdığı üç önemli temel ilke olan çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuğun hayatta kalması ve gelişme hakkı, ayırım yapmama ve çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama ve katılım hakkı birbiriyle iç içe geçmiş tüm çocukların hak üçgenini oluşturmaktadır (Odman, 2008: 92-93). Bununla beraber uluslararası sözleşmelerde yine mülteci çocuk haklarına ilişkin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 22. Maddesinde ve 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü Hakkında Sözleşme'nin 22. Maddesinde özellikle olarak yer verildiği, ancak bu maddelerin mülteci çocukların haklarını tam olarak ele alınmadığı belirtilmiştir (Odman, 2008: 92). Görüldüğü üzere mülteci çocukların çalışma hayatında bulunmaları beraberinde birçok karmaşık sorunu getirdiği için çok yönlü ve kapsayıcı çözümsel sosyal politikaların varlığına ihtiyaç vardır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde ülkede kalmaları nerdeyse 11 yıl olan Suriyeli sığınmacı çocukların çalışmasının ileriki zamanlarda sebebiyet vereceği sorunlar göz önünde tutulduğunda makro düzeyde çözüm getirilmesi gereken güncel bir sorun olarak ilgililer tarafından dikkate alınması gerekmektedir.

BÖLÜM 3: SURIYELİ ÇOCUKLARIN İŞÇİLİĞİNE İLİŞKİN AİLE TUTUMLARI KİLİS NİTEL ARAŞTIRMASI

*“Mülteciler; Anayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzdular,
devletlerini bıraktıklarında artık devletsizdiler,
insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızdılar,
yeryüzünün posasıydılar.”*
Hannah Arendt

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma; Kilis’te yaşayan ve çocukları emek piyasasına katılan Suriyeli sığınmacı ebeveynler kapsamaktadır. Araştırma boyunca bilimsel araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında 12’si kadın 3’ü erkek olmak üzere toplam 15 katılımcı ile görüşülmüştür. Görüşmeler ortalama 60 dk sürmüştür. Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmeler 2021 yılının Ağustos ve Kasım aylarını içeren zaman dilimine yayılarak yapılmıştır. Görüşme sırasında saha verilerini zenginleştirmesi planlanan yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Sorular hazırlanırken ailelerin demografik ve ekonomik durumu ile çocukların çalışmasını gerekli kılan sosyoekonomik zeminin niteliklerini ortaya koymaya yardımcı olacak şekilde hazırlanan sorular, ana ve alt sorunsallara cevaplar bulmayı da mümkün hale getirmiştir.

Kilis coğrafi konumu ile Suriye’den gelen sığınmacılar için çoğunlukla ilk yerleşim yeri olmuştur. Harunoğulları (2018)’nin da belirttiği gibi Kilis neredeyse yerli nüfusu kadar Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ve mekânsal, iktisadi, sosyal ve kültürel alanda değişimlere maruz kalan bir kent durumundadır. Bu nedenle araştırmanın örneklemini Kilis ilinde ikamet eden ve çocukları çalışan Suriyeli sığınmacı ebeveynlerinin oluşturmasına karar verilmiştir. Temsil grubunu oluşturan Suriyeli sığınmacılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme araştırmacının amacına paralel olarak ilk başta birkaç kişinin belirlendiği sonrasındaysa bu bireylerin vasıtasıyla başka bireylere ulaşarak örnekleme oluşturma sürecidir (Pagano, 1993). Bu Araştırma sonucunda sahadan edinilen bulgular, veri çözümleme yöntemi olan betimsel içerik analizi yöntemiyle yorumlanmıştır.

Bu araştırmanın ana sorunsalı eğitime devam edemeyip çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin perspektifinden çocukların çalışmasına ilişkin olarak tutumlarının nasıl olduğudur. Ve aynı zamanda bu ailelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik durumlarının tezahürlerinin çocuklarının çalışma hayatına katılmasında nasıl bir belirleyicilik oluşturduğudur. Bu bağlamda araştırmaya dair alt problemler şunlardır:

* Çocukları eğitim hayatına katılmayıp çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin sosyo-demografik durumları nasıldır?

* Çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik durumları nasıldır? Söz konusu bu durumun çocukların çalışmasında oluşturduğu belirleyicilik nasıldır?

* Ailelerin bakış açısıyla çalışan çocukların çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar nelerdir?

* Çocukların çalışması Suriyeli aileler için ne anlam ifade etmektedir?

* Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

* Çocukları çalışıp eğitime devam edemeyen Suriyeli ailelerin eğitime yönelik düşünceleri nelerdir? Ve bu ailelerin çocuklarına dair gelecek beklentileri nelerdir?

Bu çalışmanın amacı, Kilis İli'nde çocukları çalışan Suriyeli ailelerin Tutumları üzerine yapılan bu araştırma ile çocukları çalışan Suriyeli ailelerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durumlarının nasıl olduğunu, ailelerinin çocuklarıyla olan sosyal yaşantısının nasıl olduğu, Suriyeli ailelerin çocukların çalışmasına yönelik bakış açılarının neler olduğunu, çocukları çalışan Suriyeli ailelerin eğitime bakış açılarının nasıl olduğunu, Suriyeli ailelerin çalışan çocuklarına yönelik gelecek beklentilerinin ve hak istençlerinin neler olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu çalışma ile çocukları çalışan Suriyeli ailelerin çocuklarının işçilik hayatına verdikleri anlamı görünür kılmak ve çalışan çocuklarının sahip olduğu çeşitli sorunları ve bunları çözüme kavuşturmak açısından gerekli duyulan ihtiyaçları sosyal politikalar bağlamında planlanmasına, hâlihazırda insani kaynakların verimli kullanılmasına yardım sağlayacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu araştırma sunacağı önerileriyle, çocukları çalışan Suriyeli ailelerle yapılan bir sonraki çalışmalara katkı sunacak sosyal hizmet araştırmasına kaynak sunan literatürü zenginleştirecektir.

Bu çalışmada Kilis'te yaşayan ve çocukları çalışan geçici koruma altındaki ebeveynlerin görüşme esnasında sorulan soruları doğru bir şekilde algıladıkları ve sorulan sorulara doğru bir şekilde yanıtlar verdikleri varsayılmıştır. Çocukların çalışmasında eğitime erişememe, zorunlu göç, maddi yoksunluklar, hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması nedenlerinin etkin olduğu varsayılmıştır. Söz konusu araştırmaya katılan bireylerin araştırma evrenini yeterli düzeyde temsil etmiş olduğu varsayılmıştır.

Tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 salgını nedeniyle tüm görüşmeler ailelerin kendi ortamlarında yapılmamıştır. Görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı da çevrimiçi yöntemlerle yapılmıştır. Araştırma erişilebilirlik ve maliyet sorunundan kaynaklı nedenlerden dolayı Kilis'in ilçelerinde yaşayan Suriyeli ailelerle görüşülememiş olup sadece merkezde yaşayan ailelerle görüşme sağlanmıştır. Araştırma öncesinde görüşülmeyi planlanan hedef kitlenin cinsiyet açısından eşit oranda olacağı düşünülse de erkeklerin çalışması veya il dışında olması nedenlerinden dolayı daha çok kadınlarla görüşmeler yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Bulguları

3.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımı

Araştırmanın hedef kitlesini Suriyeli çalışan çocukların anne ve babaları oluşturmaktadır. Çocukların fizyolojik, psikolojik, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan gelişmeleri üzerinde ebeveynlerin etkisi her etmenden daha yüksek paya sahiptir. Çalışan Suriyeli çocukların aile ortamlarının çocukların çalışmaları üzerindeki etkisi ve ebeveynlerinin bu duruma bakış açıları ise bu çalışma kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda 15 farklı aileden çoğunluğunu kadınların oluşturduğu birer kişi ile görüşme sağlanmıştır. Katılımcı kadınlar çocukları çalışan Suriyeli annelerden, erkekler ise çocukları çalışan Suriyeli babalardan oluşmaktadır. Aşağıda verilen tablo Suriyeli ebeveynlerin cinsiyet dağılımını göstermektedir.

Tablo 5. Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	12	% 80
Erkek	3	% 20
Toplam	15	% 100

Katılımcıların %80'inin kadın/anne, % 20'sinin erkek/baba olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun kadın olmasının en önemli nedenleri arasında annelerin konuyla ilgili daha fazla konuşma ihtiyacı içerisinde olmaları ve gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirirken hanede bulunmaları öne çıkmaktadır. Bununla beraber erkeklerin şehir dışında olmaları ve görüşme esnasında çalışmak üzere ev dışında bulunmaları gibi nedenler de erkek katılımcı sayısını belirleyen faktörlerden olmuştur.

3.2.2. Ebeveynlerin Yaş Dağılımı

Görüşmeciler belirlenirken görüşmeci yaş ortalamasının nispeten yüksek olmasına özen gösterilmiştir. Zira görüşmeci yaş ortalamasının nispeten yüksek olması ile hem Suriye hem de Türkiye yaşamlarında farklı deneyimler kazanmış katılımcılarla elde edilecek verilerin bu yolla zenginleşmesi amaçlanmıştır. Böylece görüşmeci yaş ortalamasına dikkat edilirken aynı zamanda genç ebeveynlerin de görüşmelere katılımı sağlanmıştır. Nihayetinde katılımcılardan 25-29 yaş aralığında olanların sayısı 4, 30-34 yaş aralığında olanların sayısı 3, 35-39 yaş aralığında olanların sayısı 5, 40-44 yaş aralığında olanların sayısı ise 3 olarak belirlenmiştir. Tabloda katılımcıların yaş aralıklarının sayısal ve yüzde verileri de ayrıntılarıyla verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayısı	Yüzde
25-29	4	%26,6
30-34	3	%20
35-39	5	%33,3
40-44	3	%20
Toplam	15	%100

3.2.3. Ebeveynlerin Doğum Yerleri ve Eğitim Durumları

Toplam 15 katılımcıdan 10'u (%66,6) Suriye Halep doğumlu; 4'ü (% 26,6) Suriye Rakka doğumlu; 1'i (%6,6) Suriye Haseke doğumludur. Doğum yeri Halep olanların çoğunlukta olmasında Kilis ile Halep şehirlerinin coğrafi açıdan yakınlıklarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların doğum yerleri ile eğitim seviyeleri arasındaki ilişki ile çocuklarının çalışmaları arasında bir ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla eğitim durumları öğrenilmiştir. Saptama sonucunda belli bir düzeydeki eğitim geçmişinin asgari düzeyde de olsa iyi bir yaşam kurma amacı üzerinde etkisi olduğu anlaşılmıştır. Yine buna paralel olarak eğitim seviyesi çok düşük olan göçmenlere bakıldığında vasıfsız veya niteliksiz işgücünün birer parçası olarak sayıldıklarını, kapitalist ve yayılmacı sistemin kurbanı olduklarını belirtmekte fayda görülmektedir. Toksöz (2016: 15)'ün de belirttiği gibi göçmenlerin vasıfsız olması kapitalist dünya sisteminde, işverenlerin işgücü maliyetini düşük tutma isteğinden kaynaklı olarak hiçbir şekilde bir vasfı bulunmayan ucuz göçmen emeğini kullanarak kendileri için bir çıkış yolu bulmaktadırlar. Eğitim seviyeleri bu bağlamda değerlendirilen göçmen ebeveynlerin eğitim durumları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Düzeyi	Sayı	Yüzde
Hiç Okumamış	10	% 66,6
İlkokul Terk	2	% 13,3
İlkokul Mezunu	1	% 6,6
Ortaokul Terk	1	% 6,6
Ortaokul Mezunu	0	-
Lise Terk	1	% 6,6
Lise Mezunu	0	-

Üniversite Mezunu	0	-
Toplam	15	% 100

Tablo 7'nin devamıdır.

Veriler incelendiğinde görülen % 66,6 oranındaki eğitim hayatına hiç adım atmamış kişilerin tamamının Suriyeli kadınlardan oluştuğu belirtilmelidir. Tablodan çıkan diğer önemli veri ise, çocukları çalışan Suriyeli ebeveynlerin neredeyse tamamı lise veya üniversite mezunu değildir. Nihayetinde ebeveynlerin eğitim geçmişinin çocuklarının çalışmaları üzerinde belirleyici bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Kahya (2014: 117)'nin da belirttiği gibi sığınmacıların eğitim durumları kendi ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'deki çalışma koşullarını da önemli ölçüde etkilemektedir.

Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin en fazla ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Görüşme sağladığımız Suriyeli ebeveynlerin kendi eğitim hayatlarına yönelik düşünceleri çalışmanın bu varsayımını desteklediği tespit edilmiştir. Ev hanımı olan K7, eğitim durumuna ilişkin düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Biz okuyamadık. Ben isterdim okumayı. Okusaydım belki çocuklarım da çalışmazdı. Onlara ben bakardım. Onların hayatını kurtarmıştım belki” (K7).

K7, kendisinin herhangi bir alanda ihtisasının olmamasının mevcut yaşam koşullarını olumsuz yönde şekillendirdiğinin ifade etmiştir. Aynı konuyla ilgili benzer yorumlar yapan bir başka katılımcı ise fikirlerini şu şekilde paylaşmıştır:

“Hayat pahalı. Ben ev hanımıyım ama iş olunca hep beraber ailece gidip tarlalarda çalışıyoruz. Kışın da çalışıyoruz yazın da çalışıyoruz. Okusaydım az paraya çalışmazdım. Çocuklarımı da çalıştırmazdım. İzin vermezdim asla. Ama şimdi başka çare yok. Mecbur çalışıyoruz. Benim de okuma durumum yoktu. Bu yüzden gidemedim okula. Çalışmasak nasıl yaşayacaktık. Para kazanmak için okumadık” (K12).

Ebeveynler, yaşam standartlarının düşük olması nedeniyle eğitim sürecine katılamadıklarını belirtirken, çocukları gibi erken yaşta çalışma deneyimlerinin olduğunu görmekteyiz.

3.2.4. Katılımcıların Mesleki Durumları

Katılımcıların mesleklerine dair dağılımı gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 8. Katılımcıların Mesleki Dağılımı

Meslek	Sayısı	Yüzde
Mevsimlik Tarım İşçiliği	4	% 26.6
İnşaat İşçiliği	1	% 6.6
Terzilik	1	% 6.6

Ev Hanımı	9	% 60
Toplam	15	% 100

Tablo 8'in devamıdır.

Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu katılımcıların mesleki dağılımlarına bakıldığında, %60 oranının çalışmayan ev kadınlarından oluştuğunu görmekteyiz. Pinedo Caro (2020)'nin yaptığı *Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler* araştırmasına göre 15-65 yaş aralığında olan Suriyeli kadınların %11,2'si çalışmakta iken bu oran erkeklerde %71 dolaylarındadır. Suriyeli kadınların emek piyasasında aktif olmamaları veya oransal açıdan bakıldığında daha az aktif olmalarının nedenleri arasında kültürel değerler, hanede öz bakıma muhtaç bireylerin olması, mevcut çalışma koşullarının kötü olması gibi koşulların baskın olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut çalışma koşullarının elverişli olmaması ile zorunlu göçün özellikle ekonomik güvencesi olmayan bireylerin hayatını derinden etkilediği arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Sığınmacıların kötü çalışma koşullarına, ucuz ücrete ve çeşitli şekillerde tezahür eden ayrımcılıklara rağmen çalışmaya istekli olmaları yaşamsal zorluklarına dair bir perspektif sunmaktadır. Sığınmacıların yoksullukla mücadelesinde argümanlarının eksik ve/veya yetersiz olması çocukların da işgücü piyasasına katılmasını gerekli kılmaktadır. Çocukları çalışan Suriyeli ebeveynlere çocuklarının çalışma durumlarına ve mesleki deneyimlerine ilişkin sorulan sorulara verdikleri yanıtlar ise şu şekildedir:

“Savaştan kaçtık buraya sığındık. Ailemle beraber kirada yaşıyoruz. Kira pahalı ev küçük. 700 TL kira veriyorum. Hayat burada Suriye’den daha pahalı bize. Ben eşim ve 3 çocuğum yazın tarlada çalışıyoruz. Çalışmak için Antep’e gidiyoruz, Hatay’a gidiyoruz. Bahçelerde ve tarlalarda çalışıyoruz. Çocuklarımdan 2’si okula gidiyor. Biri 12 yaşında kızım. Diğeri 8 yaşında oğlum. 16 yaşında bir oğlum da benimle beraber çalışıyor. Bazen İstanbul’a götürdüğüm de oldu çalışmak için. Çalışsak ne yapacağız” (K15).

“Ben genelde inşaatlarda çalışıyorum. Ne iş olursa olsun kaçmadan yaparım. Yeter ki iş olsun. Tarım işçiliği yaptım. İnşaatla çalıştım” (K14).

“Suriye’de tam aklıma gelmiyor ama 14-15 yaşlarında iken çalışmaya başladım. Suriye’de tekstilde işçi olarak çalışıyordum. Tüm işleri yapıyordum. Yeter ki para kazanayım iş olsun. Buradan İstanbul’a gittim orada 3 yıl çalıştım tekstilde. İstanbul’da para yetmiyordu. Ailem burada olduğu için buraya geldim. Ben şimdi inşaatla çalışıyorum. Benimle beraber çalışan oğlum var. Evde ikimiz çalışıyoruz. Ama yine de para yetmiyor hiçbir şeye” (K13).

“Bombalardan, çatışmadan canımızı zor kurtardık. Daha önce biz Halep’te yaşıyorduk. Yaşamımız tükendi. Kimseler kalmadı orada. Herkes başka yere dağıldı canını kurtarmak için. Biz Kilis’e geldik. Akrabalarımız burada ancak burada iş yok. Eşim İstanbul’a gitti. Orada çalışıyor. Tekstilde ama sürekli değil işi başka başka oluyor. Ben daha önce dikiş nakış kursuna gittim. Terzilik biliyorum. Geçinmek için arada terzilik yapıyorum” (K2).

K15, düzenli olarak bir işi olmadığını, aile bireylerinin de mevsimlik tarımsal işlerde çalıştığını, yaşam standartlarının yeterli düzeyde olmadığını, maddi sıkıntılar yaşadıklarını, çocuklarından birinin kendisiyle beraber çalıştığını ifade etmiştir. K14'ün açıklamalarında da yine benzer noktaların olduğu görülmektedir. K13, düzenli bir işte çalışmamakta, genelde il dışına gitmekte ve maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca çocuğunun da kendisiyle beraber çalıştığını dile getirmiştir.

Görüldüğü üzere düzensiz iş piyasasında aktif olmak zorunda kalan göçmenlerin varlığı, kapitalist sistem döngüsünde işverenlerin arzu ettiği bir kaynaktır. İkili işgücü piyasası teorisinde de belirtildiği gibi işverenler nitelik istemeyen işlerde çalışacak yerli işçi bulamayınca, gözlerini göçmen emeğine çevirmekte ve düşük işlere eğilim gösteren göçmenlere iş vermektedirler (Güllüoğlu, 2012: 65). Düşük ücretli bu işler, zihinsel bir nitelik gerektirmeyen ve daha çok kol gücüne dayanan işlerden oluşmaktadır. Türkiye'de de özellikle mevsimlik tarım işçiliği ve inşaat işçiliğinde Suriyeli göçmen işçilerin yerli işçilerden daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Suriyeli işçilerin düşük ve yarı vasıflı işlerde tercih edilme oranının yüksek olduğunu belirten Pinedo Caro (2020), bu durumun çalışanların eğitim seviyelerinin düşüklüğünden, işlerin kayıt dışılığa müsaitliğinden ve sektörün niteliğinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak zorunlu göç krizi özellikle ekonomik güvencesi olmayan bireylerin hayatını derinden etkilemiş, bu bireyler kötü çalışma koşullarına ve ucuz ücrete rağmen çalışmayı kayıtsız şartsız kabul etmişlerdir. Toplumun temel yapı taşı ve en küçük kurumu olan ailenin tüm bireylerinin, aile yaşam mücadelesi içerisindeyken sosyal destek mekanizmasını sağlamaları gerekliliği tutumu çocuk işçi olgusunu geliştirmektedir.

Sanayi öncesi toplumlarda çocukların aileleriyle kolektif iş bölümü çerçevesinde çeşitli işlerde çalıştığı ve ailelerin çocukları üzerinde büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Ancak modernleşme süreci ile birlikte söz konusu durum değişmiş çocukların iş ve meslek seçimi üzerinde ayrıca eğitim kurumlarının da rolü olmuştur. Eğitim hayatına atılmayan ya da atılamayan çocukların akıbetleri üzerinde yine aile kurumu devreye girmekte ve potansiyelleri doğrultusunda çocuklar yönlendirilebilmektedir. Ailenin temel işlevi olan ekonomik işlevi Suriyeli sığınmacı aileler açısından düşünüldüğünde katılımcılarla yapılan görüşmede elde edilen bulgulardan hareketle, eğitim hayatına devam edemeyen Suriyeli sığınmacı çocuklar tıpkı sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi kolektif iş bölümü çerçevesinde diğer aile bireyleri ile birlikte haneye ekonomik destek sunan mekanizmaların bir parçası olmaktadır. Fakat bu süreci o dönemden ayıran önemli kriter ise; çocuğun aile mesleğinin taşıyıcılığını yapması ya da enformel işgücünün ucuza mal olan bir parçası olması arasındaki farktır.

3.2.5. Katılımcıların Ekonomik Durumları

Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin maddi durumlarının betimlenmesi araştırmanın konusu kapsamında önem arz etmektedir. Nitekim ailenin refah seviyesinin çocuklarının sosyal yaşamları üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle sığınmacı göçmen çocuklar özelinde düşünüldüğünde durumun belirleyiciliğini saptayabiliriz. Bu amaçla ebeveynlere yöneltilen çeşitli sorular bağlamında aşağıdaki gibi bazı bulgular elde edilmiştir:

Tablo 9. Katılımcıların Barınma ve Ekonomik Durumu

Katılımcılar	Aylık Gelir Durumu	Hanede Yaşayan Toplam Kişi Sayısı	Hanede Çalışan Çocuk Sayısı	Konut Durumu	Hanenin Sosyal Destek Durumu
K1	700 TL	6	2	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K2	1000 TL	8	2	Apartman/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K3	1500 TL	10	3	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Önceden Akraba Desteği alınmış
K4	1000 TL	9	2	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	SYDV'den kömür ve nakdi yardım
K5	900 TL	7	3	Apartman/Kira/Sobalı/2+1	STK'lardan destek alınmış
K6	2000 TL	13	5	Apartman/Kira/Kalorifer/3+1	STK ve SYDV yardımı
K7	600 TL	6	1	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K8	1500 TL	8	2	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K9	800 TL	6	2	Müstakil/Kira/Sobalı/1+1	Yok
K10	1500 TL	11	3	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K11	800 TL	7	2	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Akraba+Komşu+STK
K12	2000 TL	13	3	Apartman/Kira/Kalorifer/2+1	Yok
K13	900 TL	7	1	Apartman/Kira/Sobalı/3+1	SYDV'den kömür yardımı ve nakdi yardım alınmış
K14	1200 TL	7	1	Müstakil/Kira/Sobalı/2+1	Yok
K15	900 TL	8	1	Apartman/Kira/Kalorifer/2+1	Yok

Katılımcıların ekonomik durumlarına ilişkin elde edilen verilerde de görüldüğü üzere, çocukları çalışan Suriyeli sığınmacı ailelerin gelir düzeyleri düşüktür. Katılımcıların hanelerine gelen aylık gelirlerinin ortalamasının ise 1153,3 TL olduğu görülmektedir. Gelirlerinin giderlerine oranla az olduğu ve bu yüzden geçim problemleri yaşadıkları bilgisine ulaşılmış, ülkemiz asgari ücretinin de altında kalan bir miktarda olduğu görülmüştür.

Dikkate değer bir nokta da hanede yaşayan kişi sayısı ortalamasının yüksek olmasıdır. Hane üyesinin sayıca fazla olması nihayetinde aylık kişi başına düşen gelire etki etmektedir. Tabloda verilen bilgilerden yola çıkarak aylık kişi başına düşen ortalama gelirin en fazla olduğu ailenin K14 katılımcısının ailesi olduğu görülmüştür. Bu hanede aylık kişi başına 171 TL düşmektedir. Günümüz ekonomik koşullarında bu gelirle bir ay boyunca temel ihtiyaçların karşılanması için hanede yaşayan bireyler büyük bir yaşam mücadelesi vermektedirler. Kişi başına düşen aylık gelir ortalamasının en düşük olduğu aile de K7 katılımcısının ailesidir. Bu hanede de kişi başına aylık 100 TL düşmektedir. En yüksek miktara sahip aile ile aralarında sadece 71 TL fark söz konusudur ve aynı

yaşamsal zorluklar bu aile için de geçerli bulunmaktadır. Bu ailelerin %60'ı tüm sosyal destek mekanizmalarından yoksun olduğunu belirtmiştir. Hanede yaşayan toplam kişi sayısının ortalamasına bakıldığında bu sayısal verinin 8 kişilik bir ortalamaaya denk geldiği görülmüştür. Görülmektedir ki ailelerin ekonomik düzeylerinin düşük olması ve hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması çocukların eğitim hayatına atılmalarının önünde engel teşkil etmektedir.

Suriyeli sığınmacı çocuklar zorunlu göçün kurbanı olmuşlardır. Bu çocuklara *Savaşın Gölgesindeki Kayıp Nesiller* diyebiliriz. Nitekim göçle gelen başat sorunlardan etkilenen ve gelecekleri kaygan zeminlere taşınan yine bu çocuklardır. Zorunlu göç ve mülksüzleştirilme sonucunda sığınmacı aileler yarası sarılamayacak derecede büyük yaralar almışlardır. Gün (2017, 84), zorunlu göç ve mülksüzleştirilme politikaları nedeniyle göçzedelerin durumunu, geçim araçlarından koparılan, hayatta kalmaları için en önemli araçları metalaştırılan, sefaletin içine sürülen, kentsel yaşamın yeni proleter sınıfları olarak betimlemektedir. Katılımcılardan K5, K8, K10 ve K11 ekonomik durumlarına ilişkin sorulan sorulara yaptıkları açıklama aşağıda verilmiştir:

“Göç etmeden önce evimiz vardı. Durumumuz Suriye’de iyiydi. Şimdi biz savaştan kaçıp buraya geldiğimiz için her şeyimizi orada bıraktık. Kilis’te şimdi düzen kurmaya çalışıyoruz. Ne ev bizim ne de paramız var kira ödemek için. Çocuklarım çalışmasa biz kira ödeyemeyiz. Eve ekmek alamayız” (K11).

“Biz ailede 7 kişiyiz. Çocuklarım üç tanesi çalışıyor, en azından çalmıyorlar, helal para kazanıyorlar. Çalışmak zorundalar. Bizlere kışın çok zor geçiyor. Yakacak çok para. Bazen devletten yardım alıyoruz. Bazen de komşular ısınalım diye yakacak veriyorlar” (K5).

“Ekonomik durumumuz çok kötü. İş olursa biz hepimiz çalışıyoruz. Tarlalarda biber topluyoruz. Patates topluyoruz. Çalışmak için Maraş’a gidiyoruz. Hatay’a ve Antep’e gidiyoruz. Evde biz 8 kişi yaşıyoruz. 6 çocuğum var okula gidenler de var. 2 çocuk var onlar çalışıyor. Gelir bize yetmiyor. Kira ödemek de çok zor geliyor” (K8).

“Evliyim. Allah’a şükür çocuklarım da var. Eşim de yaşıyor. İnsanlar perişan oldu. Biz kaçmaktan başka çare bulamadık. Türkiye’ye sığındık. Ama ekonomi bizi zorluyor. Bizim evimiz yok. Suriye’den geldik sadece canımızla. Biz evde çok kişiyiz. Evimiz bize dar geliyor. Çocuklar hepsi aynı odada kalıyor. Kışın soba yakıyoruz” (K10).

Açıklamalara bakıldığında K11, göç etmeden önce ekonomik durumlarına ilişkin olarak sıkıntı yaşamadıklarını, evlerinin ve arabalarının olduğunu, ancak savaştan sonra geriye hiçbir şeylerinin kalmadığını dile getirmiştir. Barınmak ve beslenmek için çocuklarının kendi mevcut koşulları açısından kaçınılmaz bir durum olduğuna da dikkat çekmiştir. K5 de yine bu doğrultuda benzer ifadeler kullanmıştır. Kışın ısınma sorunlarının olduğunu ve bazen çeşitli vasıtalarla sosyal yardım aldıklarını ifade etmiştir. K5’in ifadelerinde çocuklarının çalışmasının nedenlerinden birinin de suça sürüklenmektense çalışmak zorunda olduğudur. K5, çocuklarının çalışma durumunu suça sürüklenme durumuna

tercih etmektedir. K10 katılımcısının ifadelerinden de anlaşıldığı üzere aileler ekonomik temelli sorunlar yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması, hanenin fiziksel koşullarının ihtiyaçları karşılar nitelikte olmadığı da ifade edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde edinilen bilgiler ve gözlemler sonucunda katılımcıların ekonomik durumlarının kötü olduğu, yaşanan konut durumunun ve konuttaki eşyaların bireylerin temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Bu minvalde, Suriyeli sığınmacı ailelerin gelir düzeyinin düşük olması, hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması, göç sonrası oluşan borçlar, ailelerin sosyal destek mekanizmalarının olmaması nedenlerinden kaynaklı olarak Suriyeli sığınmacı çocuklar emek piyasasında yer almak zorunda kalmaktadır.

3.2.6. Suriyeli Sığınmacı Ailelerin Sosyal Yaşamları

Göçmenler gittikleri ülkede, bölgede karşılıklı etkileşim sürecine girmektedirler. Özellikle bunun en güncel örneğini Suriye krizinden sonra ülkemize gelen göçmen kitlelerinde görmekteyiz. Aynı zamanda Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılıklarının bundan sonra daha da öngörülebilir olduğunu, kalıcı olan Suriyeli sığınmacı sayısının en az 1 milyon olacağı, bu bağlamda sosyal uyumlarının büyük önem taşıdığı belirtilmektedir (Erdoğan, 2018). Katılımcıların sosyal yaşamlarına ilişkin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“Çocuklarım kendi Suriyeli arkadaşlarıyla samimi. Okulda da öyle. Mahallede de öyle. Öğretmenleri ile iletişimimiz yok. Nasıl diyeyim yani çocuklar oyun oynarken de Suriyeli çocuklarla oynamakta. Komşularla konuşmuyoruz. Sadece Suriyeli komşularla iletişim var” (K2).

K2, çocuklarının arkadaş grubunun hem okulda hem de yerleşim yerlerinde sadece Suriyeli çocuklardan oluştuğunu, kendilerinin çocuklarının öğretmenleriyle iletişimlerinin olmadığını, Suriyeli komşularıyla aralarında iletişimleri olduğunu dile getirmiştir. K3 katılımcısının konuyla ilgili söylemlerinin de benzer zeminde şekillendiği görülmektedir:

“Bizim Kilis’te yaşamamızın nedeni akrabalar. Ayrıca Suriyeli komşularımızla da aramız iyi. Vallahi biz burada pazara giderken, kalacak ev ararken zorluklar çektik. Evleri pahalı yaptılar. Çocuklar da sadece Suriyeli çocuklarla iletişim kuruyor, oynuyor. Dilleri aynı. Bizim dilimiz farklı olduğu için anlaşma sorunu oluyor. Ben mesela isterdim Suriyeli komşularla beraber yerli komşuların evine misafir olmayı, gitmeyi” (K3).

K3, Kilis’te akrabalarının olması nedeniyle kalmayı tercih ettiklerini, Kilis’te alışveriş yaparken zorluklar yaşadıklarını, kiralık ev bulmaya çalışırken yerlilerin evlerini verme noktasında isteksiz olduklarını, kira artışı yaşandığını, komşularıyla aralarında mesafe olduğunu, dil sorunu ile karşılaştıklarını, Suriyeli komşularıyla olan kültürel benzerlikler nedeniyle daha iyi anlaştıklarını ifade etmiştir.

“Bize hayat sorunlu geliyor. Suriyeli komşularla iletişimdeyiz. Onlarla aramız iyi. Düğünlere taziyelere gidip geliyoruz. Kilis’te Suriyeliler dışında

diğer komşularla selamın aleyküm, aleyküm selam dışında irtibat yok. Çocuklar da gitmiyor gelmiyor. Onların arkadaşları da Suriyelidir” (K5).

K5, hayat mücadelesinin kendilerine ağır geldiğini, Suriyeli komşularıyla sosyal ilişkilerinin iyi olduğunu, birbirlerinin düğün ve taziye gibi faaliyetlerine katılım sağladıklarını, yerli halkla olan iletişim noktalarının sadece selamlaşmaktan ibaret olduğunu, çocuklarının sosyal çevrelerinin sadece Suriyeli çocuklardan oluştuğunu dile getirmiştir. K6 katılımcısı diğer katılımcılardan farklı olarak yerli komşularıyla aralarında az da bir iletişim olduğunu, özellikle Ramazan aylarında kendilerine sıcak yemek ikram ettiklerini açıklamıştır. Bununla beraber diğer katılımcılar gibi kendisinin de değindiği benzer temalar mevcuttur. K6 katılımcısının açıklamaları şöyle olmuştur;

“Kilis’e alıştık. 8 yıldır yaşıyoruz. Komşularımız arasında Türkler de var Suriye’den gelenler de var. Komşularımızla aramızda sorun yok şimdi. Ev sahibimiz Türk. Bize iyi davranıyor. Ramazan ayında yerli komşular bazen bize yemek getiriyor” (K6).

K6, Kilis’e alıştığını, komşuları arasında yerlilerin de olduğunu herkesle iletişimlerinin olduğunu belirtmiştir. Alıştığını ifade eden katılımcı ailenin sosyal ilişkilerinin diğer ailelere göre daha gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere Kilis’te yaşayan Suriyeli sığınmacı aileler, akrabalık bağlarının güçlü olması nedeniyle Kilis’teki sosyal yaşamlarında büyük ölçekli sorunlar yaşamamaktadırlar. Katılımcıların söylemlerinden akrabalık ilişkilerinin iyi olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut görüşmeler sonucunda, Suriyeli sığınmacı ailelerin Kilis’te akrabalık ağlarının gelişmiş olduğunu ve sosyal ilişkilerinin daha çok bu temelde şekillendiğini söyleyebiliriz.

Kilis’te Suriyeli nüfusunun fazla olması, sosyal ve kültürel dokunun uyumlu olması ve bir sınır il olması sığınmacıların sosyal uyumu noktasında sorun yaşamamasına zemin hazırlayan önemli unsurlardır. Harunoğulları ve Agcadağ Çelik (2019)’in yaptığı çalışmada, Kilis’te Suriyelilerin gündelik yaşam pratiklerini kendi özel alanlarında şekillendirmeleri, ucuz işgücü kaynağı olmaları ve konut ihtiyacı ile kiraların artmasının nedeni olarak görülmeleri sonucunda yerel halkın Suriyeli sığınmacılara karşı olumsuz tutumlar sergileme eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır.

3.2.7. Suriyeli Çocukların Çalışmasına İlişkin Ebeveyn Tutumu

Çocukluk dönemi tüm gelişimsel süreçleri kapsamasından ötürü insan yaşamının oldukça önemli bir parçasıdır. Çalışmamızın kuramsal çerçevesinde de açıklandığı üzere çocukluk olgusuna ilişkin tarihsel süreç içerisinde birçok farklı paradigma geliştirilmiştir. Çocukların emek piyasasında aktif olmaları bazı dönemlerde ve kültürlerde normal karşılanmışken, bazı kültürlerde ve dönemlerde ise karşı çıkılması ve yasaklanması gereken yapısal bir sorun olarak algılanmıştır. Bu yüzden zamanla üzerine çeşitli politikaların oluşturulduğu, sivil toplum kuruluşlarının engelleyici ve koruyucu çalışmalar yürüttüğü bir alan haline gelmiştir. Çocukluk döneminin hassas ve kritik evreler çocukların zihinsel, bedensel, ruhsal olarak belirli bir yaşa kadar korunmasını gerektirmektedir. Oysa çalışma hayatının olumsuz koşulları ve kapitalist sistemin çocuk

işçileri sömürdüğü gerçeği, sosyal hizmet disiplininde hak temelli yaklaşımın çocukların katılım hakkını savunmasını elzem hale getirmektedir. Evrensel ve ulusal yasaların çocukların yararına ilişkin düzenlemeleri göz önünde bulundurulduğunda çocukların işçi olarak çalıştırılmalarının her açıdan sorunlu değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Çocuk işçiliği sorunsalının mikro, mezzo ve makro boyutlardaki etkisi ise kayda değerdir. İşgücü piyasasında yer alan çocukların fiziksel gelişimleri olması gerekenin gerisinde kalmaktadır (Duyar ve Özener, 2003). Güngör ve Erdurak'ın yaptığı çalışmada ise çocukların çalıştırıldıkları ortamın kötü ve sağlıksız olması, sosyal güvenceden mahrum bırakılmış olmaları, kayıt dışı olarak uzun saatler çalıştırılmaları ile yetersiz ve kötü beslenmeleri çocukların istismar alanını genişletmekte ve onları sosyal risklerle baş başa bırakmaktadır. Bu riskleri arttıran güçlü bir kaynak olan zorunlu göç ise sığınmacı çocukların travmalar yaşamalarına, riskler ve tehlikeler karşısında daha fazla savunmasız kalmalarına yol açmaktadır. Nihayetinde kesişimsel dezavantajlı müracaatçı grubu olarak sosyal hizmet müdahalesini zorunlu kılmaktadır.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı çocukların başta yoksulluk, eğitim hayatına atılamama, geleneksel bakış açıları, çocuklara ilişkin haklardan yararlanmalarına ilişkin sosyal politikaların ve sosyal hizmet müdahalelerinin yetersiz kalması gibi nihai sonuçlara zemin hazırlamaktadır (Harunoğulları, 2016; Lordoğlu ve Aslan, 2018). Bu çocukların birçok nedenden dolayı çalışmaya mecbur kalmaları aynı zamanda çeşitli akademik çalışmalar konu olmuştur. Bu bölümde de Kilis'te yaşayan Suriyeli sığınmacı ebeveynlerin çocuklarının çalışmasına yönelik tutumlarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Katılımcı ailelere konuya açıklık getirmek için sorular sorulmuştur. Katılımcıların yaptığı açıklamalar sonucunda elde edilen bulgular kategorilere ayrılıp yorumlanmıştır.

3.2.8. Katılımcı Ebeveynlerin Çocuklarının Çalıştığı Sektörel Dağılım

Çocukları çalışan Suriyeli sığınmacı ebeveynlerle yapılan görüşmede sonucunda bu ailelerin çocuklarının bir kısmının eğitime devam ettiği, bir kısmının çalışma hayatına atıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Zorunlu göç deneyiminden sonra Suriyeli çocukların eğitim hayatlarına devam etmesi ilk etapta sorun yaratmıştır.

Göç travması, kültürel uyum sorunları, dil bariyeri, yoksulluk, kız çocuklarının erken yaşta evliliği, erkek çocuklarının erken yaşlarda çalışma hayatına atılması gerçeklikleri Suriyeli sığınmacı çocukların birçoğunu eğitim hayatından izole etmiştir. Erken yaşta çalışmak zorunda kalan ve çalıştıkları piyasasının zorlu koşullarıyla mücadele eden çocukların emeği kapitalist ekonomik sistemde görünürdür.

Çalışan çocukların ise belirli sektörlerde aktif oldukları anlaşılmıştır. Aşağıda verilen tabloda sektörel dağılımın detayları paylaşılmıştır:

Tablo 10. Sığınmacı Çocukların Emek Piyasasındaki Konumları ile Elde Edilen Gelirler

Katılımcılar	Eğitime Devam Eden Çocuk Sayısı	Çalışan Çocuk Sayısı (Yaş ve Cinsiyetleri)	Çocukların Çalıştırıldığı Sektörler	Çocukların Haftalık Kazancı
K1	2	2 /16 ve 14 yaşlarında/ erkekler	Berber/ Fırın	100-150 TL
K2	1	2/ 13 ve 15 yaşlarında/erkekler	Manav/Fırın	80-100 TL
K3	2	3/ 17, 14 ve 12 yaşında/ Kız-erkek-erkek	Mevsimsel Tarımsal İşler Kâğıt Toplayıcılığı	100-120 TL
K4	3	2/ 16 ve 14 yaşında/erkekler	Mevsimsel Tarımsal İşler Fırın/ Berber	100-150 TL
K5	2	3/16, 15 ve 13 yaşlarında/ Kız-erkek-erkek	Mevsimsel Tarımsal İşler	80 TL
K6	2	5/17,15,14,13,10 yaşlarında/ Kız-Erkekler	Mevsimsel Tarımsal İşler Oto yıkama/ Ayakkabı Boyacılığı	150-200 TL
K7	3	1/ 17 yaşında/Erkek	Konfeksiyon	150-180 TL
K8	1	2/ 16 ve 14 yaşında kızlar	Mevsimsel Tarımsal İşler	100 TL
K9	1	2/ 15 ve 17 yaşlarında/Erkekler	Ayakkabı boyacısı /Mevsimsel Tarımsal işler	80-100 TL
K10	2	3/17,16,12 yaşlarında/Erkekler	Fırın/ Mevsimsel Tarımsal İşler	50-150 TL
K11	-	2/17 ve 15 yaşlarında/Erkekler	Garson/ Ayakkabı boyacılığı	80-100 TL
K12	-	3/17,15,11 yaşlarında Erkek -Kız-Erkek	Kâğıt Toplayıcılığı Mevsimsel Tarımsal İşler	50-150 TL
K13	1	1/ 17 yaşında-erkek	Tekstil İşçisi	100-200 TL
K14	2	1/ 16 yaşında-erkek	Mevsimlik Tarımsal İşler	50-80 TL
K15	1	1/ 16 yaşında- erkek	Mevsimlik Tarımsal İşler	50-80 TL

Katılımcıların çocuklarının eğitim çağında olup okul hayatına devam edenlerin sayısı toplam 23, okula devam edemeyen ve çalışan çocuk sayısının da toplam 31'dir. Çalışan çocukların çalışmayanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışan çocukların yaş aralığı 10-17'dir. Çalışan bu çocukların 25' i erkek, 6'sı kızdır. Erkek çalışan çocuk oranının % 80, kızların % 20 oranında olduğu tespit edilmiştir. Kız çocukların sayısının daha az olmasının nedenleri arasında kültürel yaklaşımın ve kızlara uygun yapılacak iş çeşitliliğinin az olması gösterilebilir.

Katılımcıların çocukları başta mevsimlik tarım işçisi olmak üzere berberde, fırında, manavda işçi, kâğıt toplayıcısı, oto yıkamacı, ayakkabı boyacısı, tekstil işçisi, garson,

tekstil işçisi olarak çalışmaktadır. Çocukların uzun süre aynı işi yapmadıkları ve dönemlik iş değişikliği yaşadıkları, haftalık elde ettikleri ücretin 50 TL ile 200 TL arasında değiştiği öğrenilmiştir.

3.2.9. Ebeveynlere Göre Çocukların Çalışma Nedenleri ve Süreç

Çocukları çeşitli sektörlerde çalışan Suriyeli sığınmacı ailelere çocuklarının çalışma nedenleri, daha önce Suriye’de çalışıp çalışmadıkları, çalışma hayatına katılım sürecinin nasıl olduğu sorulmuştur. Ebeveynler ise zorunlu göç ve göç sonrasında oluşan mutlak yoksulluk sorununa dikkat çekmişlerdir. Suriyeli sığınmacı çocukların ülkemizde emek piyasasında konumlanmalarının temelinde yoksulluk sorunu çalışma alanında çekici bir faktör yaratmaktadır. Özellikle temel gereksinimlerini bile karşılamakta zorluk çeken ailelerde çocuklar gerek tam zamanlı gerekse kısmi zamanlı olarak çalışırlar.

Yapılan zorunlu göç sonrası ve öncesinde sığınmacı ailelerin ekonomik durumlarındaki değişkenlere bağlı olarak sığınmacı çocukların bazılarının Türkiye’de eğitime devam ettiği, bazılarının ise hiç başlayamadığı anlaşılmıştır. Suriyeli sığınmacı ebeveynler savaştan sonra düzenlerinin değiştiğini ve her şeylerini kaybettiklerini, bunun sonucunda da geçim sorunu yaşadıklarını ifade ederken çocuklarının çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda hem kendilerinin hem çocuklarının rızasının olduğuna dair bazı açıklamalarda bulunan ebeveynler, uygun koşulların varlığı söz konusu olduğunda çocukların eğitime devam etmelerini istediklerini de vurgulamışlardır. Kilis’te çocukları çeşitli sektörlerde çalışan bazı Suriyeli ebeveynler, çocuklarının çalışma nedenlerini ve çalışma hayatına katılım süreçlerini şu şekilde açıklamışlardır:

"Savaşta eşim şehit düştü. Buraya göç ettikten sonra tüm yakın akrabalar aynı evde kaldık. Şu an çocuklarımızla yaşıyoruz. Geçim sıkıntımız var. Geçinmek için 14 yaşında bir oğlum berberde çalışıyor, 16 yaşındaki firında çalışıyor. Onların kazandığıyla geçiniyoruz" (K1).

K1 katılımcısı savaşta eşini kaybettiğini, göç ettikten bir süre sonra akrabalarıyla yaşadığını, şu an çocukları ile birlikte kaldığını, maddi sorunlar yaşadıklarını, haneye gelir kaynağı sağlamak için bir oğlunun berberde diğerinin ise firında çalıştığını ifade etmiştir.

"Bizim ekonomik durumumuz çok kötü olduğu için çocuklar da çalışmak zorunda kalmıştır. Suriye’de çalışmazlardı. Çünkü onların paralarına ihtiyacımız yoktu. Burada ihtiyacımız oluyor. Çocuklar da çalışmasalar vallahi aç kalacağız. Çocukların çalışmasını biz istedik. Eşimin çalışması bize yetmiyor" (K5).

K5 katılımcısı çocuklarının çalışmak zorunda kaldıklarını, daha önce ise Suriye’de çalışmadıklarını, önceden çalışmalarına sebebiyet verecek herhangi bir olumsuz durumlarının olmadığını, Türkiye’de çocuklarının kazandığı paraya ihtiyaç duyduklarını, çocuklarının çalışmasında kendi kararlarının da olduğunu belirtmiştir.

"Burada hayata sıfırdan başladık. İlk başta sadece yardımlarla hayatta kalabiliyorduk. Allah razı olsun bize elbise verdiler, yiyecek verdiler. Ancak

bu da bir yere kadar devam etti. Şimdi yardımlar yetmiyor. Akrabalara yük olmamak için biz başka bir ev bulalım dedik. Şimdi kiradayız. Çocuklar okula gitti ancak bazıları sorunlar yaşadı. Okula alışmadı. Bizim paramız da olmadığı için okula gitsinler diye ısrarcı olmadık. Şimdi çalışıyorlar bize destek de oluyorlar" (K6).

K6 katılımcısı, savaşın etkisini derinden yaşadıklarını ve bunun sonucunda da her şeylerini kaybettiklerini, ilk başlarda sosyal yardımlarla geçinebildiklerini, ancak şu an geçinmede zorluk yaşadıklarını, çocuklarının eğitime devam edemediğini ve çalıştıklarını ve bunun neticesinde de haneye maddi destekte bulunduklarını dile getirmiştir.

"İşlerim yolundaydı. Kendi işimi yapardım. Ama şimdi başkalarının işini yapıyorum. Önceden sıkıntısız geçinirdik. Şimdi ise kiramızı ödeyip bir parça eklemek yiyip kimseye el açmamak için çalışıyoruz" (K13).

K13 katılımcısı Kilis'te iş sorunu olduğu için İstanbul'a gitme düşüncelerinin olduğunu, Suriye'de çocuklarının ve eşinin çalışmadığını ancak göçten sonra çalışmak zorunda kaldıklarını, çocuklarının çalışmasını istemediğini, Suriye'de iken terzi olduğunu ve hayatlarının yolunda olduğunu şu an ise başkalarına ait işlerde temel gereksinimlerini karşılamak için çalıştıklarını dile getirmiştir. Burada dikkate değer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacı ailelerinin iş bulabilmek için gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru göç isteğinin olduğunu görmekteyiz.

Wallerstein'in Dünya Sistemleri Teorisi'nde gelişmiş kapitalist ülkeler göçmenler için bir çekim merkezidir (Güllüpnar, 2012: 68). İstanbul ve Kilis illeri bağlamında düşünüldüğünde, İstanbul'daki koşulların ve emek piyasasındaki dinamiklerin Kilis'e oranla yüksek olması Suriyeli sığınmacılar için İstanbul'u bir çekim merkezi konumuna getirmektedir. Katılımcılar, genel olarak çocukların çalışmalarındaki temel nedenin göç sonrasında oluşan ekonomik temelli sıkıntılar olduğunu, çocukların suça sürüklenmemeleri için yoğun bir uğraş olarak çalışmaları gerektiğini düşünmeleri ve ebeveyn işsizliği ile hanede gelir getirici kimsenin bulunmaması durumuyla açıklamaktadırlar. Bölüm 2.5'te değinildiği üzere Suriyeli sığınmacı çocukların ailelerinin ekonomik düzeylerinin düşük olması refah alanlarının gelişmesini engellemekte ve onları kötü koşullar altında çalışmaya mecbur bırakmaktadır.

3.2.10. Ebeveynlerin Çocukların Çalışma Hayatına İlişkin Tutumları

Suriyeli ebeveynlerin çocuklarının çalışmasına yönelik tutumlarını ve bakış açılarını öğrenmek, çocuklarının çalışma ortamlarına dair bilgilerinin olup olmadığını tespit etmek ve çocukların kazandığı parayla ihtiyaçlarını ne düzeyde karşılayabildikleri yönünde bulgular elde etmek amacıyla ailelere çeşitli sorular sorulmuştur. Bu bağlamda yöneltilen sorulara alınan yanıtlar elde edilen bulguların önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

3.2.11. Ebeveynlerin Çocuklarının Çalışmasına Yönelik Memnuniyet Durumu

Suriyeli sığınmacı ebeveynlere çocuklarının çalışmasından memnun olup olmadıkları sorulmuştur. 15 katılımcıdan 9'u çocuklarının çalışmasından memnun olduğu yönünde açıklamada bulunurken, 6'sı memnun olmadığını ifade etmiştir. Çocukların çalışmasından

memnun olan katılımcıların oranı %60 olup memnun olmayan katılımcıların oranı da %40'tır. Ebeveynlerin isteğinin de çocukların çalışmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır:

"Çocukların okuması için durumumuz yoktu. Şimdi çalışmasalar öyle boş boş durup ne yapacaklar. Kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenmek zorundalar. Erkek çocukları için bu daha da önemli. Gidip suç işlemelerinden başlarına bir şey gelmesinden vallahi korkuyorum. Şimdi çalışıyorlar diye bizim de kafamız rahat ediyor. Memnun hiss ediyoruz. Nerde olduklarını biliyoruz. Gittiği yeri biliyoruz" (K10).

K10, çocuklarının eğitime devam etmesi için uygun koşulların olmadığını, çalışmaktan başka çarelerinin olmadığını, erkek çocukları için çalışmanın bir gereklilik olduğunu, suça sürüklenmektense çalışmalarını istediğini ve bu durumdan memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir.

"Çocukların çalışması bizim çalışmamız buraya geldikten beri hiç durmadı. Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmaktır. Çocukların çalışmasından memnunum sokakta dilencilik yapmaktan iyidir" (K12).

K12, Suriye'den geldiklerinden beri çocuklarının çalıştığını dile getirmiştir. K10, gibi o da çocuklarının çalışmasından memnun olduğunu belirtmiştir. Bunun nedenini ise sokakta bulunmamalarına ve dilenmemelerine bağlamıştır. K9, açıklamalarının da aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. K9, çocuklarının çalışmasına yönelik memnuniyet durumunu şu şekilde dile getirmiştir:

"Çocuklar kimseye el açmıyor, dilenmiyor, kendi haklarıyla kazanıyorlar. Daha iyi işlerinin olmasını elbette istiyorum. Az para alıyorlar çünkü. Zorluk çekiyorlar. İnşallah gelecekte böyle olmazlar" (K9).

K6 diğer katılımcılardan farklı olarak çocuklarının çalışmasından memnun değildir. Memnuniyetsizliğini aşağıdaki şekilde belirtmektedir:

"Çocuklarımla çalışmasını ben istemezdim. Mesleği olsun hayatını kurtarsın, okusun isterdim. Ama hayat buna imkân vermiyor. Ben çocukların çalışmasından memnun değilim. Keşke imkân olsaydı böyle olmasaydı" (K6).

Suriyeli sığınmacı ailelerin büyük bir kısmı çocuklarının çalışmasından memnuniyet duyduklarını belirtmiştir. Memnuniyet duymalarının nedenini suça sürüklenmemeleri, sokak hayatına maruz kalmamaları, kendi emekleriyle kendi paralarını kazanmaları şeklinde açıklamıştır. Bazı ailelerin ise duruma daha farklı bir perspektiften baktıkları görülmektedir. Bazı katılımcılar çocukların çalışmasının şartlar gereği olduğunu açıklamışlardır. Fakat sonuç olarak çocukların çalışma hayatına atılmasında ailelerin geleneksel bakış açılarının etkin olduğunu görmekteyiz. Erbay (2010)'ya göre çocuğun çalışması ve ailesine destek olması gerek çocuklar açısından gerekse de aileleri açısından normal bir durum olarak karşılanmaktayken temelinde ise aile bireylerinin birbirlerine çalışarak destek olmalarına dair geleneksel bakış açısı yatmaktadır.

3.2.12. Ebeveynlerin Çocuklarının Para Kazanmasına İlişkin Bakış Açısı

Katılımcılara çocuklarının para kazanmalarına ilişkin bakış açılarını tespit etmek amacıyla sorduğumuz sorular karşılığında alınan cevaplarla, Suriyeli sığınmacı ebeveynlerin çocuklarının para kazanmalarına dair görüşleri açıklık kazanmıştır. Suriyeli sığınmacı ebeveynler çocuklarının kendi çabaları doğrultusunda para kazandıkları için iyi hissettiklerine dair açıklamaları şu şekildedir:

"Çocuklar çalışıp kendi paralarını kazanıyor. Kendi emeklerinin karşılığını aldıklarını görmek iyi hissettiriyor" (K2).

"Kendi çabaları sonunda para kazanınca iyi şeyler hissederim. Sorumluluk öğreniyor derim" (K3).

"Para kazanmaları ve bunun sonucunda bize destek olmaları bize gurur veriyor. Kendi hakkıyla da kazanınca daha çok mutlu oluyorum" (K8).

"Yaşamak mücadelesi çok zor. Çocuklar çabalayıp tutunuyorlar. Bunun karşılığını aldıklarında iyi hissediyorum" (K9).

Suriyeli sığınmacı ebeveynler çocuklarının para kazanmasına olumlu bakmaktadırlar. Bu bakış açısı çocukların gerek çabalarının karşılığını aldıklarını görmek gerekse de para kazanıyor olmalarının çocukların sorumluluk bilinçlerini güçlendiriyor olmasına inanmalarıyla açıklanmaktadır. Katılımcılara çocuklarının kazandığı parayla ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı sorulmuştur:

"Çocuklarımızın kazandığı parayla kirayı ödüyoruz. Eve gıda alıyoruz. Onların kendileri için harcadığı da oluyor. Ama pek değil" (K8).

K8 katılımcısı çocuklarının kazandığı parayla kirayı ödediklerini, eve gıda alımı yaptıklarını, çocukların kendi ihtiyaçlarının harcanmasında pek kullanmadıklarını belirtmiştir. K15 katılımcısı ise konuya ilişkin açıklamalarını şu şekilde yapmıştır:

"Çocukların kazandığı para ne masraflara yetiyor ne de elimizde kalıyor. Hepsini kiraya ve gıdaya veriyoruz. Yetmiyor. Kira olmasa oğlum kendine akıllı telefon almıştı. Hep diyor telefon alacam para toplayacam diye. Ama masraflardan dolayı imkânımız ona bile olmuyor" (K15).

Açıklamalarda da görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacı çocukların elde ettikleri gelir hane içinde kira ve gıda giderlerinde kullanılmaktadır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumu kötü düzeyde olduğu için çocuklarının kazancı hane halkına gelir getirici bir kaynak olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak 7 katılımcı çocuklarının çalışma ortamından haberdar olduğunu ve daha önce gördüğünü dile getirirken, 8 katılımcı görmediğini dile getirmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının çalışma ortamından haberdar olmaması sorumluluk bilincine sahip ebeveynlerin çocuklarının tüm sosyal çevresinden haberdar olması gerekliliği ile çelişmektedir.

3.2.13. Suriyeli Çocukların Çalışma Hayatında Yaşadıkları Sorunlar

Katılımcılara çocuklarının çalışma ortamında sorun yaşayıp yaşamadıkları, ne tür sorunlar yaşadıklarına dair sorular sorulmuştur. Katılımcılardan çocuğunun sorun yaşamadığını

belirten ebeveyn sayısı 4'tür. Bu çocuklar ise genellikle aileleri ile beraber mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklardır. Sorun yaşadıklarını dile getiren katılımcıların sorunlara ilişkin bazı açıklamaları şu şekildedir:

"Çocuklar dil ve iş bilmiyordu. Dilenmektense çalışsınlar dedim. Bir tanıdık yardımıyla iş buldular. Ben buna şükrediyorum. Ama sorunlar oluyor. Çok az kazanıyorlar. Ücretlerini çok geç alıyorlar. Zaten her şey pahalı. Ekmek, yemek zor zor alıyoruz. Bu yüzden ücret de çok az geliyor" (K1).

"Çok ciddi sorunlar görmedim şimdiye kadar. Ama bir oğlum fırında çalışırken zorluk yaşadı. Dil bilmiyordu. İşi de hemen öğrenmesine rağmen parasını hiç artırmadılar. Bazen sabah akşam hep fırında kalıyor. Eve gelmiyor. Eve de gelince hemen uyuyor. Çok yoruluyor" (K2).

11 katılımcı tarafından çocukların bu ve benzeri şekilde sorunlar yaşadığı dile getirilmiş; bu sorunların genellikle düşük ücret, fazla mesai, dil sorunu, ayrımcılık içeren tutumlar, ücretin işverenler tarafından gününde ödenmemesi yönünde olduğu ifade edilmiştir.

3.2.14. Çalışan Suriyeli Sığınmacı Çocukların Boş Zaman Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

Suriyeli sığınmacı ebeveynlere çalışan çocuklarının boş zamanlarında neler yaptıkları sorulmuştur. Görüşme sonucunda elde edilen bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Katılımcı Suriyeli sığınmacı ebeveynlerin ifadeleri şu şekildedir;

"Çocukların boş zamanı hiç yok. Hep çalışıyorlar. Biz evde bazen hep beraber televizyon izliyoruz. Onun dışında beraber yaptığımız bir şey olmuyor. Çocuklar zaten hep işte bu yüzden tüm zamanları çalışmakla geçiyor" (K1).

"Çocukların tatili hiç yok. Günleri hep işte geçiyor. Çoğu zaman fırında çalışan oğlum akşamları da eve gelmez. Fırında çalışan oğlum işleri çok yoğun olduğundan orada uyur. Biz beraber bir şey yapamıyoruz. Eve gelirler yemek yerler sonra uyuyup işe giderler" (K2).

Katılımcıların açıklamalarında da görüldüğü üzere çalışan Suriyeli sığınmacı çocukların nitelikli boş zaman değerlendirmesi yoktur. Aktif dinlenmenin kişilerin ruhsal ve bedensel sağlıkları açısından önemli olduğu durumu göz önüne alınca, çocukların bu noktada sorun yaşadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar çocuklarının tüm zamanlarının işte geçtiğini, kendilerine ait bir zamanlarının olmadığını, herhangi bir sosyal ya da kültürel faaliyete katılım sağlamadıklarını açıklamışlardır. Çocukların kendilerine ait zamanlarının olmaması ve sürekli çalışıyor olmaları onları hem bedenen hem de zihinsel ve ruhsal olarak yıpratmaktadır.

3.2.15. Ebeveynlere Göre Eğitimin Anlamı ve Çocuklarına Yönelik Gelecek Beklentileri

Suriyeli sığınmacı ebeveynlere eğitimin onlar için ne anlam ifade ettiği ve çocuklarına dair gelecek beklentilerinin ne olduğuna yönelik sorular sorulmuştur. Bazı ebeveynlerin verdiği cevaplara bu bölümde yer verilmiştir. Ebeveynlere göre eğitimin anlamı ve çocuklarına yönelik gelecek beklentilerini iki yanıtı yer verdikten sonra değerlendirmek uygun görülmektedir:

"Çocuğun eğitimi demek hayatını kurtarması demek oluyor. Çocuk okursa mesleği olur. Kendini de geleceğini de kurtarır. Benim çocuklarım parasızlıktan okuyamadı. Mecburen çalışıyorlar. Gelecekleri nasıl olacak hiç bilmiyorum. İmkânları olursa meslek öğrenecekler. Ama zor. Nasıl olacak hiç bilmiyorum. İnşallah gelecekleri güzel olur" (K1).

"Eğitim masraflı. Bir de okuyunca hemen meslek olmuyor. Beklemek gerekiyor. Biz zaten zar zor geçiniyoruz. Aylık giderimiz zaten gelirimizden daha fazladır. Çocukların hepsinin bu koşullarda okuması imkânsızdır. 3 oğlumun Avrupa olur Amerika olur başka bir yer olur gitmesini isterim. Oralarda imkânlar da var. Şartlar daha iyidir. Onların gelecekte oraya gidip hayatlarını kurtarmasını istiyorum" (K10).

Suriyeli sığınmacı ebeveynlere göre eğitimin anlamı, kişinin geleceğini garanti altına alabileceği bir meslek uğruna çalışmaktır. Aileler eğitimi meslek edinme aracı olarak görmekte, çocukların çalışmasını zorunluluk olarak nitelemekte ve bu yüzden eğitime devam edemediklerini ifade etmektedirler. Ama bu kısa vadeli para kazanma şekli gelecek kaygılarını da beraberinde getirmektedir. Katılımcıların açıklamaları değerlendirildiğinde özellikle çalışan çocuklarına yönelik daha iyi koşullarda bir yaşam diledikleri görülmüştür.

Önemli bir husus ise ebeveynlerin öğrenim durumlarının niteliğine göre çocukların eğitim hayatına da yön vermeleridir. Çocuklarını yönlendirme şekilleri kendi eğitim düzeyleriyle çoğunlukla paralel olabilmektedir. Toran, eğitim bilincinin gelişmediği yoksul ailelerde çocukların eğitim hayatına devam etmektense çalışarak aile ekonomisine destek sunmaları gerektiği kanaatinin yaygınlığına dikkat çekmektedir (2010). Bununla beraber yoksulluk kültürünün hayatı yönlendirme etkisine sahip olduğu bilinmektedir. Suriyeli sığınmacı ebeveynler için de aynı durumun geçerli olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle düşük sosyo-ekonomik duruma sahip ve öğrenim durumu düşük seviyede olan bu ebeveynler, çocuklarının okumaktansa çalışmalarının kısa vadede daha yarar sağlayacağı düşüncesine sahiptirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukluk dönemi insan yaşamının en kritik dönemidir. Bu dönemde yaşanan her an çocuğun hayatını ileri süreçte yakından etkiler. Tarihsel süreç içerisinde ise çocukluk olgusuna ilişkin çeşitli paradigmlar geliştirilmiştir. Bu paradigmlar ortaya atıldığı dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik zemini üzerinde şekillenmiştir. Özellikle modernizm öncesi dönemde çocuklar yetişkinlerle aynı kategoride olduğu için herhangi bir ayırım yapılmamakta, yetişkinler gibi giyinip yetişkinlerle birlikte çalışmalarda bulunmaktaydılar. Modern dönemle beraber önceki dönemden farklı olarak çocukluk algısı gelişmeye ve çocuğa dair olan üzerine ayrımlar ve sınıflandırmalar yapılmaya başlamıştır. Bu değişim çizgisinin kırılma noktasını sanayileşmeyle birlikte değişen toplumsal dinamikler oluşturmuştur.

Bu dönemde hızla değişen dünya düzeni masum çocukları gözü kara sistemin acımasız çarkında kullanılan birer aygıt haline getirmiştir. Böylesi bir ortama tahammül edemeyen çeşitli Feminist aktivist tabanlı toplumsal hareketler, modern psikolojinin gelişimi, sosyal devlet anlayışı kapsamında gelişen sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları çocuk refahı ve çocuk hakları kavramını gündeme getirmeye başlamıştır. Çocuklar artık yetişkinlerden ayrı bir kategoride değerlendirilmeli, çocuk hakları üzerine çeşitli söylemler geliştirilmeli ve programlar yapılmalı, çocuklar koruyucu ve önleyici uygulamalar kapsamında gözetilmeli ve korunmaya muhtaç bireyler oldukları hatırlanmalıdır.

Çocukluk yaşı evrensel ve ulusal sözleşmelerde 18 yaş öncesi olarak sınırlandırılan bir süreçtir. Bu süreçte çocukları her türlü ihmal ve istismardan korumak gerekmektedir. Özellikle yoksullukla mücadele eden ve eğitim hayatından mahrum kalan çocuklar toplumsal yapı içinde en savunmasız kesim haline gelmektedir. Toplumsal hareketlerin en büyük mağdur kesimini oluşturan 18 yaş altı gruplar, zorunlu göç gibi ağır bir sosyal hareketlilikten çokça riske, ihmale veya istismara maruz kalmış olarak çıkmaktadır. Ortadoğu'daki toplumsal hareketler ile sayısı milyonları bulan masum çocuklar ya can vermiş ya açlıkla karşı karşıya kalmış ya da tahayyül dahi edilemeyen muamelelere maruz kalmıştır. Bu çocukların bir kısmı bombalar altında yaşamını yitirmiş, bir kısmı göç yolunda ya da sınırlar ötesinde yeni umutlara yelken açmak isterken denizlerde hayatlarını kaybetmiştir. Suriye Krizi ve sonrasında yaşanan toplumsal çaptaki sorunlar bu durumun en güncel örneğini yansıtmaktadır.

Ülkemize yasal veya yasal olmayan yollardan giriş yapan milyonlarca Suriyelinin ülkemizin çeşitli bölgelerine yerleştiği bilinmektedir. 18 yaşını doldurmayan Suriyeli sığınmacı sayısının iki milyona yakın olduğu tahmin edilirken, bu çocukların büyük bir kısmı eğitime devam en edememekte ve çalışma hayatının zorlu mücadelesine eklemlenmektedirler. Çocukların eğitim alıp oyun oynamaları gereken yaşlarda çalışma hayatının sertliğine maruz kalmaları her açıdan olumsuz sonuçlar doğurmaya müsait bir vaziyettir. Tüm bu koşullar altında olup aynı zamanda zorunlu göç olgusunun neden olduğu travmatik süreç görünür kılındığında çalışan ve eğitime devam edemeyen Suriyeli sığınmacı çocuklar kesişimsel dezavantajlı konuma gelmektedirler. Bu çocuklar evrensel ve ulusal haklardan sonuna kadar yararlanan çocuklardan farklı olarak söz konusu

durumun dışında kalmaktadırlar. Oyun oynaması ve eğitim alması gereken bir gelişimsel dönemde hayatın acımasız zorlu koşulları altında kapital sistemde emekleri ucuz ücretler karşılığında satın alınmaktadır. Zorunlu göç travması, sığınmacı olma durumundan kaynaklanan ötekileştirme ve önyargı, ayrımcılık, sosyal dışlanma sorunu çalışan çocukların geleceklerini ve haklara erişilebilirliklerini kırılgan ve savunmasız bir düzleme yatırmaktadır.

Suriyeli sığınmacı çocukların maruz kaldığı iki temel sorun vardır. Biri kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri öteki ise erken yaşta çalıştırılmaları sorunudur. Araştırmanın amacı ve konusu minvalinde eğitime devam edemeyen, çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocukların işçiliği sorunu üzerinde durulmuştur. Bu çalışma eğitime devam edemeyip çocukları çalışan geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacı ailelerin çocuklarının çalışmasına dair tutumlarını değerlendirmek ve görünür kılmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız nitel yöntemle dayalı bir saha araştırması ile desteklenmiştir. Saha çalışmasının yapıldığı Kilis ilinde çocukları çalışan Suriyeli sığınmacı ebeveynlerden oluşan 12'si kadın ve 3'ü erkek katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular bu bağlamda analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında sahada elde edilen bulgulardan çeşitli kategorilere ulaşılmıştır.

Eğitim düzeyi bireylerin çalışacağı koşulları belirlemede temel etken olarak değerlendirilmektedir. Çocukları çalışan Suriyeli sığınmacı ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu, bunun çocuklarının çalışmasında önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu uzantıda eğitim durumunun yüksek olmasının farkındalık bilincine olumlu etkisinden ve katılımcıların % 66'sının eğitim hayatına katılım sağlayamadığı bilgisinden hareketle, çocukların çalışmalarının önemli nedenlerinden birinin ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Katılımcıların mesleki durumları incelediğinde hiçbirinin düzenli gelir ve güvence sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Ebeveynlerin mesleklerinin çocukların çalışması üzerinde doğrudan etkisi olduğu kanaatine varılmıştır. Buna göre ebeveynler, mevsimlik tarım işçisi, inşaat işçisi, terzi olarak çalışmakta ya da çalışmayıp evde çocukların bakımını üstlenmektedir. Bu mesleklerin düzenli bir şekilde icra edilmediği, gelir getirisinin az olduğu ve hanenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmadığı bilgisi elde edilmiştir. Nihayetinde, çocukların haneye gelir getirici mekanizmaların eksikliğinden ve/veya yetersizliğinden dolayı çalışmak zorunda kaldıkları sonucuna ulaşabiliriz.

Katılımcıların ekonomik durumları ile paralel olarak, hanede yaşayan kişi sayısının nispeten fazla olduğu, her hanede bir veya daha fazla çocuğun çalıştığı, konutlarının kira olduğu, konutların fiziki yapılarının ve konut içerisinde kullanılan eşyaların bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcıların sosyal destek mekanizmalarından yeterince faydalanamadıkları, alt sınıf sosyal ve ekonomik koşullara sahip oldukları, çocuklarına ev içi gelişimsel niteliklere uygun ortamlar sağlayamadıkları tespit edilmiştir. Nihayetinde, ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin çocukların çalışması üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Suriyeli sığınmacı çocukların bir kısmı eğitim hayatına devam etmekte, çalışanlar ise kayıt dışı sektörlerde çalışmakta, düzenli bir iş yapmamakta ve sürekli iş değişimi

yaşamaktadırlar. Çalışan çocukların genelinin erkek olduğu bilgisine ve bunun temel nedeninin sosyal ve kültürel kodlar üzerinde temellendiği anlaşılmıştır. Haneye gelir getirme sorumluluğunun, baba figürünün yetersiz kaldığı durumlarda ailenin en büyük erkek çocuğunun küçük yaşlardan itibaren sorumluluğu yüklenmesinin bu kodlar üzerinden şekillendiği ifade edilmelidir. Hareketle Suriyeli sığınmacı çocukların cinsiyet dağılımında erkek çocukların rolü kültürel desenleri belirgin bir şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır. Düşük sosyo-ekonomik koşulların ve kültürel kodların birbirini desteklemesi sonucu çocuk işçiliği normal görülmekte ve yaygınlaşmaktadır.

Suriyeli sığınmacı çocukların berberde, fırında, manavda, oto yıkamada, tekstilde, hizmet sektöründe ya da tarlada güvencesi bulunmayan ve risk teşkil eden şekillerde çalışmaları onları ihmal ve istismarla sıklıkla karşı karşıya getirmektedir. Bu risklerle gelen yüksek ihmal ve istismar oranlarına rağmen çocukların emekleri karşısında aldıkları ücretler oldukça düşük kalmakta ve kişisel ve ailevi ihtiyaç giderleri için yeterli olmamaktadır. Zorunlu göçle gelen mutlak yoksullukla mücadele için çocukların haneye gelir katkısında bulunması zorunluluğu ortaya çıkmış, çocuklar bu zorunlulukla ezilmeye mahkûm bırakılmıştır. Nihayetinde ise çocuklar temel haklara erişememekte ve yaşlarının gerektirdiğinden farklı bir şekilde gelir kaynağı olarak görülüp yüklenen sorumlulukları sırtlanıp çocukluklarından uzaklaşmaktadırlar.

Önemli bir bulgu ise katılımcı ebeveynlerin çocukların çalışması durumundan memnuniyetleriyle ilgilidir. Katılımcı ebeveynlerin %60'ı çocuklarının çalışması durumundan memnun olduğu olduğunu belirtirken %40'ı aksini ifade etmiştir. Çoğunluğun çocukların çalışmaya devam etmesini istediğini, çocuklarının para kazandığı durumda çocuklarına karşı olumlu bir tutum sergileme eğiliminde olduğunu ifade etmek mümkündür. Ebeveynlere göre çocukların çalışmasının onlara sorumluluk bilincini aşıladığı yaklaşımı çocukların çalışması durumunu daha çok teşvik ederken gelişimlerinin tamamen göz ardı edilmesine ve bu durumun olağanlaştırılmasına yol açmaktadır.

Çalışan Suriyeli çocukların çalıştıkları ortamlarda yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak, bazı çocukların tarımsal işlerde aileleriyle çalıştıkları için sorun yaşamadıkları ifade edilirken diğerlerinin sıklıkla sorun yaşadıkları ve bu sorunlardan dil bariyeri, ayrımcılık içeren muameleler görme, ücretlerinin vaktinde ödenmemesi ya da eksik ödenmesi sorunlarının başlıcaları olduğu belirtilmiştir.

Önemli noktalardan biri olan çalışan çocukların boş zaman değerlendirme durumuna ilişkindir. Suriyeli sığınmacı çocukların boş zaman değerlendirme aktivitelerinin ya da nitelikli boş zaman değerlendirme durumlarının bulunmadığı, çocukların neredeyse tüm zamanlarını ev ile iş arasında geçirdikleri ve aktif dinlenme alanlarının olmadığı anlaşılmıştır. Nitelikli boş zaman değerlendirmesi çocuklara zihinsel, ruhsal ve sosyal alanlarda oldukça fazla kazanımlar sağlamasına rağmen bu çocuklar boş zaman değerlendirmesi yapmamaktadırlar. Çalışan Suriyeli çocukların kendilerine özgü zamanlarının olmaması bu çocuklarda öfke, huzursuzluk, saldırganlık, dikkat eksikliği ve hiperaktivite sorunlarının ortaya çıkması için uygun zemin hazırlamaktadır (Aykut, 2019). Çocukları çalışan Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitime yükledikleri anlam geleceğini garanti altına almak ve meslek edinme aracı iken, çocuklarına dair gelecek

beklentileri ise pek parlak bir yapıya sahip değildir. Ebeveynleri, çalışan çocukları için eğitimi uzak ve ulaşılması imkânsız durumlar olarak değerlendirirken eğitime karşı ilgisiz kalmayı normalleştirmektedir. Bunu normalin önemli bir kısmını maddi yetersizlikler üzerine inşa etmektedirler.

- Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim alanına erişimlerine engel olacak sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır. Suriyeli ebeveynlerde hâkim olan geleneksel çocuk algısına karşın, kültüre duyarlı sosyal hizmet uygulamaları kapsamında gerekli müdahale planları yapılmalıdır.
- Çocukların çalışmasına yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlere ihtiyaç vardır.
- Sosyal hizmet uygulayıcılarının arabulucu ve savunucu rolleriyle çalışan çocukların iyilik hallerini arttırıcı ve çocukların haklarına erişimini engelleyici müdahale planlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Göç eden çocukların ülkemizde müracaatçı olarak karşımıza gelmesi, farklı kültürel dokularla temas kurmaları ve Türkiye'ye yerleşme ihtimali (Atasü-Topçuoğlu, 2014: 92), çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesini elzem kılmaktadır.
- Sosyal hizmet uygulayıcıları tüm dünya çocuklarını kapsayan çocuk hakları sözleşmesinin çalışan Suriyeli çocuklar için de etkin kılınması yönünde hak temelli anlayışla hareket etmeli ve bu doğrultuda uygulamalar geliştirilmelidir.
- Suriyeli sığınmacı çocukların eğitime erişilebilmeleri önünde bariyer oluşturan engelleri sosyal politikalar bağlamında ele alınıp çok kültürlü eğitim programları yapılmalıdır.
- Eğitimde fırsat ve koşullar Suriyeli çocuklar için görünür kılınmalı ve bu noktada yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.
- Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları koordineli bir şekilde çocukları çalışmaya iten sebeplere karşı ailelere gerekli sosyal destek mekanizması sağlamalıdır. Aileler bilinçlendirilmeli ve güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde ailelere psikososyal destek sunulmalıdır.
- Çocuk emeğinin çalışma koşullarının ve sorunlarının niteliğinin görünümünün yerli çocuk ve sığınmacı çocuklar için nasıl olduğuna dair karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
- Çocukları çalışan ailelerin tutumlarının daha belirgin ve görünür kılmak amacıyla ailelerle yapılan çalışmalarda ebeveyn tutum ölçeği kullanılabilir.
- Akademik bağlamda Suriyeli Ebeveynlerin güçlendirilmesine yönelik sosyal hizmet uygulamalarının değerlendirilmesi ve Suriyeli ebeveynlerin çocuklarına dair hak istençlerinin neler olduğu üzerine daha fazla saha çalışması çözümlerle ortaya konmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abacı Yıldız, C. (2019, Nisan-Haziran). Suriye Kaynaklı Göç Eksenin Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açısından Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (43), 461-490.
- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- AÇSHB, (2019). Çocuk İşçiliği ve Eğitim- Öğretmen El Kitabı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı, Genel Yayın No: 72.
- Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akalın, A. (2018). Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri. S. Ihlamur Öner ve N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 89-106). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-107.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48475/614085>
- Akbaş, S. ve Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. (1) s. 167-192.
- Akdeniz, E. (2014). Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler, İstanbul: Evrensel Basım Yay.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017: 03 (03).
- Altuntaş, B. (2010). Türkiye’de ve Dünyada Çocuk Emeği: Sosyal Politikalar Açısından Bir Çerçeve, Türkiye’de Çocuk Emeği, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Altun, F. ve Birinci, M. (2015). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaların Sempozyumu* (s. 101-132). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Aslan, G. G. ve Güngör, F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(8), 1602-1632.
- Aslantürk, O. ve Tunç, Y. E. (2018). Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri ve Suriyeliler, *Ombudsman Akademik Dergisi*, 5(9), 141-180.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği. S. Ihlamur Öner ve N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç*. (s. 501-518). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avşar, Z., Öğütoğulları. (2012). E. Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, (1), 10-40.

- Aygül, H. H. (2018). Mültecilerin İş Gücüne Katılımı ve Piyasaya Dair Deneyimleri (H. H. Aygül ve E. Eke) içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler* (s. 179-207). Ankara: Nobel Yayınları.
- Bahadır, H., Demiral, R. (2019). Suriye’den Türkiye’ye Zorunlu Göç Hareketi ve Çocuk İşçiliği. *ESTÜAM Halk Sağlığı Dergisi*.2019;4(3):389-397.
- Bakırtaş, T. (2012). Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları. *Alternatif Politika Dergisi* (4), 232-261.
- Balta, E. (2016). Güvensizlik ve Mültecilik. *Helsinki Yurttaşlar Derneği Saha Dergisi*,(2).
- Bauman, Z. (2019). *Kapımızdaki Yabancılar*.çev. Emre Barca. 2. basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BMKY. (2013). *Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında E Kitabı*. Birleşmiş Mülletler Yüksek Komiserliği.
- Bodur, M. Z. (2019, Kasım 14). *Göç Tanımlarının Kullanılmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve Üzerine Değerlendirme*. Türkiye Enstitüsü: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/goc-tanimlarnin-kullanilmasina-yonelik-kavramsal-cerceve-uzerine-degerlendirme>, 26.12.2020.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik*. Ankara: SGDD Yayınları.
- Bulak, A. (2015). Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Canbey - Özgüler, V. (2018). "Kitlesele Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, (74), s. 77-102, Haziran.
- Canpolat, H. ve Arıner, H. O. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Orsam 123 ve The Black Sea Internaional Rapor 22.
- Ceylan, A. ve Uslu, İ. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitlesele Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”. *Yakın Dönem Araştırmaları Dergisi*. (36). s. 199-221.
- Ceylan, G. (2019). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçilerin Psikososyal Sorunları ve Buna Yönelik Sosyal Hizmet Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ciğerci, N. (2018). Bursa-Kıraalı Hattı: 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği. S. İhlamur Öner ve N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 107-134). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Civan, O. E. ve Gökarp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(28), 233-264.
- Cizreli, B. (2015). Dünya Sistemleri Kuramları Bağlamında Batının Göç Haritası. *Sosyoloji Divanı Dergisi* (6), 31-39.
- Çağlar, T. (2018, Haziran). Göç Çalışmaları İçin Kuramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çelen, N. (1997). “12-15 Yaş Grubunun Çocuk Hakları Konusundaki Tutumları” içinde B. Onur (yay. haz.). *Çocuk Kültürü*, 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara Üniversitesi ÇOKAUM Yay.

- Çelik, A. (2010). Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü Üstüne, Türkiye’de Çocuk Emegi, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Çetin, İ. (2016). “Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği’’, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(4), s. 1001-1016.
- Çetin-Aydın, G. (2021). Toplumsal Etkiler Bağlamında Uluslararası Emek Göçü. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Çınar, S. (2018). İnşaat İş Gücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiye’de Suriyeli Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1, s. 121-138.
- Çoban, B. (2018). Türkiye’de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları, *Çalışma ve Toplum*, 1.
- ÇSGB, (2017a). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Eylem Programı (2017-2023), Çalışma Genel Müdürlüğü, Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Dedeoğlu, S., Sefa Bayraktar, S., Çetinkaya, Ö. (2019). Yoksulun Umudu Çocuk:Türkiye’de Suriyeli Tarım İşçisi Çocuklar, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (4). s. 2585-2610.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1.
- Deniz, T. (2014, Nisan). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(1), 175-204.
- Dursun, S. (2018), Yabancıya Kimse Yabancı Olamaz. ’Uluslararası Emekli Göçünün Türkiye’deki Yansımaları. S. İhlamur Öner ve N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 519-535). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duyar, İ. Ve Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Düzel, B. Ve Alış, S. (2018). Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences* (6), 259-274.
- Eke, E. (2018). Türk Kamu Yönetimi Açısından Göç Politikası ve Teşkilat Yapısı:Güncel Bir Perspektif. H. H. Aygül ve E. Eke içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler* (s. 37-72). Ankara: Nobel Yayınları.
- Emin, M. N. (2019),*Geleceğin İnşası Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi*.İstanbul: Seta Yayınları.
- Erbay, E. (2010). Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış, iç. Türkiye’de Çocuk Emegi, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Erbay, E. (2019). *Çocuk Hakları* (2. Baskı). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Erder, S. (2010). Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler. B. Pusch & T. Wilkozewski içinde, *’Türkiye’ye Uluslararası Göç’ Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar* (s. 41-55). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Erdoğan, M. (2018). *Suriyeliler Barometresi Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ertürk, Y. (1997). Türkiye’de Çocuk Emeginin Kullanım Biçimleri içinde B. Onur (yay. haz.), *Çocuk Kültürü*, 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara Üniversitesi ÇOKAUM Yay.
- Gençler, A. (2015). *Emek Göçü ve Ekonomisi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Güler, A. (2018). Şartlı Mülteci Statüsü: Statünün Geçiciliği ve Bir Kalıcı Çözüm Olarak Yerel Bütünleşmenin Geçerliliği. H. H. Aygöl ve E. Eke içinde, *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* (s. 73-96). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* (4), 53-85.
- Gün, S. (2017). *Çocuk İşçi, Yoksul, Göçmen İktisadi ve Politik Bir Analiz*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Güngör, F. ve Erdurak, Y. (2017). Çocuk Hakları Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (12).11-35.
- Güngör, F. (2015). Mülteci Ailelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler Örneği. İDSB 2. Uluslararası Aile Konferansı Değişen Dünyada Bireyler Arası Etkileşim Ağı Olarak Aile.
- Güzel, A., Bayram, F. (2007). Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri, iç. Türkiye’de Yabancı İşçiler, Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri, (der.F.Aylan Arı), İstanbul: Derin Yayınları.
- Hayata Destek (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu, Hayata Destek Derneği, İstanbul.
- Harunoğulları, M., Agcadağ Çelik. (2019). Kilis Yerel Halkının Algısında Suriyeli Sığınmacılar ve Toplumsal Etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12. Sayı: 67. sf. 581-600
- Harunoğulları, M. (2018). Sınır Ötesinde Yeni Bir Yaşam Suriyeli Sığınmacılar ve Göçün Coğrafi Etkileri: Kilis Örneği. H. H. Aygöl ve E. Eke içinde, *21.Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* (s. 73-96). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği, *Göç Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 29 – 63. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 28.11.2021
- ILO, (2021). "Çocuk İşçiliği İle Mücadele Programı ", <https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm>, Erişim: 13.09.202.
- IOM. (2013). *GÖÇ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ* (31).

- İnal, K. (2014). *Çocuk ve Demokrasi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2580-2615.
- İNGEV. (2017b). *Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü*
<http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf>
- Kahya, Ö. (2014). Türkiye’de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.10(36), 381-404. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6150/8209>
- Gencer, T. E. (2019). Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay’da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gulbenkian Komisyonu. (2016). *Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kapar, R. (2019). Çocuk Emeginin En Kötü Biçimleri ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, (4), 2461-2502.
- Kara, M. A (2018), *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye’de Göç*, İstanbul, Kırmızı Çatı Yayınları.
- Karadeniz, S. (2018). *Kamp, Kimlik ve Biyosiyaset Ürdün'deki Filistinli Mülteciler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karakaya, E. ve Yazgan, S. (2020). Sosyal Hizmet Literatüründeki Paradigma Değişiminin Lisansüstü Çalışmalara Yansıması: 2010 – 2019 Yılları Arası Yüksek Lisans Çalışmaları. *Artuklu Üniversitesi Kadim Akademi 2020 Sempozyum Bildirisi*. 1-30.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1/1 s.62-80.
- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, <http://docplayer.biz.tr/52635413-Dunyadan-agustos-2017-suriyeli-multecilerin-turkiyeisgucu-piyasasına-etkileri-irfan-kaygisiz.html>, Erişim Tarihi: 16.10.2021.
- Korkmaz, M. (2017). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler, *Sosyal Güvence Dergisi*, 7(13), 58–83.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault’un ‘Biyopolitika’ Kavramının Teorik Çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 128-218.
- Lordoğlu, K. Ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 715-732.
- Lordoğlu, K. (2010). Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar. B. Pusch ve T. Wilkoszewski içinde, *Türkiye’ye Uluslararası Göç* (s. 89-110). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Malkoç, E. S. (2018). Uluslararası Göçlerin Sebepleri ve Siyasal Rejimler. R. Şimşek içinde, *Göç Sosyolojisi: Farklı Boyutlarıyla Göç* (s. 131-145). Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Marx, (1993). Kapital. Cilt 1, Sol Yayınları, İstanbul.
- Massey, Douglas. S. vd. (2014). Uluslararası Göç Kuramalarının Bir Değerlendirmesi (Çev. S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M.M. Yüceşahin). *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.
- Mutlu, P., Mısırlı, K.Y., Kahveci, M. Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., Pınar, E., Salman, C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), s. 69-92.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. 2 cilt. Ankara: Yayınodası.
- Odman, T. (2008). *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler*. Mersin: Çağ Üniversitesi.
- Onur, B. (2007). *Çocuk Tarih ve Toplum*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Öncel, A. ve Malik, A. (2015). Arap Baharı ve Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 17-36.
- Öner, N. Ş. (2018). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. İhlamur Öner ve N. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç ve Kavramlar ve Tartışmalar* (s. 13-28). İstanbul: İletişim.
- Özdemir, S. (2018, Eylül 266). *Göç ve İltica Terimleri Sözlüğü: Sık Karşılaşılan Kavramlar*. <https://www.dw.com/tr>, Erişim Tarihi: 19.01.2021.
- Özer, M. (2020). Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Hayatına Katılmaları ve Çocuk İşçiliği Sorunu. *Journal Of Social Sciences&Humanities*, (4), 309-327.
- Özgöker, U. ve Doğan, G. (2019). *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Paksoy, H. M., Koçaslan, H., Kılınç, E., Tunç, A. (2015). "Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*". (5), s. 143-174.
- Pagano, M. G. (1993). Sampling Theory. Duxbury Press, 469-472.
- Pelz, W. A. (2017). *Modern Avrupa Halkları Tarihi*, İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.
- Pinedo Caro, L. (2020). Syrian Refugees in the Turkish Labour Market: A Socio-Economic Analysis, *Sosyoekonomik*, 28 (46), 51-74. DOI: 10.17233/sosyoekonomi. 2020.04.03.
- Polanyi, K. (1944). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Çev. Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokluğu*, Çev. Kemal İnal, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Pusch, B. (2010). İstenen ve İstenmeyen Konuklar: Türkiye’deki Yabancıların İş Hukuku Karşısındaki Durumu. B. Pusch ve T. Wilkoszewski içinde, *Türkiye’ye Uluslararası Göç* (s. 75-88). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Resmî Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). (28615).
- Songur, H. ve Sırtkaya, F. (2018). Türk Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göç Olgusu. H. H. Aygül ve E. Eke içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi* (s. 1-32). Ankara: Nobel Yayınları.

- Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü?, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1. 13-36.
- Şenol Sert, D. (2018). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar ve Tartışmalar* (s. 29-47). İstanbul: Metis Yayınları.
- Şimşek, R. (2018). Göç Kuramları. R. Şimşek içinde, *Göç Sosyolojisi* (s. 14-49). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Tarlan, K. V. (2016). “Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman”, Birikim Yayınları, Ağustos-Eylül, Sayı: 328-329.
- Tezcan, M. (2012). *Çocuk Sosyolojisi*, 2. baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, T. (2011). *Gebze 'Küçük Türkiye'nin Göç Serüveni'*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. & Erdoğan, S. & Kaşka, S. (2012). Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İş Gücü Piyasasındaki Durumları, IOM Türkiye, Proje Raporu.
- Toran, M. (2010). Yoksul Çocukların Kaderi Çalışmak içinde “Türkiye’de Çocuk Emeği”, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları.
- TÜİK, (2019). Çocuk İşgücü Araştırması, 2020, Haber Bülteni, Sayı: 33807, 31 Mart 2020, Ankara.
- Türkmen, E. (2018). Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Ulaş Aksoy, M. (2016). “Kutsal İnsan: Giorgio Agamben’in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum”. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16-40.
- Uluslararası Af Örgütü. (2009). *İki Arada Bir Derede Türkiye’de Mültecilere Koruma Sağlanmıyor*. London: Uluslararası Af Örgütü Yayınları.
- Uluslararası İşgücü Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2021.
- UNHCR. (2021, Ocak 9). www.unhcr.org.tr. <https://www.unhcr.org/tr/siginmacilar>, Erişim Tarihi: 09.01.2021.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi*. (E. Abadoğlu ve N. Ersoy, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, Erişim Tarihi: 10.10.2021.
- Yaprak, Ş. (2013). Uluslararası Emek Göçü Bağlamında Almanya’ya Türk İş Gücü ve Sosyo- Ekonomik Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies*, 862-870.
- Yıldırım, A. (2018). Göç ve Mülteciler Ekseninde Meb’in Politikalarının Süreç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. H. H. Aygül ve E. Eke içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler* (s. 123-147). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK-1. GÖRÜŞME SORULARI

Derinlemesine Görüşme Soru Formu

1. DEMOGRAFİK VE EKONOMİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN SORULAR

Görüşme Tarihi: .../.../...		Görüşme Süresi: ...dk	Kod:
Görüşme Yapıldı () Görüşme Yarım Kaldı () Görüşmeyi Reddetti ()			
Ailede görüşülen kişinin çalışan çocuğa yakınlık derecesi:			
Yaş:	Cinsiyet:	Eğitim Durumu:	
Medeni Durumu:	Doğum Yeri:	Etnik Köken:	
Ailede kaç kişi yaşıyor?		Mesleğiniz Nedir?.....	
Ailede çalışma hayatında olan kaç kişi var?.....			
Ne iş yapmaktadırlar? 1).....		3).....	
2).....		4).....	
Aylık geliriniz ne kadardır?.....		Ne tür bir evde yaşıyorsunuz? Kira() Ev Sahibi()	
Evinizde ısınma sorunuz var mı?		Var() Yok()	
Sosyal yardım alıyor musunuz?		Evet() Hayır()	
Sosyal yardım aldığınız kurum ve kuruluşlar hangileridir?.....			
Bu yardımları yeterli buluyor musunuz?		Evet() Hayır()	
Geçici koruma statüsünün hak ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz? Evet() Hayır()			

2. Göç Deneyimlerine Yönelik Sorular

- a) Türkiye'ye göç etme süreciniz ve bu süreçteki deneyimleriniz nasıldı?
- b) Türkiye'ye hangi şehirden giriş yaptınız?
- c) Kamp deneyiminiz oldu mu? Bu süreçte neler yaşadınız kısaca anlatır mısınız?
- d) Türkiye'de daha önce başka illerde yaşadınız mı? Hangi illerde?
- e) Kilis'te kaç yıldır yaşıyorsunuz?

3. Sosyal Yaşam ve Kilis'te Yaşanan Zorluklar

- a) Size göre Kilis'te yaşıyor olmanın faydaları nelerdir?
- b) Mahallenizde yerli komşularınızla iletişiminiz nasıldır?
- c) Çalışan çocuğunuzun arkadaş ortamı nasıldır? Sosyal çevresi ile ilgili bilgi verebilir misiniz?
- d) Çalışan çocuğunuzun/çocuklarınızın evde sizi rahatsız ne tür olumsuz davranışları oluyor?
- e) Çalışan çocuğunuzla/çocuklarınızla birlikte geçirdiğiniz zamanda neler yapıyorsunuz? Zamanınız nasıl geçiyor?
- f) Yaşadığınız bu bölgede karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
- g) Çocuklarınızın Kilis'e uyum sağlaması ile ilgili neler söylersiniz?

4. Çocuğun Çalışmasına Dair Sorular

- a) Size göre çocuğunuzu/çocuklarınızı çalışmaya mecbur eden durumlar nelerdir?
- b) Çocuğunuz/çocuklarınız çalışmaya ne zaman karar verdi? Çalışma hayatına atılmasıyla ilgili süreçten bahseder misiniz?
- c) Suriye'de çalışma durumları olduysa bu işler ne türden işlerdi?
- d) Çocuğunuz /çocuklarınız para kazandığı zaman neler hissediyorsunuz?
- e) Çocuklarınız/çocuğunuz iş yerinde çalışırken herhangi bir iş kazası geçirdiyse bu durumu nasıl atlattınız?
- f) Çalışan çocuğunuzun/çocuklarınızın zararlı alışkanlıkları var mı? Varsa bu zararlı alışkanlıkların olması durumuna yönelik düşünceleriniz nelerdir?
- g) Çocuğunuzun çalışmasından memnun musunuz?

Evet() Hayır()

- ğ) Çocuğunuz kazandığı parayla kendi ihtiyaçlarını karşılıyor mu?

Evet Karşılıyor() Hayır Karşılıyor()

- h) Çalışan çocuğunuzun/çocuklarınızın çalışma ortamını gördünüz mü?

Evet Gördüm () Hayır Görmedim ()

- ı) Çocuğunuz/çocuklarınız iş yerinde ne tür sorunlar yaşamaktadır?

1) Fazla Mesai()

- 2) Düşük Ücret()
- 3) İstismar()
- 4) Kötü muamele()
- 5) Dil Sorunu()

5. Ailenin eğitime yönelik düşünceleri ve gelecek beklentileri

- a)** Bir çocuğun ‘eğitimi’ sizin için ne anlam ifade ediyor?
- b)** Çocuğunuzun/çocuklarınızın çalışıyor olma durumunu, okuyor olma durumuna tercih eder miydiniz? (Ediyorsa neden ediyor?)
- c)** Çalışan çocuğunuz/çocuklarınız Suriye’de iken okula gidiyorlar mıydı?
- d)** Türkiye’de hiç okula kaydoldular mı? Oldularsa neden devam etmedi?
- e)** Çalışan çocuğunuzun/çocuklarınızın geleceklerine ilişkin neler düşünüyorsunuz?
- f)** İmkân olsaydı eğitim hayatında olmalarını ister miydiniz? Çocuklarınızın geleceğine yönelik hayalleri var mı? Varsa bu hayaller nelerdir? Gerçekleşmesi sizce mümkün mü?
- ğ)** Çocuklarınızı ilerde nerde görmek sizi mutlu edecektir? Duygu ve düşüncelerinizi benimle paylaşır mısınız?

EK-2. TÜRKÇE GÖRÜŞME ONAM FORMU

1. Araştırmaya İlişkin Bilgiler

Sizleri Elif KARAKAYA tarafından yürütülen" **Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği** " başlıklı Yüksek Lisans Tez Çalışmasına katılmaya davet ediyorum.

Bu çalışmanın amacı, çocukları eğitim hayatına katılmayıp çalışma hayatına atılan ailelerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durumlarının çocukların çalışma hayatına atılmasında nasıl bir belirleyicilik oluşturduğunu, ailelerin çocuklarının işçiliğine yönelik bakış açısının ne olduğunu, çocukların çalışma öyküleri, çalışan çocuklarına yönelik gelecek beklentilerinin neler olduğuna dair düşüncelerinin aile perspektifinden araştırmak olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler, gönüllülük esasına dayanmakta, görüşmenin gizlilik ilkesine bağlı kalınarak elde edilen bilgileri yalnızca benim bileceğimi belirtmek isterim. Görüşmede ses kaydı, fotoğraf ve video çekimi olmayacak aynı zamanda konuşmalar sadece not edilecektir. Görüşmenin sonunda silinmesini istediğiniz bilgiler silinecektir.

Görüşme Formundaki soruları yanıtlarken düşüncelerinizi ve görüşlerinizi içtenlikle ve samimiyetle cevaplamanız araştırmam için önemlidir. Katkı ve desteğiniz için teşekkür ederim.

2. Araştırmaya Katılım Onayı

- **"Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Görüş ve Tutumları: Kilis Örneği"** başlıklı araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.
- Araştırmayı yürüten Yüksek Lisans Öğrencisi Elif KARAKAYA; araştırmmanın amacı, kapsamı ve süresi hakkında ayrıntılı olarak gerekli açıklamaları yazılı ve sözlü biçimde ifade etti.
- Bu araştırmmanın gizlilik ve gönüllülük esasına dayandığını, kendi iznim olmadan kullanılamayacağına dair olan haklarımı ve sorumluluğumu anladım.
- Araştırmadan kendi istediğimle çıkabileceğimi anladım.
- Araştırmadan çıkınca herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmayacağımı anladım.
- Bu görüşmede vereceğim bilgilerin bilimsel yayın, rapor ve belgelerde kullanılabileceğine onay veriyorum.

Bu araştırmaya katılmayı kendi isteğimle kabul edip, onaylıyorum.

KATILIMCININ

ADI-SOYADI:

TARİH:

İMZA:

ARAşTIRMACININ

ADI-SOSYADI:

TARİH:

İMZA:

EK-3. ARAPÇA GÖRÜŞME ONAM FORMU

1 - معلومات متعلقة بالدراسة:

تدعوكم "اليف كاراكايا" الي المشاركة في رسالة الماجستير ذو البداية بمثال علي "مدينة كيليس" بموضوع دراسة بعنوان: وجهات النظر ومواقف العائلات تجاه اضطرار الأطفال السوريين إلى الحياة العملية

الهدف من هذه الدراسة: التأكد من أن العائلات التي لا يشارك أطفالها في التعليم بسبب الظروف الاجتماعية والديموغرافية والاجتماعية والاقتصادية واضطرار الأطفال لدخول الحياة العملية

منظور الأسر لعمل أطفالهم

قصص عمل الأطفال، ما هي توقعاتهم المستقبلية للأطفال العاملين؟

نطاق المقابلات التي يتم إجراؤها يكون على أساس طوعي

أود أن أقول إنني سألتزم فقط بالحصول علي المعلومات التي تم الحصول عليها من خلال المقابلة

لن يكون هناك تسجيل صوتي أو التقاط صور وفيديو ولكن الخطب سوف يكون مجرد ملاحظات

وفي نهاية المحادثة، سوف يتم حذف المعلومات التي قد يريدوا حذفها.

عند الإجابة على الأسئلة في نموذج المقابلة، أود الاجابة بصدق لأن إجابتك الصادقة مهمة لبحثي.

أشكر لك مساهمتك ودعمك

2- الموافقة على المشاركة في البحث

- وجهات النظر والمواقف الأسرية تجاه الحياة العملية للأطفال السوريين
- أوافق بكل ارادتي على المشاركة في بحث بعنوان نموذج كلس وجهات النظر ومواقف العائلات تجاه اضطرار الاطفال السوريين الي الحياة العملية
- شرح مفصل حول نطاق البحث ومدته في شكل كتابي وشفهي.
- أوضحت أن هذا البحث مبني على السرية والتطوع بدون إذن مني أفهم حقوقي ومسؤوليتي التي يمكن أن أحاسب عليها
- فهمت أنه يمكنني الخروج من البحث كما أريد.
- أدركت أنني لن أواجه أي سلبية عندما تركت البحث.
- يمكن استخدام المعلومات التي سأقدمها في هذا الاجتماع في المنشورات والتقارير والوثائق العلمية.
- أنا أقبل وأوافق طوعية على المشاركة في هذا البحث.

مشارك:

اسم الكنية:

التاريخ:

التوقيع:

EK-4. İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARI

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

PROTOKOL NO: 2021/121

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1- Nitel Araştırma 2- Yüksek Lisans Tez Çalışması
ARAŞTIRMACILAR	1- Sorumlu Araştırmacı : Elif KARAKAYA 2- Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR
KARAR	Etik Yönden Onay Verilmiştir.

Prof. Dr. Bülent GİT
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANI

TARİH
27.10.2021

ÖZGEÇMİŞ

2013 yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümüne kaydolun Elif KARAKAYA, 2017 yılında lisans eğitimini tamamlamış, 2018 yılında Yalova Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Halen Bitlis Adilcevaz Sosyal Hizmetler İlçe Müdürlüğü'nde sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktadır. 20.01.2022 tarihinde toplanan tez savunma jürisi tarafından oybirliği ile başarılı kabul edilen “Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği” başlıklı çalışmasıyla mezuniyete hak kazanmıştır.

